

प्रतिभासंपन्न संताननी प्राप्ति

श्री. अम. पी. पटेल इंटरनेशनल प्रकाशन

અમારાં અન્ય પ્રકાશનો

૦૧. જીવન જીવવાની કળા : મુકુન્દ પી. શાહ
૦૨. ઉચ્ચ જીવન ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈ
૦૩. જીવનસંધ્યાનું સ્વાગત મીરા ભટ્ટ
૦૪. સવાસો વર્ષ જીવવું છે ? પોલ સી. બ્રેગ - અનુ. નટવરલાલ જાની
૦૫. જીવનનું સાચું સુખ રાલ્ફ વાલ્ડો ટ્રાઈન, અનુ. મીરા ભટ્ટ
૦૬. માતૃત્વ અને બાળઉછેર સંપાદક : ડૉ. અરવિંદ સંગમનેરકર
૦૭. તુલસી ડૉ. ઉપેન્દ્રરાય સાંડેસરા
૦૮. પ્રતિભાસંપન્ન સંતાનની પ્રાપ્તિ શ્રી વિશ્વવંદ્ય
૦૯. કુદરતી ઉપચારની કમાલ સંપાદક : વી. પી. ગિદવાણી
૧૦. યોગ દ્વારા ઘડપણમાંથી મુક્તિ રાધાકૃષ્ણ નેવટિયા અનુ. અમી ભટ્ટ
૧૧. અધ્યાત્મજીવન અનુ. મીરા ભટ્ટ
૧૨. પ્રાકૃતિક આરોગ્યવિજ્ઞાન ડી. એમ. ચંદ્રશેખર
૧૩. વાનગીઓનો રસથાળ સુરૂપા એસ. ઠક્કર
૧૪. મૃત્યુ પછીના જીવનનું રહસ્ય રૂપાંતર : ગોપીચંદ પંજવાણી
૧૫. સાગરપંખી રિચાર્ડ બાક અનુ. મીરા ભટ્ટ
૧૬. સફળતાની ગુરુચાવી અનુ. મીરા ભટ્ટ
૧૭. હૃદયરોગ ઉપચાર વૈદ્ય વજુભાઈ વ્યાસ
૧૮. જીવન જીવતાં શીખો ઈલિનોર રૂઝવેલ્ટ
૧૯. સફળતાની કેડીએ મુકુન્દ પી. શાહ
૨૦. આંખોની માવજત અનુ. વાઘજીભાઈ ચુડાસમા
૨૧. પ્રભાતનાં કિરણો જ્યોતિ થાનકી
૨૨. રોગમુક્ત જીવન વૈદ્ય વજુભાઈ વ્યાસ

(અનુસંધાન ટાઈટલ - ૩ ઉપર)

શ્રી એમ.પી.પટેલ ફાઉન્ડેશનની
જીવનઘડતર પ્રકાશનશ્રેણીની ૪૫મી ભેટ

પ્રતિભાસંપન્ન સંતાનની પ્રાપ્તિ

લેખક : શ્રી વિશ્વવંદ્ય

સ્નેહી શ્રી.....

પ્રતિભાસંપન્ન સંતાન પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રેરણાદાયી
માર્ગદર્શન પૂરું પાડતી આ અમૂલ્ય પુસ્તિકા આપના
પરિવારને ઉપયોગી બની રહો એવી શુભકામના સહ .....

સપ્રેમ
મંગળભાઈ પી. પટેલ
મૂકેશ એમ. પટેલ

શ્રી એમ. પી. પટેલ ફાઉન્ડેશન પ્રકાશન

૩-૪, 'વિકલભાઈ ભવન',
સરદાર પટેલ કોલોની રેલવે કોસિંગ પાસે,

અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૧૩

ફોન નં. : ૨૭૫૫ ૧૫૬૪, ૨૭૬૮ ૨૩૧૦

શ્રી એમ.પી.પટેલ ફાઉન્ડેશન

જીવનઘડતર પ્રકાશનશ્રેણીનું પિસ્તાળીસમું પુસ્તક

પ્રતિભાસંપન્ન સંતાનની પ્રાપ્તિ

- * લેખક : શ્રી વિશ્વવંદ
- * પ્રકાશન-વર્ષ : પ્રથમ આવૃત્તિ - ફેબ્રુઆરી ૧૯૮૭
દ્વિતીય આવૃત્તિ - ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૮
- * પ્રકાશક : શ્રી એમ. પી. પટેલ ફાઉન્ડેશન વતી
મૂકેશ એમ. પટેલ
૩-૪, 'વિક્કલભાઈ ભવન',
સરદાર પટેલ કોલોની રેલવે કોસિંગ પાસે,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૧૩

- * મૂલ્ય : સદ્ભાવ-સુવાચન-સદુપયોગ
- * પ્રકાશન-આયોજન : મુકુન્દ શાહ, ફોન : ૨૬૬૦ ૦૮૫૮
- * ડિઝાઈન : નીલેષ દવે, ફોન : ૨૬૫૭ ૯૭૫૫
- * આવરણ-તસવીર : મૂકેશ પટેલ, ફોન : ૨૭૫૫ ૧૫૬૪
- * આવરણ-મુદ્રણ : ઉમા ઓફસેટ, ફોન : ૨૫૬૨ ૬૩૨૪
- * લેસર કંપોઝ : મીનળ ગ્રાફિક્સ, ફોન : ૨૭૯૧ ૦૫૧૮
- * મુદ્રક : નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ફોન : ૨૫૫૦ ૮૬૩૧

‘યોગિનીકુમારી’ ગ્રંથ તથા તેના લેખક અંગે સંક્ષિપ્ત માહિતી

આજથી આશરે બાણું વર્ષ પહેલાં નવલકથાના રૂપમાં પ્રગટ થયેલ ‘યોગિનીકુમારી’ નામના ગ્રંથે ગુજરાતી વાચકોમાં અદ્ભુત આકર્ષણ જન્માવ્યું હતું. તેનું કારણ અધ્યાત્મવિદ્યા, યોગની અદ્ભુત શક્તિઓ અને રસવિદ્યાના આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી દે એવા અનેક ચમત્કારયુક્ત પ્રસંગોનું તેમાં સુરેખ નિરૂપણ તેના લેખક શ્રી વિશ્વવંદે (શ્રી છોટાલાલ જીવનલાલ માસ્તર સાહેબ) કર્યું છે. તેઓશ્રી શ્રીમન્નૃસિંહાચાર્યજીએ વડોદરામાં સ્થાપેલ શ્રીશ્રેયસ્સાધક અધિકારી વર્ગના અંતેવાસી હતા. શ્રીમાન્ વિશ્વવંદમાં જે અંતર્જાપ્તિ, દિવ્ય પ્રતિભા અને વસ્તુસ્વરૂપને વ્યક્ત કરવાની ભાષાસમૃદ્ધિ હતી તેથી વાચકવર્ગ તેમના આ પુસ્તક પ્રતિ આકર્ષાયો હતો. અધ્યાત્મવિદ્યા તથા રસવિદ્યાનાં ગૂઢ અને અસાધારણ બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિઓને પણ સમજવાં કઠિન લાગે તેવાં તત્ત્વો અત્યંત સરળ, રસભરી અને સચોટ ભાષામાં સામાન્ય વાચક પણ સમજી શકે તે રીતે આ ગ્રંથમાં રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે.

‘યોગિનીકુમારી’ નવલકથામાં અનેક પ્રસંગો ઉપસ્થિત કરી લેખકે આર્યશાસ્ત્રકારોના અનેક સિદ્ધાંતો ઉપર અનેક યુક્તિયુક્ત તર્કોથી અને વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિથી એટલો તો સુંદર પ્રકાશ પાડ્યો છે કે અનેક મનુષ્યો એ વાંચી આર્યશાસ્ત્રોમાં શ્રદ્ધા ધરાવતા થયા છે અને થાય છે. માનવજીવનને ઉત્કૃષ્ટ માર્ગે વાળવામાં આ નવલકથાનો પ્રભાવ આશ્ચર્યકારક છે. લેખકના મનમાં ગુજરાતી પ્રજાને અને મુખ્યત્વે કરી નવા યુવકવર્ગને શ્રેયઃસિદ્ધિ તરફ ખેંચી જવાનો અપૂર્વ આવેશ હતો.

આ નવલકથાની ગૂંથણીમાં પ્રધાનપણે યોગ, ભક્તિ,

તત્ત્વવિચારના બળના નિદર્શનરૂપ પાત્રો નિરૂપવામાં આવ્યાં છે. આ કૃતિના લેખક સાથે તેમના જીવનકાળ દરમિયાન (સંવત ૧૯૧૮ થી સંવત ૧૯૬૮) જેઓ તેમના પરિચયમાં આવ્યા હતા તેઓ પૈકી મોટા ભાગના સુપેરે જાણતા હતા કે તેઓ એક સાચા તત્ત્વદર્શી, યોગારૂઢ મહાપુરુષ હતા. પ્રજા સમક્ષ માત્ર વાયનનો રસ પડે એવી સામાન્ય નવલકથા મૂકવાનું નહિ પણ વાયકહૃદયમાં ધીરે ધીરે અભ્યુદય અને નિઃશ્રેયસની સિદ્ધિના શ્રેષ્ઠ માર્ગોનો પ્રકાશ પડે, તેમનું જીવન એ ઉચ્ચ માર્ગ તરફ વળે અને પરિણામે તેઓ જીવનસિદ્ધિ પામે એ તેમનું ધ્યેય હતું. આ ઉચ્ચ આદર્શ વાર્તાના રૂપમાં સિદ્ધ કરવાનું ખૂબ જ કઠિન કાર્ય લેખકની દિવ્ય પ્રતિભાએ સુંદર રૂપમાં સિદ્ધ કર્યું છે.

આ નવલકથાનાં પાત્રોનાં ચરિત્રો કુશળતાપૂર્વક યોજાયાં છે અને તેમાં યોગ, ભક્તિ, તત્ત્વજ્ઞાન અને રસસિદ્ધિના સિદ્ધાંતો એવા સુંદર રૂપમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે કે વાયકહૃદય પ્રતિ ક્ષણ પ્રત્યેક પ્રસંગને પોતાની દૃષ્ટિ સમક્ષ બનતો હોય તેમ ચકિત થઈ જોઈ રહે છે, સાથે સાથે પોતાના અંતરમાં તે તે સિદ્ધાંતના સન્નિશ્ચયોનો સંગ્રહ કરતો રહે છે, અને પોતે પોતાના જીવનને એ સિદ્ધિને માર્ગે દોરવા જિજ્ઞાસાને ખીલવતો રહે છે.

શ્રી વિશ્વવંદના ઐહિક જીવનનું નિર્મળ દર્પણ આ ગ્રંથ છે એમ કહીએ તો તેમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી. તેમના જીવનના નાના-મોટા પરિવર્તક પ્રસંગોનું છાયાચિત્ર આ નવલકથામાં નિરૂપાયેલું છે.

અત્રે પ્રસ્તુત કરેલી પુસ્તિકા એ ‘યોગિનીકુમારી’નું વીસમું પ્રકરણ ‘ઉત્તમ પ્રજાની ઈચ્છાવાળાં માબાપોએ શું કરવું?’ છે. જિજ્ઞાસુ વાયકોને ‘યોગિનીકુમારી’ ગ્રંથ વાંચવાની અમે ભલામણ કરીએ છીએ.

ઉત્તમ પ્રજાની ઈચ્છાવાળાં સ્ત્રી-પુરુષોએ શું કરવું ?

કાલિદાસ, બાણ અથવા ભવભૂતિ, શેક્સપિયર અથવા મિલ્ટન વગેરે કવિઓમાં જેવી ઉત્તમ કવિત્વશક્તિ હતી, તેવી અથવા તેથી પણ ચઢિયાતી કવિત્વશક્તિવાળા પુત્રની શું ઘણાઓને આ જગતમાં ઈચ્છા નથી હોતી ? અર્જુનમાં, કર્ણમાં, ભીષ્મપિતામહમાં અથવા અભિમન્યુ કે પરશુરામમાં, પૃથુરાજમાં, પ્રતાપમાં અથવા શિવાજીમાં, લિયોનિડાસમાં અથવા નેપોલિયનમાં જે અસાધારણ વીરત્વ હતું, તેવા અથવા તેથી ચઢિયાતા વીરત્વવાળા પુત્રને પામવાને શું અનેક મનુષ્યો આ જગતમાં નથી ઈચ્છતા ? હરિશ્ચંદ્રમાં, નળમાં અથવા યુધિષ્ઠિરમાં જે સત્ય અને જે ધર્મબુદ્ધિ હતાં તેવાં જ અથવા તેથી પણ ચઢિયાતાં સત્ય અને ધર્મબુદ્ધિવાળા પુત્રના પિતા થવાને આ વિશ્વમાં શું સેંકડો મનુષ્યોને ઈચ્છા નથી થતી ? પ્રહ્લાદમાં અથવા ધ્રુવમાં, નારદમાં અથવા નરસિંહ મહેતા વગેરેમાં જે અદ્ભુત ભક્તિબળ હતું, વસિષ્ઠમાં, દધીચિમાં, યાજ્ઞવલ્ક્યમાં અથવા વ્યાસ વગેરેમાં જે અલૌકિક યોગબળ હતું, રામમાં અથવા કૃષ્ણ, બુદ્ધ, મહાવીર વગેરે ઈશ્વરાવતારોમાં જે અગમ્ય ઈશ્વરત્વ હતું, તેવા અથવા તેથી પણ ચઢિયાતા ભક્તિબળ, યોગબળ અને ઐશ્વર્યબળવાળા પુત્રને પોતાના ખોળામાં રમતો જોવાનો કોડ શું આ જગતમાં અનેક માબાપોને નથી થતો ? સીતા, મંદોદરી, દ્રોપદી, સાવિત્રી અથવા તારા જેવી સતીશિરોમણિ પુત્રીને પ્રાપ્ત કરવા કઈ આર્યઅબળાના હૃદયમાં ઉમળકો નથી થઈ આવતો ? સમરાંગણમાં પોતાના અપ્રતિમ શૌર્યથી ભલભલા વીર યોદ્ધાઓને પણ ચકિત કરી દેનાર પ્રાચીન ક્ષત્રિય વીરાંગનાઓ જેવી વીરશ્રીથી દીપતી પુત્રીની સુભાગ્યવતી માતા થવાને કઈ સાચી રજપૂતાણીઓને ઈચ્છા નથી પ્રકટતી ? અહો ! સ્ત્રીપુરુષોનાં અંતઃકરણ જોવાનું જો આપણામાં યથાર્થ

સામર્થ્ય હોય તો આપણને સ્પષ્ટ જણાયા વિના રહે તેમ નથી કે સેંકડે નવ્વાણું સ્ત્રીપુરુષો, પોતે જેને સર્વોત્તમ માને છે, તે પ્રકારના સર્વોત્તમ ગુણવાળી પોતાની પ્રજાને કરવા તેઓ ઈચ્છે છે. પોતાને કેવી પ્રજા હોય તો સારું, એ સમ્બંધમાં જેની બુદ્ધિ જે પ્રમાણે કેળવાયલી હોય છે, તે પ્રમાણે તે ઈચ્છા કરે છે. એક રાજાની રાણી પોતાનો પુત્ર ચક્રવર્તી નૃપતિ થાય, અને રામના જેવાં લક્ષણોથી યુક્ત થઈ રામના જેવું સમર્થ રાજ્ય કરે, એમ ઈચ્છે છે, અને એક વણિકની સ્ત્રી, પોતાનો પુત્ર મોટો વ્યાપારી થાય, કરોડો રૂપૈયાનો તે ધણી થાય, અને પોતાની જ્ઞાતિનો અને આખા નગરનો શેઠ થઈને જ્યાંત્યાં પ્રતિષ્ઠાને પામે, એવી ઈચ્છાને કરે છે. એક વિદ્વાન પિતા પોતાનો પુત્ર સર્વોત્કૃષ્ટ વિદ્વાન થાય એવું ઈચ્છે છે, અને એક ઈશ્વરભક્ત પોતાને ઈશ્વરભક્ત પુત્રની પ્રાપ્તિને ઈચ્છે છે. પોતાની ઈચ્છા જેવાં જ પુત્ર અથવા પુત્રીને પ્રાપ્ત કરવાની માબાપની ઈચ્છા શું સફળ થવી સંભવે છે ?

હા, યોગ્ય પ્રયત્નથી આ જગતમાં ન સિદ્ધ થાય એવું કશું જ નથી.

આપણે જોઈએ છીએ કે ગાડામાં પ્રવાસ કરનાર મનુષ્યે પ્રયત્નથી આગગાડી શોધી કાઢી છે, અને પહેલાં જ્યારે તે, ઘડીએ એક ગાઉની મુસાફરી કરી શકતો ત્યારે આજે તે, ઘડીએ પંદર અથવા વીસ ગાઉ મુસાફરી કરવા સમર્થ થયો છે. આપણે જોઈએ છીએ કે પહેલાં છ મહિને કે વર્ષે દૂરના દેશમાં સંદેશો પહોંચાડવાને મહામુસીબતો વેઠનાર મનુષ્ય, આજે પ્રયત્નથી એક પળમાં હજારો માઈલ દૂર સંદેશો મોકલી શકે છે. પ્રયત્નથી મનુષ્યે એક જ દિશામાં આગળ પગલાં ભર્યાં નથી, પણ હજારો દિશામાં તે વીજળીના જેવા વેગથી આગળ આગળ વધ્યો જાય છે. મનુષ્ય આજે એક વસ્તુની ઈચ્છા કરે છે. કાલે તે વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નને સેવે છે. અને પરમદિવસે તે વસ્તુને પામે છે. મનુષ્યની ઈચ્છાએ અને પ્રયત્ને જે અશક્ય હતું તે આજે શક્ય કર્યું છે.

જે પૂર્વે અસમ્ભવિત મનાતું હતું તેને આજે સમ્ભવિત મનાતું કર્યું છે. મનુષ્યની ઈચ્છાના અત્યંત મોટી રેલ જેવા ભારે પ્રવાહ આગળ, હિમાલય પર્વત જેવડી અડચણો પણ ઘાસના તણખલાની પેઠે તણાઈ જાય છે. જેની જેની ઈચ્છા મનુષ્યે કરી છે, તે સર્વ જ તેણે મેળવ્યું છે. એવું કહેવાય છે કે મનુષ્ય બધું કરી શક્યો છે, પણ તે મરણને જીતી શક્યો નથી, પણ એ પણ ખોટું છે. કારણ કે પૂર્વે ઘણા ઋષિમુનિઓએ મરણને જીત્યાનું શાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે. એવું કહેવાય છે કે મનુષ્ય બધું કરી શક્યો છે પણ મૂએલાં મુડદાંને પાછાં ઉઠાડી શક્યો નથી, પરંતુ તે પણ ગપ છે, કારણ કે સાવિત્રીએ મરણ પામેલા પોતાના પતિ સત્યવાનને પાછો જીવતો કર્યો છે, અને ઋતુધ્વજે મરણ પામેલી પોતાની ધર્મપત્ની મદાલસાને પાછી સજીવન કરી છે. એવું કહેવાય છે કે મનુષ્ય બધું કરી શક્યો છે, પણ સ્વર્ગમાં જવાની નિસરણી બાંધી શક્યો નથી, છતાં એ પણ અવિચારભર્યું બોલવું છે. કારણ કે પૂર્વે દુષ્યન્ત તથા અર્જુન વગેરે નૃપતિઓ તથા નારદ વગેરે ઋષિઓ સ્વર્ગમાં ગયા છે. અને સ્વર્ગમાં જવાની નિસરણી અથવા ઉપાય કે સાધન જો મનુષ્ય શોધી ન શક્યો હોત તો આ લોકો ત્યાં શી રીતે જઈ શકત ? કોઈ કહેશે કે એવા ઉપાય શોધી કાઢ્યા તેમાં શું વળ્યું ? કંઈ ગમે તે સ્વર્ગમાં જઈ શકે એવી નિસરણી તે થોડો જ બાંધી શક્યો ? તો વિચાર કરતાં જણાશે કે ગામડાના કોળીથી એક પળમાં અમદાવાદથી મુંબઈ સંદેશો ન પહોંચાડી શકાયો, માટે મનુષ્યે સંદેશો પહોંચાડવાની કળા નથી શોધી કાઢી એમ કોઈ કહે તો તે શું યોગ્ય ગણાશે ? કોળી પોતાના અજ્ઞાનથી તાર મૂકવાનાં સાધનોને ન જાણે અથવા ટપાલમાં કાગળ નાંખવાથી બીજે દિવસે મુંબઈ કાગળ પહોંચે છે, એ વાત ન જાણે, અને તેથી મુંબઈ સંદેશો પહોંચાડતાં છ માસ લાગે છે, એમ માને તો તેથી આપણે શું તેની વાત સપ્રમાણ ગણવી ? સ્વર્ગમાં ચઢવાની નિસરણી શોધી કઢાઈ છે, અને તે વિના બીજું ઘણું શોધી કઢાયું છે, અને નહિ શોધી કાઢ્યું હોય તો

મનુષ્ય શોધી કાઢવા સમર્થ છે. તેની ઈચ્છા અને પ્રયત્ન ગમે તે શોધી કાઢવા, ગમે તે કરવા અને ગમે તે મેળવવા સમર્થ છે.

અમુક થાય એવું નથી, એમ માનીને હાથપગ જોડી આળસુ બેસી રહેવાથી જ આજે મનુષ્યોનો મોટો ભાગ દુઃખી રહ્યો છે. ઈચ્છા અને પ્રયત્ન કરવાના બળરૂપ ચિન્તામણિ પોતાની પાસે છતાં પણ મનુષ્યોનો મોટો ભાગ જેમ વાંદરું શિયાળાની કકડતી ટાઢમાં હાથપગ છતાં ઘર ન બાંધતાં પ્રૂજતું અને દાંત કકડાવતું બેસી રહે છે, તેમ મળેલા સુખથી પરાણે સંતોષ માની કમર કસીને પ્રયત્ન કરતો નથી, અને મરણપર્યંત દુઃખમાં દિવસો કાઢે છે.

હા, આપણે જેવાં ઈચ્છીએ તેવાં પુત્રો અને પુત્રીઓને આ જગતમાં પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ છીએ ? હા, સમર્થ છીએ, પણ તેમાં આપણા પ્રયત્નની અપેક્ષા છે. પ્રયત્નથી આપણે સઘળું જ મેળવવા સમર્થ થઈએ છીએ, અને પ્રયત્ન વિના રસ્તાની ધૂળ પણ મેળવવાને આપણે સમર્થ નથી, પણ ઊલટું આપણી પાસે જે હોય છે, તે પણ આપણે ખોઈ બેસીએ છીએ.

ઉત્તમ પ્રકારની પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાને આજે કેટલાં થોડાં મનુષ્યો પ્રયત્ન કરે છે ? પોતાના ખેતરમાં ઉત્તમ બાજરીનો કે ઘઉંનો પાક થાય તેને માટે જુઓ પેલો ખેડૂત નિત્ય કેટલી મહેનત કરે છે ? વરસાદ આવતા પહેલાં ખેતરને કાળજીથી કેવું ખેડે છે ? તેમાં ઉત્તમ જાતિનું ખાતર કેટલી કાળજીથી નાંખે છે ? ખેતરમાં વાવવાનાં બીજકો ઉત્તમ પ્રકારનાં સંપાદન કરવા કેટલી સાવધાની વાપરે છે ? બી રોખ્યા પછી તેને ઉછેરવામાં, અને ઘઉં કે બાજરી પૂરેપૂરી પાકતાં સુધી તે તન, મન તોડીને કેવી મહેનત કરે છે ? તે વહેલો ઊઠીને ખેતરમાં જાય છે, બપોરનું ખાવાનું સાથે જ લઈ જાય છે, અને ઘણી વાર રાત્રે પણ ઘેર આવતો નથી. ખેતર પાછળ તે પોતાનું સઘળું જ ધ્યાન લગાડે છે અને આ સઘળું

શા માટે ? કેવળ ઉત્તમ પ્રકારના ઘઉં કે બાજરી થાય તે માટે કે બીજા કશા માટે ? અને આમ છતાં, પુત્ર કે પુત્રીની પ્રાપ્તિ માટે, આવી ભારે તૈયારીઓ, આવી ભારે કાળજી, આવી ભારે સાવધાની, આવો ભારે રાતદિવસનો પ્રયત્ન, અને પુત્ર કે પુત્રી જન્મ્યા પછી તે પરિપક્વ ઉંમરનાં થાય ત્યાં સુધી તેમને ઉછેરવાની તેવી જ તનતોડની મહેનત કરતાં કોઈ ખેડૂતને તમે કદી જોયો છે ? શું પાંચ કળશી કે વીશ કળશી ઘઉં કે બાજરીની કિંમત એક પુત્ર કે પુત્રી કરતાં વધારે છે ? હોવી જ જોઈએ, નહિ તો આ ડાહ્યો ખેડૂત શું આમ કરે ?

પેલી મિલના મોટા પેટવાળા શેઠ ભણી નજર નાંખો. હજી સૂર્યોદય થયો નથી, એટલામાં તો શેઠ હાથમાં મોટો ડંગોરો લઈ મિલમાં પહોંચી જાય છે. ત્યાં જઈ તે શું કરે છે ? સૂતર વધારે ઝીણું શી રીતે નીકળે, વસ્ત્રનું પોત વધારે કુમાશવાળું શી રીતે થાય, લોકોમાં માલ શી રીતે વધારે પોષાય તેના વિચાર તે કરે છે. તે કોઈને કંઈ સલાહ આપે છે તો કોઈને કંઈ સલાહ આપે છે. માલ સારો નથી નીકળતો, ત્યાં સુધી તેના જીવને જરા પણ જંપ નથી. તે ખાતો નથી, પીતો નથી, ઊંઘતો નથી, વિવિધ સુખોને ભોગવતો નથી. પણ પોતાની મિલ શી રીતે આબાદ થાય, અને માલ શી રીતે સારો નીકળે, તેના જ વિચારો કર્યા કરે છે, અને તેના જ પ્રયત્નમાં રચ્યો રહે છે. અને આ સઘળું શા માટે ? ધોતિયાં, અથવા ચાદરો, અથવા ઈર્ષ્ટ કે એવું જ કોઈ જાતનું કાપડ મિલમાં ઉત્તમ પ્રકારનું થાય, તે માટે કે બીજા કશા માટે ? અને આમ છતાં આ શેઠને ઉત્તમ પ્રકારના પુત્ર અથવા પુત્રીને અર્થે આમ, મગજની કરચલીઓ વાળીને વિચાર કરતો, ડંગોરો લઈને ઠેકાણે ઠેકાણે ધૂમતો તથા પૂરું પેટ ભરીને પણ ન ખાતો તમે કદી જોયો છે ? શું મિલનાં ધોતિયાં અને ચાદરોનું મૂલ્ય એક પુત્ર કે પુત્રી કરતાં વધારે છે ? હોવું જ જોઈએ. નહિ તો આ આવો ભારે વ્યવહારકુશળ શેઠ આમ કરે ?

ચાર પુત્ર તથા ત્રણ પુત્રીઓવાળા પેલા જજ સાહેબને જુઓ. હાલ તેઓ પેન્શન ઉપર છે. એમના ચાર પુત્રમાંથી એક તો બહેરો, મૂગો તથા આંધળો છે, બીજો દારૂમાં આખો દિવસ ઠેં રહે છે, ત્રીજો ભલામણો વડે વર્ગ ચઢતો ચઢતો હમણાં મેટ્રિકના વર્ગમાં આવ્યો છે. સારાં લૂગડાં પહેરવાં, ચશ્માં ઘાલવાં અને લાલસાહેબ થઈને ગાડી હાંકતા ગામમાં ફરવું, એ વિના બીજું કશું તેને આવડતું નથી. અને ચોથો જે સહુથી નાનો છે, તેણે નિશાળે જવાના જ સોગન ખાધા છે. માબાપ ઘણોય મારે છે, વઢે છે, પણ એકનો બે થતો નથી. ત્રણ પુત્રીઓમાંની એક તો નિત્ય માંદી રહે છે, બીજી પાર વિનાની વઢકણી છે, અને ત્રીજી લાવાલુતડી છે. જજસાહેબ હમણાં એક નવો બંગલો બાંધે છે. તેઓ કુંભારને ત્યાંથી આવેલી ઈંટો પસંદ કરે છે. જરા પીળી કે આમરસીને જુએ છે કે તરત નાપાસ કરે છે. ચૂનો પણ ઉત્તમ પ્રકારનો આણ્યો છે, તથા તે બહુ સરસ પિલાય છે કે નહિ, તેમાં રેતી કે કાંકરી ઘટતા પ્રમાણમાં નંખાય છે કે નહિ, તેની જાતે તપાસ કરે છે. સુતાર, કડિયા વગેરે સર્વ ઉપર અત્યંત દેખરેખ રાખે છે. આ ભીંતમાં ચાર બારીની જરૂર છે કે પાંચ, તેના વિચાર કરે છે. બંગલો બહુ જ સગવડવાળો, બહુ જ સુખવાળો, ઉત્તમ પ્રકારનાં હવા તથા અજવાળાવાળો તથા છોકરાના છોકરાના છોકરાના છોકરાઓને પણ ઉપયોગમાં આવે, એવો મજબૂત કરાવે છે. જજસાહેબ સવારના ઊઠે છે ત્યારથી તે સૂએ છે ત્યાં સુધી બંગલાનું જ ચિંતન અને બંગલાના જ વિચારો કરે છે. બંગલો જજસાહેબનો પ્રાણ થઈ પડ્યો છે. રાત્રે સ્વપ્નાં પણ તેમને તેનાં જ આવે છે. અને આમ છતાં જજસાહેબને પૂછો કે આ ચાર છોકરા તથા ત્રણ પુત્રીઓનો જન્મ થયો અને તેમની માતાના ઉદરમાં તેમનાં શરીર જે સમયે બંધાતાં હતાં, તે સમયે તમે એક પ્રહર પણ તે છોકરાનાં તથા છોકરીઓનાં શરીર ઉત્તમ પ્રકારનાં થાય અને તેમનામાં માનસિક શક્તિઓનાં અને સદ્ગુણોનાં ઉત્તમ પ્રકારનાં બીજક નંખાય તે વિષે કદી પણ વિચાર કર્યો છે ? પરિયાના પરિયાના

ઉપયોગમાં આવે એવો મજબૂત બંગલો બાંધવાને માટે તમે જેટલી કાળજી અને મહેનત કરો છો, તેનો સોમો ભાગ-રે હજારમો ભાગ, તમારાં આ પ્રિય પુત્ર તથા પુત્રીઓ માટે કરી છે ? શું આ બંગલો તમારાં પુત્રપુત્રી કરતાં તમને અધિક વહાલો છે ? હોવો જ જોઈએ, નહિ તો હજારો મુકદ્દમાઓમાં ખરું શું અને ખોટું શું, તેને ખોળી કાઢનાર તમારા જેવા વિચક્ષણ બુદ્ધિના ન્યાયમૂર્તિ મહાપુરુષ આવી દેખીતી ભૂલ કરે ?

એક નહિ, પણ લાખો પ્રસંગોમાં તમે જોશો તો તમને જણાશે કે મનુષ્યો જે વસ્તુ પોતાને જોઈતી હોય છે, તેને ઉત્તમ પ્રકારની પ્રાપ્ત કરવા અત્યન્ત કાળજી રાખે છે. તે બજારમાં ધોતિયું લેવા માટે જાય છે, તોપણ તે દશ દુકાને ફરીને ઉત્તમ પ્રકારનું જોઈને લાવે છે. તે મોચીને ત્યાંથી જોડો ખરીદે છે, તોપણ સારો મજબૂત જોઈને જ ખરીદે છે. બૈરાં કુંભારને ત્યાંથી માટીનું હાંલું લાવે છે, તોપણ તેને ટકોરો વગાડી સારું પસંદ કરી લાવે છે. ગાય કે ભેંસ ખરીદે છે તોપણ તે જુવાન, સાલસ અને સારી પેઠે દૂધ આપે, એવી તપાસીને લે છે. કૂતરું પાળે છે કે બિલાડી પાળે છે, તોપણ તે ઉત્તમ ને શોભાયમાન તથા પોતાને મનપસંદ જોઈને પસંદ કરે છે. ઘોડો ખરીદે છે, તો ત્યાં પણ તે બનતી ચોકસી કરે છે. કેવો ઘોડો સારો અને કેવો ઘોડો ખોટો, તેનું પોતાને જ્ઞાન નથી હોતું તો ગમે તેવું ગધેડું કે ખચ્ચર ખરીદી આવતો નથી, પણ ચાર ડાહ્યાની સલાહ લે છે, અશ્વના પરીક્ષકોને બોલાવે છે, હજાર તપાસ અને હજાર ચીકાશ કરે છે, અને પોતાની પાકી ખાતરી થયે જ તેને ખરીદે છે. આમ એક એક બાબતમાં મનુષ્યો પાર વિનાની ચોકસી અને પાર વિનાનું હડાપણ બતાવે છે, પણ એક જ બાબતમાં તે છતી આંખે આંધળો બને છે. એક જ બાબતમાં તે પોતાની બુદ્ધિ અને હડાપણને વેચે છે. એક જ બાબતમાં તે પોતાની ચોકસી અને ચીકાશને છાપરાનાં નેવાં ઉપર કાગડાને ખાવાની કાગવાશ તરીકે નાંખે છે. અરે ! એક જ બાબતમાં તે અત્યન્ત મૂર્ખ અને હૈયાફૂટો બને છે, અને આ બાબત તે બીજી કોઈ નથી, પણ

પ્રતિભાસંપન્ન સંતાનની પ્રાપ્તિ

પ્રજાને પ્રાપ્ત કરવી તે છે. પ્રજાને પ્રાપ્ત કરવામાં તે સમુદ્રમાં કાગળની હોડીઓ ચલાવે છે. તે ફાવે ત્યાં લગ્ન કરે છે, અને આંખો મીંચીને પોતાના ગમે તે આવેશોને વશ થાય છે. પોતાની અજ્ઞાનવાળી પ્રવૃત્તિથી પોતાને ત્યાં કેવાં છોકરાંનો જન્મ થશે તેનો તે સ્વપ્ને પણ વિચાર કરતો નથી. હું પરણ્યો અને ગૃહસ્થાશ્રમી થયો, એટલે ગંગા નાહ્યો, અને મારા જેવો કોઈ ભાગ્યશાળી નથી, એમ માનીને તે મલકાતો મલકાતો જાણે સો મણ રૂની તળાઈમાં હું નિર્ભયપણે સૂતો છું, એમ ગણે છે, પણ તેને ભાન નથી કે મારા ગૃહસ્થાશ્રમનું ફળ ઘો થશે. કે સાપ થશે, મારે ત્યાં બિલાડાના સ્વભાવવાળાં છોકરાં જન્મશે કે રીંછ, વરુ અને વણિયરના સ્વભાવનાં છોકરાં થશે. તેને સ્વપ્ને પણ વિચાર આવતો નથી કે મારા અસાવધાનતાથી ભરેલા ગૃહસ્થાશ્રમના સેવનથી મારે ત્યાં અલાઉદ્દીન કે ઔરંગઝેબના જેવો, મનુષ્યોના લોહીનો તરસ્યો રાક્ષસપુત્ર જન્મશે કે દારૂડિયા અને વિષયલંપટ કોઈ હેવાનના સ્વભાવવાળો પુત્ર જન્મશે. તે ગૃહસ્થાશ્રમરૂપી મહેલને ચણ્યે જાય છે, પણ તેના પાયામાં પોતાના હાથે જ જે સુરંગ તે ખોદીને ભરે છે, તેનું તેને ભાન નથી. પુત્રનો જન્મ થતાં તે સાકર કે પેંડા વહેંચે છે. પણ જન્મેલો પુત્ર પોતાની બેકાળજીથી સાકર કે પેંડા વહેંચવા જેવો પ્રકટ્યો છે કે પોતાના-બાપના અને માના જીવને, મોટો થઈને કકડતી તેલની કઢામાં રાતદિવસ તળે, એવાં લક્ષણવાળો જન્મ્યો છે, તેનો તેને વિચાર આવતો નથી તે માટીના દશ શેરના કે પંદર શેરના ઢેફાને જોઈને ફુલાય છે, પોતાનું વાંઝિયામહેણું ટળ્યું, એમ માનીને હોઠમાં હસતો હસતો છાતી કાઢી ચાલે છે, અને ‘મારો કીકો’ કે ‘મારી કીકી’ કરતો પૃથ્વીથી બે વહેંત અદ્ધર હીડે છે, પણ તેને ભાન નથી કે બેકાળજીથી ખેતરમાં ઉગાડેલી આ દૂધી અને તૂરિયાં મીઠાં થયાં છે કે ઉકરડે ફેંકી દેવા લાયક કડવાં ઝેર જેવાં થયાં છે.

ઉત્તમ પ્રજાને કેમ પ્રાપ્ત કરવી, એ વિદ્યાને જાણવી એના જેવી ગૃહસ્થાશ્રમી સ્ત્રીપુરુષો માટે જાણવાની અન્ય કોઈ પણ શ્રેષ્ઠ વિદ્યા

નથી. પણ સો મણ તેલે જેમ અંધારું રહે, તેમ આ, અત્યંત મહત્વના વિષયમાં જ મનુષ્યોના હૃદયમાં કાળી ચૌદશનું અંધારું ભર્યું છે. પુત્રપુત્રીઓનાં શરીરના પાયા નંખાઈ ગયા પછી, તેમનાં મગજમાં વિવિધ માનસિક શક્તિઓનાં ઉત્તમ કે કનિષ્ઠ બીજકો રોપાઈ ગયાં પછી, અને તેમનાં અન્તઃકરણમાં સદ્ગુણ કે દુર્ગુણનાં કારણો દટપણે સ્થપાઈ ગયા પછી, તેમનાં શરીરને કેળવવાની કસરતશાળાઓ રચવામાં આવી છે, તેમની માનસિક શક્તિઓને કેળવવાને શાળાઓ, પાઠશાળાઓ અને વિશ્વવિદ્યાલયો ઉઘાડવામાં આવ્યાં છે, અને તેમને નૈતિક અને ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાને માટે વિદ્વાનો અને ધર્મોપદેશકો મેદાનમાં નીકળી પડે છે ! ખવાઈ ગયેલા અને દોદળા રહેલા પાયા ઉપર પથ્થરનાં મકાનો બાંધવા પ્રયત્નો થાય છે, અને તેનું શું પરિણામ આવે છે ? કસરતશાળાઓ છતાં હજારમાં એકાદ પણ ભાગ્યે જ સેન્ડો થાય છે. બળવાન, કેવળ નીરોગી શરીરવાળા સોમાં પચીસ પણ દૃષ્ટિએ પડતા નથી, વિશ્વવિદ્યાલયોમાં માથાતોડ મહેનત કરીને ભણતાં છતાં પણ સોમાં પાંચ પણ કાલિદાસ, ભવભૂતિ, મિલ્ટન કે શેક્સપિયર થતા નથી, અને ધર્મોપદેશકોના ઉપદેશો નિત્ય શ્રવણ કરતાં છતાં પણ, અને ષટ્શાસ્ત્રોના સિદ્ધાંતોને ઊધઈની પેઠે ખાઈ ગયા છતાં પણ લાખમાં એક પણ શંકારચાર્ય કે વ્યાસ, કે બુદ્ધ કે જરથુષ્ટ્ર કે મહાવીર કે ખ્રિસ્ત પાકતો નથી. ઊલટું વિદ્યા ભણ્યા છતાં મોટો ભાગ તો આળસુ અને એદી જ રહ્યો છે. ઘણાંની પ્રયત્નની શક્તિઓ શિથિલ થઈ ગઈ છે, ઘણા યા, કોફી, દારૂ, ચિરૂટ, માંસ વગેરે ખાવામાં જ વિદ્વતા સમાયેલી સમજે છે, અને ઘણા ખોટી સફાઈઓ મારવી, અને જેને તેને ‘હમ્બગ’ અને ‘નોનસેન્સ’ કહેવું એને જ ઊંચી તત્ત્વવિદ્યા ગણે છે.

ઉત્તમ પ્રકારનાં પશુઓ કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરવાં, અને ઉત્તમ પ્રકારનાં વૃક્ષ કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરવાં એ મનુષ્યો જાણે, પણ પોતાની જાતિને કેવી રીતે કમે કમે સુધારીને સર્વોત્કૃષ્ટ કરવી, એ મનુષ્યો ન

પ્રતિભાસંપન્ન સંતાનની પ્રાપ્તિ ૧૧

જાણે, એ શું બુદ્ધિમાનમાં ગણાતા મનુષ્યોને થોડું શરમભરેલું છે ? તમે કહેશો કે મનુષ્યો શું પોતાની જાતિને સુધારવા પ્રયત્ન નથી કરતા ? શું ઉત્તમ કવિઓ, ઉત્તમ વિદ્યાભિજ્ઞો, ઉત્તમ વક્તાઓ, ઉત્તમ ધર્મોપદેશકો, ઉત્તમ શરીરશાસ્ત્રીઓ, ઉત્તમ રાજનીતિજ્ઞો પ્રજામાં નથી ? શું સઘળાં જ શરીર ટેંટી જેવાં છે ? શું સઘળા જ માનસિક શક્તિઓમાં બુડથલ અને બબૂચક જેવાં છે ? શું બધા જ દારૂડિયા, દુર્ગુણી અને દુષ્ટ છે ? શું ઉત્તમ મનુષ્યોનો હવે અભાવ જ થઈ ગયો છે ?

ના, ઉત્તમ મનુષ્યોનો આજે અભાવ છે, એમ કહેવું નથી. સારા વિદ્વાનો, સારા કવિઓ, સારા વક્તાઓ વગેરે સઘળું જ આજે છે, પણ શા માટે તે હજારે એક હોવો જોઈએ, અને હજારે નવસેં નવ્વાણું ન હોવા જોઈએ ? શા માટે ખેતરમાં ઉગાડેલા સો આંબામાંથી એક જ આંબાને ઉત્તમ પ્રકારનાં ફળ આવવાં જોઈએ, અને નવ્વાણુંને હલકા પ્રકારનાં ફળ આવવાં જોઈએ ? નવ્વાણુંને હલકાં ફળ આવવાનું અને એકને ઉત્તમ ફળ આવવાનું કારણ ખેડૂતે કેમ શોધી ન કાઢવું જોઈએ ? અને શોધીને નવ્વાણુંને સુધારવાનો કેમ પ્રયત્ન ન કરવો જોઈએ ? બુદ્ધ જેવો કે શંકર જેવો, અર્જુન જેવો કે ભીમ જેવો, અને કાળિદાસ જેવો કે બાણ જેવો એક જ પુરુષ સમાજમાં શા માટે થવો જોઈએ ? અને સેંકડો, હજારો અને લાખો તેવા કેમ થવા ન જોઈએ ? નિયમોનું જ્ઞાન મેળવી એક ઘોડા જેવો બીજો ઘોડો, અને એક વૃક્ષના જેવું બીજું વૃક્ષ મનુષ્યો ઉપજાવી શકે છે, તો નિયમોનું જ્ઞાન મેળવી અસાધારણ શક્તિવાળા પુરુષો તેમણે કેમ ન પ્રકટાવવા જોઈએ ? શું આમાં નિયમો હોવા નથી સંભવતા ? બુદ્ધની માતાના ઉદરમાં દિવ્ય બુદ્ધ સરખું પુત્રરત્ન પ્રકટ્યું, અને અલાઉદ્દીનની માતાના ઉદરમાં અલાઉદ્દીન જેવો નરપિશાય પ્રકટ્યો એમાં શું નિયમ જ ન હતો ? શું જગતમાં અંધેર જ ચાલે છે ? કુદરતમાં નિયમ જ નથી ? જો એમ જ હોય તો મારા ઘરમાંથી સોનાની કે હીરાની ખાણ નીકળવાની, અને તમારા ટાંકામાંથી ઈરાની અખાતમાંથી પાકતાં

મૂલ્યવાન મોતી નીકળવાની, હું અને તમે આશા રાખીએ, તેમાં શું ખોટું કરીએ છીએ ?

કુદરતમાં નિયમથી જ સઘળું ચાલે છે. વીરરત્ન શિવાજી કંઈ તેમની માતાના ઉદરમાં નિયમ વિના ઉત્પન્ન થયા નથી, અને ઘરમાં રાત્રે ઉંદરના ખખડાટથી પણ છળી મરનાર પોયકીદાસો, કંઈ નિયમ વિના તેમની માતાના ગર્ભમાં પ્રકટયા નથી. જેમ કડવી દૂધી, કડવું આરિયું અને કડવું તૂરિયું થવામાં નિયમ હોય છે, તેમ વિદ્વાન પિતા અને વિદ્વાન માતાને ત્યાં મૂર્ખ અને બબૂચક પુત્ર થવામાં પણ નિયમ હોય છે. મનુષ્યો જેમ અન્ય નિયમો જાણવાને માથાતોડ મહેનત કરે છે, તેમ ઉત્તમ પ્રકારનાં પુત્રપુત્રી ઉત્પન્ન કરવાના નિયમોને જાણવા માટે પણ અને જાણીને તેમને આચારમાં મૂકવા માટે પણ તેમણે માથાતોડ મહેનત કરવી ઘટે છે.

ઉત્તમ સંગેમરમરનો પથરો આપ્યા છતાં પણ શિલ્પી સુંદર પ્રતિમા ન ઘડી શકે તો તેમાં જેમ પથરાનો દોષ નથી, પણ શિલ્પીનો છે, તેમ વિશ્વમાં સાધનો વિદ્યમાન છતાં પણ માતાપિતા થવાને ઈચ્છનાર સ્ત્રીપુરુષો ઉત્તમ સત્પુત્રો ન પ્રાપ્ત કરી શકે તો દોષ, ઉત્પન્ન થનાર પ્રજાનો નથી પણ અકુશળ માતા-પિતાનો છે. દાળ, શાક કે ભજિયાં સ્વાદિષ્ટ ન થવાને માટે તમે દોષ દાળ કે શાકને માથે મૂકો છો કે રસોઈ કરનારને માથે ? અને તોપણ જગતમાં તમે જોશો તો રોગી, વ્યસની, દુર્ગુણી અને મૂર્ખ પુત્રોના ડાહ્યાં(!) માબાપોનો કોઈ દોષ કાઢતું નથી, પણ બિચારા છોકરાઓના માથા ઉપર જ્યાં ત્યાં પસ્તાળ પાડવામાં આવે છે.

ઉત્તમ પ્રજા પ્રાપ્ત કરવાના નિયમોનું તમને જ્ઞાન ન હોય અને તે નિયમોને આચારમાં મૂકવાનો પ્રયત્ન કરવાની તમારી ઈચ્છા ન હોય તો સ્ત્રીને પરણવાના ભસકા કરવાની અને ગૃહસ્થાશ્રમી થવાની તમારે

કશી જ જરૂર નથી. તમારે કુંવારા રહેવું જ સારું છે પણ પરણીને બિલાડાં, કૂતરાં, ગધેડાં, ભૂંડ, વાંદરાં, વરુ કે રીંછના માનવંતા પિતા થવાથી તમારી પ્રતિષ્ઠા જગતમાં વધવાની નથી, અને ઠેઠ સ્વર્ગમાં તમને લઈ જવાને માટે ઊંચેથી વિમાન નીચે તમારે બેર આવીને ઊતરવાનું નથી. અયોગ્ય પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાથી તમે જગતમાં કેટલો અનર્થ કરો છો, એનો કોઈ દિવસ તમે વિચાર કર્યો છે ? સાંભળો. એક વિદ્વાને ગણના કરી છે કે આજે એક સ્ત્રીપુરુષ લગ્ન કરે છે, અને તેને પ્રજા થાય છે. તે પ્રજા પુનઃ લગ્ન કરે છે, અને તેને પ્રજા થાય છે. આમ પાંચસો વર્ષ સુધી ચાલ્યા કરે છે તો તે પ્રથમ સ્ત્રીપુરુષના વંશજોની સંખ્યા ચાળીશ લાખની થાય છે. હવે જો તમે અજ્ઞાનથી અયોગ્ય પ્રજાને ઉત્પન્ન કરો છો, તમારી પ્રજા પણ તેમ જ કરે છે, તેમની પ્રજા પણ તેમ જ કરે છે, તો પાંચસો વર્ષમાં ચાળીસ લાખ મનુષ્યોની દુષ્ટ કૃતિનું કારણ તમે છો. પ્રજા ઉત્પન્ન કરવામાં તમારે માથે કેવી મોટી જવાબદારી રહી છે, તેનો કંઈક ખ્યાલ હવે તમને આવે છે ?

આટલા બધા મોટા પ્રમાણમાં જગતમાં આજે પાપ, દુઃખ, વ્યાધિ, વ્યસન, નિર્ધનતા, આળસ, અસત્ય, વ્યભિચારાદિ દુરાચાર, અકાળ મૃત્યુ, ખૂન, આત્મઘાત, અધર્મ અને કલેશકંકાસ વ્યાપી રહ્યાં છે, તેનું કારણ ઉત્તમ પ્રજા ઉત્પન્ન કરવામાં જે નિયમોનું જ્ઞાન માબાપોને હોવું જોઈએ તે નથી, એ જ છે. નિયમોના અજ્ઞાનથી જ પ્રજાનો મોટો ભાગ આજે સામાન્ય પંક્તિના મનુષ્યો જેવો પણ રહ્યો નથી. અમેરિકાનું રૂ વગેરે સેંકડો વસ્તુઓ અહીંના રૂ વગેરે કરતાં અતિશય ઊંચા પ્રકારની થાય છે, તેનું કારણ શું ત્યાંની જમીન અહીંના કરતાં ચઢિયાતી છે, એ છે ? નહિ જ, પણ ત્યાંના ખેડૂતો અહીંના ખેડૂતો કરતાં ખેતી કરવાનું કામ બહુ ઉત્તમ પ્રકારે જાણે છે, તે છે. એ અજ્ઞાન ખેડૂતો પાકને જેવો નિકૃષ્ટ પ્રકારનો ઉત્પન્ન કરે છે, તેથી પણ અત્યંત નિકૃષ્ટ પ્રકારની પ્રજા અજ્ઞાન માબાપો કરે છે. ઉત્તમ પ્રકારની ખેતી કેમ કરવી, એ જો અહીંના

ખેડૂતોને શીખવવામાં આવે અને તે પ્રમાણે જો તેઓ ખેતી કરે, તો અમેરિકાના જેવું જ ઉત્તમ રૂ અહીં પણ તેઓ ઉપજાવી શકે. તે જ પ્રમાણે ઉત્તમ પ્રજાને ઉત્પન્ન કરવાના નિયમોનું જ્ઞાન જો સ્ત્રીપુરુષોને આપવામાં આવે અને તે પ્રમાણે તેઓ વર્તન કરે તો આ દેશમાં આજે પણ ભીમ, અર્જુન, યુધિષ્ઠિર, કર્ણ, હરિશ્ચન્દ્ર, નળ, કાલિદાસ, બાણ, શંકર અને બુદ્ધ જેવા સમર્થ પુરુષો પુનઃ પ્રકટે, એમાં કશો જ સંશય નથી. માબાપનો સુધારો થતાં પ્રત્યેક બ્રાહ્મણના ઘરમાં આજે વસિષ્ઠ, દધીચિ અને યાજ્ઞવલ્ક્ય જેવા પુત્રો તથા અરુધંતી ને સરસ્વતી જેવી દૈવી કન્યાઓ પ્રકટે. પ્રત્યેક ક્ષત્રિયના ઘરમાં રામ, કૃષ્ણ અને ભીષ્મ જેવા વીરો, તથા સીતા અને દ્રૌપદી જેવી સતીઓ પ્રકટે, અને પ્રત્યેક વૈશ્ય તથા શુદ્રના ઘરમાં પૂર્વના જેવા જ પ્રમાણિક, ઉદ્યોગી, દીર્ઘદષ્ટિવાળા અને વ્યવહારકુશલ વૈશ્યો તથા સ્વધર્મપરાયણ શૂદ્રો પ્રકટે.

નિશાળો, પાઠશાળાઓ અને વિશ્વવિદ્યાલયો, નીતિનો અને ધર્મનો બોધ કરનારા ઉપદેશકો અને વક્તાઓ, ઉત્તમ ગ્રન્થો અને લેખો, અને લોકોનું વિવિધ પ્રકારનું કલ્યાણ કરવાને પ્રવૃત્ત થનાર સેંકડો મંડળો અને સમાજો દશ વર્ષ, વીશ વર્ષ કે સો વર્ષના પણ પ્રયત્નથી પ્રજાને ઊંચા પ્રકારની કરવા માટે જેટલું કરવાને સમર્થ નથી તેટલું અને તેથી પણ અત્યન્ત ગણું વધારે, સંસ્કારી માબાપો યોગ્ય નિયમોના પાલનથી પ્રજાને ઊંચા પ્રકારની કરવાને સમર્થ છે. તેમાં પણ પિતાના કરતાં માતા ગર્ભ રહેવાના સમયથી નવ માસ સુધીમાં પોતાને થનાર પુત્ર અને પુત્રીનું જેટલું હિત કરી શકે છે, તેટલું હિત ગમે તેવો સમર્થ શિક્ષક તેને આખા જીવનપર્યંત શિક્ષણ આપીને પણ કરી શકતો નથી.

જે જે માબાપોને ત્યાં ઉત્તમ પુત્રો અથવા ઉત્તમ પુત્રીઓનો જન્મ થાય છે, તે દૈવયોગથી અથવા અકસ્માત્ એકઠા થયેલા સંજોગોથી થાય છે, એમ જો કોઈ માનતું હોય તો તે બરાબર નથી. દૈવયોગથી આ

જગતમાં કશું જ બનતું નથી. જે જે બને છે, તે સર્વને કારણ હોય જ છે. એક તુચ્છ પોરાની ઉત્પત્તિથી તે એક મોટા નૃપતિની ઉત્પત્તિ સુધી સર્વમાં કારણ હોય છે. ઘણાના કારણ આપણે નથી જાણતા, તેથી જ આપણે અજ્ઞાનથી કહીએ છીએકે આ દૈવયોગથી બન્યું અથવા બને છે, પણ તેવું કશું જ હોતું નથી. કુદરતમાં જે જે બને છે તે સર્વને કારણ જ હોય છે, અને તેથી જે જે માબાપોને ત્યાં ઉત્તમ પુત્ર કે પુત્રીનો જન્મ થાય છે ત્યાં તેમ થવાનું કારણ હોય જ છે ઉત્તમ પ્રજા થવાના જે નિયમો છે, તે નિયમોનું અજાણતાં તે માબાપોથી પાલન થવાથી જ તેમને ત્યાં તેવી પ્રજાનો જન્મ થયો હોય છે. અજાણતાં નિયમોનું પાલન જ્યારે આ પ્રકારે ફલને પ્રકટાવે છે, ત્યારે જ્ઞાનપૂર્વક તે નિયમોનું પાલન અસાધારણ ફલને પ્રકટાવે એમાં શું આશ્ચર્ય છે ?

યોગ્ય પ્રકારની પ્રજા થવાને માટે માબાપોએ જે જે તૈયારીઓ કરવી જોઈએ, તેમાંની કશી જ તૈયારી આજે કોઈપણ સ્થળે થતી, ખરી રીતે જોવામાં આવતી નથી. આજે તો પ્રસૂતિના સમય માટે મધ, ઘી, ગોળ તથા વિવિધ જાતનાં વસાણાં એકઠાં કરી મૂકવાં, ખાટલો કે પલંગ તૈયાર કરી રાખવો, ઘોડિયું કે પારણું મંગાવી રાખવું, અને કોઈ દાયાણ કે ડોક્ટર તૈયાર રાખવો, એનું નામ જ પ્રજા થવા માટેની તૈયારીઓ ગણાય છે ! આવી લેશ પણ મહત્ત્વ વિનાની તૈયારીઓ કરીને ભવિષ્યનાં માતા અને પિતા પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે. જન્મનાર બાળકનું શરીર બળવાન અને નીરોગ શી રીતે થાય, તેની માનસિક શક્તિઓ ઉત્તમ પ્રકારની કેવી રીતે થાય, તેનામાં સદ્ગુણનાં બીજકો ગર્ભકાળે કેવી રીતે રોપી શકાય, તેનું શરીર, તેના અવયવો, તેની ઈન્દ્રિયો, અને તેની આકૃતિ નિર્દોષ, પ્રતાપી અને મનોહર શી રીતે કરી શકાય, અને શું કર્યું હોય તો કોઈ અમુક એક, બે કે ત્રણ વિષયમાં તે અસાધારણ બુદ્ધિવાળો થાય, તેનો કોઈ સહેજ પણ વિચાર કરતું નથી.

દૈવયોગે જેવી પ્રજા થાય તેથી સંતોષ માનવામાં આવે છે, અને સારી કે નરસી પ્રજા થવામાં પોતાના સારા કે નરસા નસીબને કારણ માની લેવામાં આવે છે.

પ્રજોત્પત્તિના નિયમોના અજ્ઞાનથી પૃથ્વી જે આજે મોટે ભાગે નરક જેવી થઈ રહી જણાય છે. જ્યાં મોટે ભાગે પરસ્પર બંધુભાવ હોવો જોઈએ, ત્યાં આજે એક-બીજાના લોહીના તરસ્યા મનુષ્યો દૃષ્ટિએ પડે છે. શાંતિને બદલે પૃથ્વીમાં વિવિધ સ્થળે લડાઈઓ ચાલે છે, અને તેમાં હજારો મનુષ્યોનાં લોહી રેડાય છે, પ્રજાના પાલકપિતા રૂપ હોવાને બદલે રાજાઓ ઘણે ભાગે પ્રજાને કનડે છે. સત્તાધીશો અને શ્રીમંતો સત્તાના અને ધનના મદથી નિર્બળ અને નિર્ધન મનુષ્યોનો બોરકૂટો કરી નાંખે છે. ન્યાયને સ્થળે મોટે ભાગે અન્યાય, અને સદાચારને સ્થળે મોટે ભાગે દુરાચાર વ્યાપી રહ્યો છે. સુંદર ફલવૃક્ષ અને પુષ્પવૃક્ષ વડે પૃથ્વી મનોહર અને ઉપયોગી ભાસવાને બદલે બાવણિયાનાં વનનાં વન જ્યાંત્યાં પ્રકટી નીકળવાથી તે અપ્રસન્નતા ઉપજાવનાર અને કાંટાથી ભરાઈ ગઈ છે. આ સર્વ દુર્દશા ટાળવાનો એક જ ઉપાય છે, અને તે એ કે મા-બાપ થવા ઈચ્છનાર સ્ત્રી-પુરુષોએ ઉત્તમ સંતતિને પ્રકટાવવાના નિયમોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું.

જેમ ચાક ઉપર માટીનાં વાસણો બનાવતી વખતે કુંભાર તેનો ધારે છે તેવો ઉત્તમ ઘાટ કરી શકે છે, પણ વાસણ ઘડાઈ ગયા પછી અને નિભાડામાં તે પાક્યા પછી તેમાં કશો જ ફેરફાર થઈ શકતો નથી, તેમ ગર્ભમાં બાળક જે સમયે રચાતું હોય છે, તે સમયે માબાપ તેને જેવું રચવું હોય તેવું રચી શકે છે પણ ગર્ભમાં તે પૂરેપૂરું પાક્યા પછી તેમાં તેઓ કશો જ ફેરફાર કરી શકતાં નથી. જેમ નિભાડામાં પાકેલા વાસણને કુંભાર પાછળથી લીલાંપીળાં રંગો વડે રંગીને શોભાવે છે, અર્થાત્ ઉપરની ટાપટીપ કરી શકે છે, પણ તેનો મૂળ ઘાટ તો જેવો હોય તેવો

જ રહે છે, તેમાં તે કશો જ ફેરફાર કરી શકતો નથી. તેમ ગર્ભમાંથી પરિપક્વ થઈને જન્મેલા બાળકને વિવિધ કેળવણીની ટાપટીપથી માબાપ કે શિક્ષકો ઉપરઉપરથી શોભાવી શકે છે, પણ ગર્ભમાં તેનું શરીર રચાતી વખતે, તેનામાં જે સંસ્કાર પડ્યા છે, અને તેથી તેની જે શારીરિક, માનસિક તથા આધ્યાત્મિક પ્રકૃતિ બંધાઈ હોય છે, તેમાં તેઓ ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરે છે તોપણ પાછળથી કશો જ ફેરફાર કરી શકતાં નથી. આથી જ વંશપરંપરાથી કહેવાતું આવ્યું છે કે ‘પ્રાણ અને પ્રકૃતિ બંને સાથે જ જાય છે.’ અર્થાત્ બાળકની ગર્ભકાળે બંધાયેલી પ્રકૃતિ મનુષ્ય મરે છે, ત્યારે જ છૂટે છે. ગર્ભકાળે બાળકનું શરીર, મન વગેરે સર્વ પલાળેલી માટી જેવાં અત્યંત નરમ હોય છે અને તેમાં જે સંસ્કાર બેસાડવા હોય છે, તેની અત્યંત ઊંડી છાપ બેસાડી શકાય છે. આથી કરીને બાળકોને કેળવવાનો ખરો સમય તો તેમની ગર્ભાવસ્થાના નવ માસ જ છે. આ સમય જો સુધરી જાય છે તો પછી તેમની થોડી કાળજી લેવામાં આવી હોય છે. અથવા નથી લેવામાં આવી હોતી તોપણ તે બાળક ઉત્તમ પ્રકારનું થયા વિના રહેતું જ નથી, અને આ સમય જો ગફલતથી અથવા અજ્ઞાનથી કથળી જાય છે તો પછી પાર વિનાની લીધેલી કાળજીથી પણ કશું જ વળતું નથી.

શું આપણે આ જગતમાં અનેક પ્રસંગે નથી જોતાં કે રાજાઓના અને શ્રીમંતોના છોકરા, જેમને માટે જન્મ પછી પાર વિનાની કાળજી લેવામાં આવી હોય છે, જેમને કેળવવાને માટે મોટામોટા પગારો આપીને આ દેશના અને પરદેશના વિદ્વાનો રોકવામાં આવ્યા હોય છે, જેમને પથારીમાંથી ઊઠે છે ત્યારથી સૂતાં સુધી એક ક્ષણ પણ વીલા મૂકવામાં આવતા નથી પણ ઊલટું જેમના ઉપર ભારે દેખરેખ રાખવામાં આવે છે, અને જેમને ઊંચું શિક્ષણ આપવાને પ્રસંગે આ દેશની કે પરદેશની પ્રસિદ્ધ પાઠશાળાઓમાં ભારે ખર્ચ મોકલવામાં આવ્યા હોય છે, તેમાંના ઘણા બુડથલ જ રહ્યા હોય છે, અને અનેક જાતનાં વ્યસનોના

ભોગ થઈ પડ્યા હોય છે. અને જેમની કશી પણ કાળજી કોઈ લેનાર હોતું નથી, જેમને ભણવાનાં સાધનો હોતાં નથી, અને જેઓ એવા સંજોગોમાં મુકાયા હોય છે કે જ્યાં તેઓ અસાધારણ બુદ્ધિવાળા થશે, એવી કોઈ આશા પણ ન રાખી શકે, એવાં નિર્ધનોનાં બાળકો વિશ્વમાં નામાંકિત મહાપુરુષો તરીકે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યાં હોય છે. એવું કહેવાય છે કે પ્રસિદ્ધ કબીરની માતા તરકડી હતી, અને તેનો પિતા જુલૈયો અર્થાત્ વણકર હતો. બંનેના શાસ્ત્રાનુસાર લગ્ન થઈને કબીરનો જન્મ થયો હતો, એમ પણ ન હતું. અનીતિ સરખું ભાસે એવા સંબંધમાંથી પ્રકટનાર પુત્ર તત્ત્વજ્ઞાની મહાત્મા થશે, એવું સ્વપ્ને પણ અનુમાન બાંધી ન શકાય, અને એમ છતાં આપણે જોઈએ છીએ કે હિંદુ વણકર પિતા અને મુસલમાન માતાથી પ્રકટેલો પુત્ર સમર્થ તત્ત્વજ્ઞાની મહાત્મા થયો. શું આ એમ ને એમ, કશા જ કારણ વિના દૈવયોગે બન્યું ? વિચાર કરવાની જેમને ટેવ નથી, તેવા સર્વ 'હા' એવો જ ઉત્તર આપવાના. પરંતુ કોઈ પણ કાર્ય કારણ વિના કદી પ્રકટતું જ નથી, એમ જાણનાર વિચારશીલ મનુષ્ય, આમ બનવામાં કારણને જ શોધવાના, અને આવા કારણને શોધનાર વિચારવાન સ્ત્રીપુરુષોના પ્રયત્નથી જ આ જગતમાં નવીનવી વિદ્યાઓ અને નવીનવી શોધો ખોળી કાઢવામાં આવે છે.

અન્ય ઉદાહરણ લો. આજે પૃથ્વીના ઘણા દેશોમાં સુધરેલી પ્રજાઓ જેને પરમેશ્વરનો પુત્ર માને છે, જેનું જીવન કેવળ વિશુદ્ધ અને એક મહાપુરુષને શોભા આપનારું હતું, અને જેણે પ્રસારેલો ખ્રિસ્તી ધર્મ આજે પૃથ્વીની વસ્તીનો મોટો ભાગ સ્વીકારે છે, તે ઈસુ ખ્રિસ્તનો જન્મ કોને પેટે થયો હતો ? પાદરીઓ આપણને કહે છે કે એક કુમારિકાને પેટે તે જન્મ્યો હતો. કોઈ પણ કુટુંબમાં આ પ્રકારે થયેલો પ્રજાનો જન્મ સંબંધીમાત્રને નીચું જોવડાવનાર જ ગણાય, અને આવા સંબંધથી ઉત્પન્ન થનાર ફળ અત્યંત નિષ્કૃષ્ટ પ્રકારનું જ પ્રકટે એમ ગમે તે મનુષ્ય

પણ છાતી ઠોકીને કહી શકે, અને તોપણ શું તેવું ફળ પ્રકટેલું આપણે જોઈએ છીએ ? ઈસુની સાધુતા, ઈસુની ક્ષમા, ઈસુની દયાળુતા, ઈસુનો સર્વાત્મભાવ, ઈસુની પરમેશ્વરમાં અસાધારણ શ્રદ્ધા, ઈસુનું ધૈર્ય, ઈસુની નિર્ભયતા, ઈસુની નિર્વેરતા, અને ઈસુનો તત્ત્વબોધ કોના હૃદયને સ્પર્શ નથી કરતાં ? ઈસુનો આવો અસાધારણ ઉચ્ચ વિકાસ થવાનાં અમુક અમુક કારણો તેના જન્મ પછી પ્રકટયાં હતાં, એમ કહેવાનું કોણ સાહસ કરે એમ છે ? સર્વથા કારણો હતાં જ, પણ તે ઈસુનો જન્મ થયા પૂર્વે, જન્મ થયા પછી નહિ. કબીરમાં અથવા ઈસુમાં જો જન્મ થયા પૂર્વે ગર્ભમાં કારણો ન રચાયાં હોત તો જન્મ થયા પછી તેમનો વિકાસ કરવાનાં હજારો કારણો તેમની આજુબાજુ એકઠાં થયાં હોત તોપણ તેમની આવી અસર કદી પણ ન થાત. ઉત્તમ ખેડેલી ભૂમિમાં બીજક રોષ્ટ્રું હોય અને પછી વૃષ્ટિ અને તાપ પડે તો વૃક્ષ થાય, પરંતુ પથ્થર ઉપર ગમે તેટલો વરસાદ થાય, અને ગમે તેટલો તાપ પડે તો તેથી શું વળે ?

ગરીબોને ત્યાં જ ઉત્તમ નરરત્ન પ્રકટે છે અને શ્રીમંતોને ત્યાં કે રાજાઓને ત્યાં નથી જ પ્રકટતાં, એમ કહેવાનું અહીં તાત્પર્ય નથી. શ્રીમંતોને ત્યાં અને રાજાઓને ત્યાં પણ પ્રકટે જ છે. જ્યાં જ્યાં ઉત્તમ પ્રજા પ્રકટવાના નિયમોનું પિતાથી કે માતાથી જાણતાં કે અજાણતાં પણ પાલન થયું હોય છે, ત્યાંત્યાં અવશ્ય જ પ્રકટે છે. બુદ્ધનો જન્મ કે રામનો જન્મ નિર્ધન માતાપિતાને ત્યાં ન હતો. બંને ચક્રવર્તી નૃપતિના પુત્રો હતા. એક અદ્વિતીય ધર્મપ્રવર્તક મહાપુરુષ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે, અને બીજા અદ્વિતીય પ્રજાપાલક નૃપતિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. એ ઉભયમાં માતાપિતાથી નિયમોનું અજાણતાં કે જાણતાં પાલન થવાથી જ આ પુરુષવરોની ઉત્પત્તિ થઈ છે. કેવા નિયમોના પાલનથી આ ઉત્તમ પરિણામ આવ્યું હતું તે આપણે આગળ ઉપર જોઈશું.

ક્ષત્રિય રાજકુમારને ઘટે એવું સર્વ પ્રકારનું શિક્ષણ બુદ્ધને આપવાના પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હતા. બુદ્ધ જે સ્થિતિમાં હતા તે સ્થિતિમાં બીજાને વિરાગ સ્ફુરવાનો અને રાજપાટ ત્યજીને ચાલ્યા જવાનો સંભવ જ ન હતો. બુદ્ધના અંતઃકરણનું સ્વરૂપ જોઈને અને તેના વિરાગવાળા તથા લોકોનું કલ્યાણમાત્ર કરવાના વિચારો સાંભળીને, તેના પિતાને તથા દરબારનાં સર્વ મનુષ્યોને અત્યન્ત આશ્ચર્ય થયું હતું. શાથી તેની વૃત્તિ સંસાર ઉપરથી ઊઠી ગઈ હતી, તેનું કારણ તેઓ જાણી શક્યા નહિ. હજારો મનુષ્યો અનેક રોગીઓને જુએ છે, તથા મરેલાં મનુષ્યોનાં મુડદાંને પણ જુએ છે, તથાપિ કોઈને વિરાગ પ્રકટતો નથી, અને બુદ્ધને રોગીને તથા મુડદાને જોઈને શાથી સંસાર ઉપર અભાવ પ્રકટ્યો, તેનું કારણ શોધતાં તેઓ મૂંઝાઈ ગયા. તેમણે બુદ્ધની વૃત્તિ ફેરવવા બહુ બહુ યત્નો કર્યા, પણ તે સર્વ નિષ્ફળ ગયા. બુદ્ધે રાજા થવાનું સ્વીકાર્યું નહિ. પ્રિય સ્ત્રી, કુટુંબીજનો, રાજ્ય, વૈભવ, સત્તા સર્વનો ત્યાગ કરી બુદ્ધ ગયા, અને જગતનું દુઃખ કયા ઉપાયથી ટળે, તે શોધવામાં પોતાનું સમગ્ર જીવન ગાળ્યું. શું બુદ્ધને આ પ્રકારનું જીવન ગાળવાનું શિક્ષણ જન્મ પછી કોઈએ આપ્યું હતું ? જન્મ પછી નહિ, પણ જન્મ પૂર્વે ગર્ભાવસ્થામાં બુદ્ધને આ શિક્ષણ મળી ગયું હતું, અને તે શિક્ષણના પરિણામમાં જ બુદ્ધનું જીવન ક્ષત્રિય રાજકુમારનું મટીને, સત્યશોધક તપસ્વી ઋષિનું થયું હતું.

અને ગર્ભાવસ્થામાં બુદ્ધને આ શિક્ષણ આપનાર તેની પવિત્ર મનની માતા હતી. બુદ્ધને આ શિક્ષણ માતા વડે જ્ઞાનપૂર્વક અપાયું નથી. અજાણતા આપવામાં આવતા પોતાના શિક્ષણનું આવું પરિણામ આવશે, એ જો તેના જાણવામાં હોત તો કદાચ તે સાવધ રહેત. કદાચ તે પોતાની પ્રવૃત્તિ બદલત, અને તેમ થાત તો કદાચ પૃથ્વીમાં આજે બુદ્ધ ઉત્પન્ન પણ ન થયા હોત. પણ માતાથી અજાણતાં તેવી પ્રવૃત્તિ થઈ ગઈ છે, અને જગતને દુઃખના નાશના ઉપાયો શોધી કાઢનાર મહાત્મા બુદ્ધનું

પ્રતિભાસંપન્ન સંતાનની પ્રાપ્તિ

દર્શન થયું છે.

બુદ્ધની માતા અત્યંત દયાળુ હૃદયની હતી. પોતાની પ્રજાને જુલમથી પીડાયેલી, કરોના બોજાથી કચરાઈ ગયેલી અને પરવશતાની ધૂસરીના ભારથી ચંપાઈ ગયેલી તેણે જોઈ. તેનું હૃદય દયાથી અત્યંત દ્રવીભૂત થઈ ગયું. પ્રજાનું દુઃખ ટાળવાના વિચારો, ધારાની પેઠે તેના હૃદયમાં અખંડ વહેવા લાગ્યા. રાત્રિદિવસ તેના અંતઃકરણમાં પ્રધાન વિચાર, પ્રજાના દુઃખસંબંધી ચાલ્યા કર્યાં. આ વિચારો એવા તો પ્રબળપણે અને અંતઃકરણની એવી તો ઊંડી લાગણીથી તેની માતામાં ચાલતા હતા કે તે વિચારોની ઉગ્ર જવાળા રાણીના શરીરના અણુઅણુમાં અને રોમેરોમમાં વ્યાપી ગઈ. આ સમયે તે મહાત્મા આ કરુણાળુ હૃદયની માતાના ગર્ભમાં હતા. તેમના અત્યંત કોમળ શરીરના અને મનના પ્રત્યેક અણુમાં પ્રજાનાં દુઃખને ટાળવાની માતાની અત્યંત તીવ્ર ઈચ્છાના સંસ્કારો અતિશય દૃઢપણે સ્થપાઈ ગયા. ગર્ભકાળે તેમનામાં સ્થપાયેલા આ સંસ્કારો જ પાછળથી અંકુર કાઢી વૃક્ષરૂપે થયા, અને તે જ સંસ્કારોએ તેમના પિતાના સર્વ પ્રયત્નોને અફળ કરી, તેમને તત્ત્વજ્ઞાની મહાત્માના અને ધર્મપ્રવર્તક દેવાંશી પુરુષના પદમાં મૂકી દીધા.

યુરોપનાં સમગ્ર મહારાજ્યોને પોતાના નામમાત્રથી થરથર ધ્રુજાવનાર વીરેન્દ્ર નેપોલિયન બોનાપાર્ટને યુદ્ધનું શિક્ષણ કઈ શાળામાં, કોણે આપ્યું હતું? આ શાળા તે બીજી કોઈ બહારની નહિ, પણ ગર્ભાશય હતું, અને શિક્ષણ આપનાર યુદ્ધવિદ્યાગુરુ નેપોલિયનની પોતાની જ માતા હતી. નેપોલિયનના જન્મ પૂર્વે, તેની માતાને તેના પિતા સાથે કોઈ યુદ્ધમાં જવું પડ્યું હતું. તેને ઘણો વખત પોતાના પતિ સાથે ઘોડા ઉપર જ ગાળવો પડતો હતો, અને તેથી ચંચળ રહેવાની તથા આરોગ્યને વધારનારી તેને ત્યારે જ ટેવ પડી હતી. આ યુદ્ધના સમયમાં તેને સેંકડો

વાર ભયમાં અને જોખમમાં આવી પડવાનું બનતું. અને નિરંતર સેનાની મધ્યમાં જ રહેવું પડતું. એટલું જ નહિ, પણ યુદ્ધ કરવામાં પણ જીવસદ્દે ભાગ લેવો પડતો. આથી, નિત્યનું થઈ પડવાથી, યુદ્ધનાં દુઃખો, યુદ્ધના ત્રાસ અને યુદ્ધના ભય તેને મન સામાન્ય જેવાં થઈ પડ્યાં. પછી તો તેમાં તેને ત્રાસ જેવું કશું જ જણાવા ન લાગ્યું, પણ ઊલટો આનંદ ભાસવા લાગ્યો. તે માતાના મનના આ સઘળા વિચારોની અસર તેના ગર્ભમાં રહેલા કોમળ બાળક ઉપર સર્વાંશે થઈ, અર્થાત્ નેપોલિયનમાં પાછળથી જે અસાધારણ નિર્ભયતા અને યુદ્ધમાં અનુપમ આનંદ વગેરે લક્ષણો પ્રકટ થયાં, તેનાં બીજકો આ સમયે જ રોપાયાં હતાં.

જેમ ઊગતા કોમળ વૃક્ષના થડની છાલ ઉપર રામનું નામ અથવા એવો જ કોઈ શબ્દ કોતરી કાઢ્યો હોય છે, તો તે વૃક્ષ મોટું થતાં થતાં પણ ભૂંસાઈ જતો નથી, એટલું જ નહિ પણ વૃક્ષ મોટું થવાની સાથે તે શબ્દના અક્ષરો પણ મોટા થાય છે, તેમ ગર્ભના સમયમાં માતાના વિચારોથી બાળકના શરીર ઉપર અને મનમાં જે કંઈ છાપ પડે છે, તે બાળકનો જન્મ થઈ ગયા પછી બાળક ગમે એટલું મોટું થાય છે તોપણ ભૂંસાઈ જતી નથી, એટલું જ નહિ પણ ઉંમરના વધવાની સાથે તે છાપ પણ મોટી થતી ચાલે છે. વળી કોમળ વૃક્ષની છાલ ઉપર કાંઈ પણ કોતરી કાઢવાનું જરા પણ કઠિન હોતું નથી, તેવી રીતે ગર્ભાશયમાં ગર્ભના શરીર તથા મન ઉપર કોઈ પણ પ્રકારની સારી અથવા નહારી છાપ પાડવાનું કામ જરા પણ કઠિન હોતું નથી. માતાનો વિચાર જ બાળકના શરીરને અને મનને જેવા પ્રકારનું રચવું હોય તેવું રચે છે, તેથી સારાંનરસાં બાળકો નીપજવામાં માબાપ વિના બીજું કોઈ પણ ખરેખરું જવાબદાર નથી.

માતા ગર્ભ સમયે મનમાં જે પ્રકારના વિચારો આરૂઢ રાખે છે, અથવા જે પ્રકારનાં માનસિક ચિત્રો વૃત્તિમાં ધાર્યા કરે છે, તે પ્રમાણે

બાળકના શરીર ઉપર અસર થાય છે, એ વાર્તા આપણા લોકોને અજાણી છે, એમ કંઈ નથી. રીંછને જોવાથી કે વાંદરાને જોવાથી અત્યંત ભય થવાથી ગર્ભના શરીર પર તેવું કોઈ ચિહ્ન પડ્યાનાં દૃષ્ટાંતો આપણા લોકોમાં પ્રસિદ્ધ છે. ગર્ભ સમયે ક્રોધ થવાથી, ભય થવાથી કે એવી જ કોઈ જાતની લાગણી થવાથી તેની અસર બાળક ઉપર થાય છે, એ વાર્તાને ઘણા લોકો જાણે છે, પરંતુ આવા બનાવો જોવાથી જે અનુભવ તેમને મળ્યો હોય છે, તે અનુભવ ઉપર વિચાર કરી, સંતતિને ઉત્તમ પ્રકારની કરવાના નિયમો તેઓ શોધતા નથી, અને જેમ ચાલતું આવ્યું હોય છે, તેમ ચલાવ્યા કરે છે.

ઈ.સ. ૧૮૬૧માં અમેરિકાના યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં જે લડાઈ ચાલી હતી, તેમાં એક અમેરિકન સ્ત્રીને કાળા હબસીઓને પડતાં દુઃખો માટે બહુ જ લાગણી થઈ આવી હતી. તે જેના તેના આગળ હબસીઓનો પક્ષ કરીને, તેમનાં દુઃખ ટાળવા ખૂબ પ્રયાસ કરતી. તેની વાતોનો અને વિચારનો મુખ્ય વિષય, માસના માસ સુધી હબસીઓ જ હતો. આ સમયે તેને એક પુત્રનો જન્મ થયો. તેના વાળ બરાબર હબસીના જેવા જ થયા, અને આજે પણ હજી તે તેવા જ છે. મુખની આકૃતિ પણ હબસીના જેવી જ થઈ. તેનો વર્ણ પણ, તેનાં માતા અને પિતા બંને ગોરા હોવા છતાં, કંઈક કાળો થયો, અને તેની વાત કરવાની લઢણ પણ ઘણે ભાગે હબસીને મળતી થઈ. તેની માતા જ્યાં રહેતી હતી, તે ભાગમાં અથવા તેની પાસે કોઈપણ હબસી રહેતો ન હતો એમ છતાં તેની માતાના મનમાં હબસીની મૂર્તિઓનું અખંડ ચિંતન થયા કરવાથી ગર્ભ ઉપર તેની અસર થઈ, અને પરિણામમાં તે બિચારું નિર્દોષ બાળક હબસી જેવું થયું.

એક સ્ત્રીનો ચૂલા ઉપર રસોઈ કરતાં હાથનો પોંચો અત્યંત દાઝી ગયો. તેની ભારે વેદનાથી બળેલા હાથનું જ તેને અખંડ ચિંતન

રહ્યા કર્યું. પરિણામ એ આવ્યું કે જ્યારે તેને બાળકનો પ્રસવ થયો ત્યારે તેના હાથનો પોંચો જાણે વળી ગયો હોય, એવું તેના પર એક લાખું હતું.

એક લશ્કરી અમલદારે પોતાના તાબાના કોઈ મનુષ્યના દોષથી અત્યંત ક્રોધે ભરાઈ, પોતાની સ્ત્રી સમક્ષ તેને રીબી રીબીને દુઃખ આપ્યું. તેના હાથપગ વગેરે અવયવો ભાંગી નાંખ્યા. તે અમલદારની સ્ત્રીના મનમાં આ મનુષ્યને દુઃખ આપવાનું ચિત્ર અખંડ રમ્યા કર્યું. જ્યારે તેને બાળકનો જન્મ થયો, ત્યારે તે બિયારાના હાથપગ ભાંગી ગયા હતા. તેનાથી ઊભા પણ થવાતું નથી. આજે તે ૪૦ વર્ષનો થયો છે અને પોતાને તથા સંબંધી જનોને ભારરૂપ થઈ પડી દુઃખેપાપે આયુષને પૂરું કરે છે.

માતાના વિચારની અસર ગર્ભ ઉપર કેટલી બધી થાય છે તે દર્શાવવા આવા ને આવા સેંકડો દાખલા અત્રે આપી શકાય, પરંતુ વિસ્તારના ભયથી આટલાથી જ સંતોષ માનવો પડે છે.

પંડિત ભાવમિશ્ર ભાવપ્રકાશ નામના પોતાના ઉત્તમ ગ્રંથમાં લખે છે કે 'ગર્ભવતી સ્ત્રીને જે જે પ્રકારની ઈચ્છા પ્રકટે છે, તે તે પ્રકારની ઈચ્છાનુસાર પ્રજાની તેને પ્રાપ્તિ થાય છે. જો તેને રાજાનાં દર્શનની ઈચ્છા થાય છે, તો તેને રાજાના જેવો શ્રીમાન અને ભાગ્યશાળી પુત્ર જન્મે છે. જો તેને સુંદર રેશમી વસ્ત્રો તથા અલંકારની ઈચ્છા થાય છે, તો સુંદર વસ્ત્રાલંકારને ઈચ્છનાર પુત્રનો તેને પ્રસવ થાય છે. જો તેને જિતેન્દ્રિય મહાત્માઓના આશ્રમમાં જવાની ઈચ્છા થાય છે, તો તેને જિતેન્દ્રિય તપસ્વી પુત્ર પ્રસવે છે. જો તેને દેવની સુંદર પ્રતિમાનાં દર્શનની ઈચ્છા થાય છે, તો તેને દેવના જેવો પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. જો તેને સર્પાદિ દુષ્ટ પ્રાણીઓને જોવાની ઈચ્છા થાય છે, તો તેને હિંસક દુષ્ટ સ્વભાવવાળો પુત્ર પ્રકટે છે. આ પ્રમાણે જેની જેની ગર્ભવતી સ્ત્રી ઈચ્છા કરે છે, તે ઈચ્છેલી વસ્તુના જેવો શરીરે, આચારે તથા સ્વભાવે તેને પુત્ર જન્મે છે.

આ પ્રમાણે માતાની ઈચ્છા પ્રમાણે જ જ્યારે પુત્રનું ભવિષ્ય બંધાય છે, તો પછી ઉત્તમ પ્રકારની પ્રજાની ઉત્પત્તિ થવા માટે, ગર્ભ સમયે આગ્રહથી બુદ્ધિપૂર્વક ઉત્તમ ઈચ્છાઓને કર્યા કરવી, એ શું ગર્ભવતી માતાઓનો ધર્મ નથી ? ઈચ્છાઓને સ્ફુરવાનું કામ દૈવને સોંપી, નજરમાં આવે તેવી ઈચ્છાઓને મનમાં સ્ફુરવા દેવી, અને તેનાં દુઃખદ ફળ ભોગવવાં, એ શું બુદ્ધિમાન માતાઓને ઘટે છે ?

માતાના વિચાર પ્રમાણે ઉત્તમ અથવા નિષ્કૃષ્ટ પ્રકારની પ્રજા થાય છે, એવો મુખ્ય નિયમ છતાં, સારી કે નઠારી પ્રજા થવામાં એકલી માતા જ કારણ છે, એવું કંઈ નથી. પિતા પણ તેમાં સાક્ષાત્ રીતે અથવા આડકતરી રીતે, એમ બંને રીતે કારણ હોય છે. ગર્ભ સમયે માતા મનની જે પ્રકારની સ્થિતિ રાખી રહેવા ઈચ્છતી હોય તે પ્રકારની સ્થિતિ રાખી રહેવામાં જો પિતાની મદદ નથી હોતી, તો ઘણીવાર માતા નિષ્ફળ થાય છે. માતાને શાંત, સ્વસ્થ અને પ્રસન્ન રહેવું હોય ત્યાં પિતા જો પ્રતિકૂળ હોય છે તો અનેક પ્રસંગે તેને અશાંતિ અને અપ્રસન્નતા પ્રકટે એવાં જ કારણો ઊભાં કરે છે, અર્થાત્ પિતાની મદદ વિના એકલી માતા કશું જ કરી શકવા અસમર્થ છે, એમ જો કહીએ તો ખોટું નથી. સારી કે નઠારી પ્રજા થવામાં પિતા કેવી રીતે સાક્ષાત્ કારણ હોય છે, તે આપણે હવે પછી જોઈશું.

આ પ્રમાણે સારી અથવા નઠારી પ્રજા થવામાં માતા અને પિતા બંને જ કારણ છે, એમ નિશ્ચય થવાથી, બંનેએ પોતાની પ્રજા સારી ઉત્પન્ન થાય એ માટે શું કરવું, તથા કેવી રીતે વર્તવું, એ વગેરે બાબતોનો આપણે વિચાર કરીએ.

જેમ ઝાડનું કારણ બીજક હોય છે, તેમ બાળકનું કારણ માતાના શુકનો અને પિતાના વીર્યનો સંયોગ એ છે, અર્થાત્ શુક અને વીર્યનો કુદરતના નિયમ પ્રમાણે સંયોગ, એ બાળકરૂપ વૃક્ષનું બીજક છે. જેમ

ઉત્તમ પ્રકારનું બીજક નથી હોતું તો તેમાંથી ઉત્તમ પ્રકારનું વૃક્ષ થતું નથી. તેમ વીર્ય અને શુક્ર ઉત્તમ પ્રકારનાં નથી હોતાં તો તેમના સંયોગે કરી ઉત્પન્ન થનાર બાળક ઉત્તમ પ્રકારનું થતું નથી. આથી ઉત્તમ પ્રજાને ઈચ્છનાર સ્ત્રીપુરુષની પ્રથમ ફરજ, પોતાનું આરોગ્ય ઉત્તમ પ્રકારનું કરવું એ છે.

બગડેલાં શરીરવાળાં સ્ત્રીપુરુષોના સાતે ધાતુ વિકારો એટલે રોગવાળા જ હોય છે, અને તેમ હોવાથી તેમના વડે થતી પ્રજા રોગી જ જન્મે છે. આથી કરીને રોગીઓને અને તેમાં પણ મહારોગીઓને માબાપ થવાનો કશો જ હક નથી. ક્ષય, દમ, ફેફરું, વિદ્રધિ, પ્રમેહ, વિસ્ફોટક વગેરે વિકટ વ્યાધિવાળાં સ્ત્રીપુરુષોએ લગ્ન ન કરવું, એ જ ઉત્તમ છે. એ જ પ્રમાણે નિત્યનાં નબળાં શરીરવાળાંઓએ, તથા કંઈ કંઈ સામાન્ય રોગોથી પીડાતાં મનુષ્યોએ પોતાનો રોગ મટતાં સુધી કુંવારા રહેવું, એ જ તેમને માટે તથા જગતને માટે વાસ્તવમાં હિતકર છે. એમ છતાં કદાચ તેઓનું લગ્ન થયું હોય તો તેમણે રોગ ન મટે ત્યાં સુધી પરસ્પર ઉત્તમ મિત્રના સંબંધથી રહેવું, પરંતુ પતિપત્નીના સંબંધથી ન રહેવું. આ હિતકર સલાહનો અનાદર કરવાથી તેઓ અનેક પ્રકારની શારીરિક, માનસિક, આર્થિક તથા આધ્યાત્મિક હાનિને સહન કર્યા વિના રહેતાં જ નથી.

રોગીએ લગ્ન ન કરવું, એવું કહેવાનું તાત્પર્ય નથી. લગ્ન કરવું, પણ રોગ મટાડીને કરવું, અને આ જગતમાં એવો એક પણ નાનો કે મોટો રોગ નથી કે જે મનુષ્ય પ્રયત્નથી ન મટાડી શકે. જગતમાં જે કષ્ટસાધ્ય, અસાધ્ય કે દુઃસાધ્ય વ્યાધિઓ મનાય છે, તે ખરું જોતાં તેવા હોતાં નથી. હા, જેઓ ઓસડ ખાવાથી જ વ્યાધિ મટે છે, એવું દૃઢપણે માની બેઠા છે, તેમને તો ઘણા વ્યાધિઓ અસાધ્ય કે દુઃસાધ્ય રહેવાના, પણ જેમને આરોગ્યના (વ્યાધિઓ મટાડવા મનુષ્યોએ કેવો પ્રયત્ન

કરવો એ સંબંધમાં મહાકાલમાં આવેલા ઉપવાસોપચાર નામના વિષયને લક્ષ્યપૂર્વક અવલોકવા તથા આચારમાં મૂકવા વીનવવામાં આવે છે.) કુદરતી નિયમો ઉપર, વિચારના સામર્થ્ય ઉપર, અને પોતાના પ્રયત્ન ઉપર વિશ્વાસ છે, તેમને તો અજય મનાતા મૃત્યુને ટાળવાનું કાર્ય પણ કઠિન ભાસતું નથી, તો વ્યાધિને ટાળવાનું કાર્ય કઠિન ન ભાસે એમાં આશ્ચર્ય શું છે ? આથી રોગીએ અને મહારોગીએ પ્રથમ પ્રયત્ન વગેરેથી પોતાના વ્યાધિને ટાળવો અને પછી વર્ષે કે બે વર્ષે સુખેથી લગ્ન કરવું. સર્વ પ્રકારના સાધ્ય, કષ્ટસાધ્ય અને અસાધ્ય વ્યાધિ કેવા નિયમના પાલનથી મટે છે, તે વર્ણવવાનો આ લેખનો ઉદ્દેશ નથી, તેથી તેવા આડા પ્રસંગમાં ઊતરવું યોગ્ય ગણ્યું નથી. એમ છતાં આ વિષયના જ અંગમાં નિર્દોષ અને બળવાન વીર્ય તથા શુક્ર કરવાને માટે પુરુષોને તથા સ્ત્રીઓને જે સામાન્ય સૂચનાઓ કરવામાં આવશે, તે પ્રતિ રોગી સ્ત્રીપુરુષો લક્ષ આપશે, તો તેમને ઓછો લાભ થવા સંભવ નથી.

મનુષ્ય પોતાના શરીરમાં આહારના પદાર્થો વગેરે જે ગ્રહણ કરે છે તે જે પ્રકારના હોય છે, તે પ્રમાણે તેના રુધિરાદિ ધાતુઓ થાય છે, અર્થાત્ જો તે શુદ્ધ પદાર્થોને ગ્રહણ કરે છે, તો તેમાંથી તેના સાતે ધાતુઓ નિર્દોષ અને શુદ્ધ થાય છે, અને જો તે અશુદ્ધ વિષયવાળા ખાદ્ય પદાર્થોને ગ્રહણ કરે છે, તો તેના સાત ધાતુઓ દોષવાળા અને વિષયવાળા થાય છે. આથી ઉત્તમ પ્રજાને પ્રકટાવનાર શુદ્ધ બીજકને ઈચ્છનાર સ્ત્રીપુરુષોએ નીચેના નિયમો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવાની અગત્ય છે.

૧. તમાકુ, ગાંજો, અફીણ, ચા, કોફી, ભાંગ, દાડૂ વગેરે પદાર્થોમાં વિષ રહેલું હોવાથી તેમને ગ્રહણ કરવાથી તેઓ શરીરના સર્વ ધાતુઓને વિકારી કરે છે એટલું જ નહિ પણ તેમનું સૂક્ષ્મ તત્ત્વ ઠેઠ મનપર્યન્ત પહોંચી મનને અને આત્માને પણ વિકારી કરી દે છે. આમ હોવાથી આ પદાર્થોનો ઉપયોગ કરનાર કદી પણ

તનના, મનના અને આત્માના ઉત્તમ આરોગ્યને ભોગવી શકતા નથી. તેમના અણુઅણુમાં વિકાર પ્રવેશી ગયેલો હોવાથી તેમનાં બીજકો ન્યૂનધિક પ્રમાણમાં વિકારી થયેલાં હોય છે, અને આવાં વિકારી બીજકોથી પ્રકટેલી પ્રજા કેવળ નીરોગ અને સદાચારી હોઈ શકતી નથી.

૨. શુદ્ધ આહાર પણ હદ ઉપરાંત ખાવાથી અથવા બરાબર ચાવ્યા વિના ખાવાથી વિષ થાય છે, અને તેથી તેમાંથી થયેલા ધાતુ વિકારવાળા થતા હોવાથી નિર્દોષ ધાતુઓને રાખવા ઈચ્છનારે મિતાહારી થવું, અને અન્નને બરાબર ચાવવું.
૩. ખાંડ, ઘી, તેલ એ જો કે આહારના પદાર્થો છે અને ગુણકારી છે, તોપણ તેમનું ઘણું સેવન, અમૃતરૂપ ન થતાં વિષરૂપ જ થાય છે. આથી ભારે મિષ્ટાન્નનો તથા તેલમાં તળેલાં ભજિયાં વગેરે પદાર્થોનો બહુ સાવધાનતાથી ઉપયોગ કરવો.
૪. મીઠું, મરચાં, મરી, રાઈ વગેરે વિવિધ મસાલા આહારના પદાર્થો નથી. આરોગ્યમાં તેમનો લેશ પણ ઉપયોગ નથી. તેથી બને તેમણે તેમનો બિલકુલ ત્યાગ કરવો. ટેવ પડવાથી મસાલા નાંખેલા પદાર્થો સ્વાદિષ્ટ લાગે ખરા, પરંતુ સ્વાદની પણ મર્યાદા હોય છે. ઘડીઘડી સિસકારા બોલાવવા પડે, ગળામાં અને છાતીમાં દાહ પ્રકટે, દસ્ત વખતે પણ તેમ જ થાય, એવાં લક્ષણો પ્રકટાવનાર પદાર્થોના સ્વાદથી મન્દમતિ મનુષ્ય જ મોહને પામે છે. આથી આ મસાલાનો ઉપયોગ કરવો હોય તો બહુ જ ઓછા પ્રમાણમાં કરવો.
૫. સાંજે છ વાગ્યા પછી કદી પણ જમવું નહિ. અને તેમાં ભારે પદાર્થ તો નહિ જ.
૬. કેડ ઉપર તથા છાતી ઉપર પહેરવામાં આવતાં વસ્ત્રો કદી પણ

તંગ પહેરવાં નહિ. એથી ઉદરનો ભાગ દબાવાથી પાચનક્રિયા બરાબર ચાલી શકતી નથી. અને છાતી તથા ફેફસાં દબાવાથી શ્વાસપ્રશ્વાસની ક્રિયા બરાબર થઈ શકતી નથી.

૭. શરીરની કોઈપણ પ્રકારની કસરત કરવી. બેસી રહેવામાં અને નોકર પાસે કામ કરાવવામાં સ્ત્રીઓ શ્રીમન્તાઈ સમજે છે, પરંતુ તેથી બહુ હાનિ થાય છે. માટે દળવું, ખાંડવું, કૂવામાંથી પાણી ખેંચી કાઢવું વગેરે ઘરનાં વિવિધ કામો સ્ત્રીઓએ જાતે જ કરવાનો અભ્યાસ રાખવો. એથી ખાધું પચે છે, શરીર બળવાન થાય છે, અને આરોગ્ય તથા આયુષ વધે છે. પુરુષોએ પણ શારીરિક શ્રમ થાય એવો કોઈ ઉપયોગી ધંધો કરવો. ખેતરોમાં ખોદવું, વૃક્ષોને પાણી પાવું, એ વગેરે ક્રિયાઓમાં કસરત સાથે શુદ્ધ હવાનો લાભ મળે છે, તથા ઉપયોગી મહેનત પણ થાય છે. અનુકૂળતાવાળા શ્રીમંતોએ તેમ કરવું હિતકર છે. સ્ત્રીઓએ પણ તેમાં ભાગ લેવો, એ તેમના આરોગ્યને તથા મનને બહુ લાભ કરનાર છે. આવી અનુકૂળતા જેમને ન હોય તેમણે ફરવું, દોડવું, કૂદવું કે એવી કોઈપણ શરીરને શ્રમ પહોંચે એવી, કસરત કરવી. કસરતથી શરીરના ઘસાઈ ગયેલા જૂના પરમાણુ બહાર નીકળી જાય છે, અને તેમની જગાએ નવા બળવાન પરમાણુઓ આવે છે. તેથી જો કસરત નથી કરવામાં આવતી તો આ ઘસાઈ ગયેલા જૂના પરમાણુ શરીરમાં ભરાઈ રહીને વિવિધ રોગો કરે છે, તથા વહેલી વૃદ્ધાવસ્થા આણે છે.

૮. જેમ શરીરને કેળવવું તેમ મનને પણ કેળવવું, મનને કશો ઉદ્યમ આપવામાં નથી આવતો તો તે ગમે તેવા અયોગ્ય વિચારોમાં વહન કરે છે, અને પરિણામમાં વિવિધ કલેશોને પ્રકટાવે છે. માટે મનને કોઈપણ વિદ્યા અથવા સદ્વિદ્યાના અભ્યાસમાં જોડવું.

નવલકથાઓ વાંચ્યા કરવી કે વર્તમાનપત્રો વાંચ્યા કરવાં, એ મનને ઊંચી પંક્તિનું કરનાર નથી. તેથી તેની શક્તિઓ, જેવી કેળવાવી જોઈએ તેવી કોઈપણ અંશમાં કેળવાતી નથી. આથી કોઈ શાસ્ત્ર અથવા કળાના ગ્રન્થોનો અભ્યાસ કરવો. અને તે સાથે આ લોક તથા પરલોકનાં સુખને સધાવી આપનાર સદ્વિદ્યા જે બ્રહ્મવિદ્યા અથવા વેદાન્તશાસ્ત્રના નામથી ઓળખાય છે, તેનો પણ યથાઘટિત અભ્યાસ કરવો.

૯. હવાના અવરજવરવાળાં અને પ્રકાશવાળાં સ્થાનોમાં રહેવું. અંધારાવાળાં અને હવાના અવરજવર વિનાનાં સ્થાનો આરોગ્યનો તથા આયુષનો ક્ષય કરનાર છે. શુદ્ધ હવા અને પ્રકાશ, એ પ્રાણીનું જીવન છે, અને તેનો ઓછો ઉપયોગ કરનાર રોગને અને મૃત્યુને જ પોતાના પ્રતિ આવવાનું આમંત્રણ કરે છે.

૧૦. ઠંડા અથવા ગરમ જળથી આખા શરીરને સારી પેકે યોળીને સ્નાન કરવું. શરીરના કોઈ પણ ભાગની એક પા તસુ જેટલી જગાની પણ અશુદ્ધિ હાનિને કરનાર છે, અને તેટલા ભાગમાં કોઈ પ્રસંગે, વિષને એકઠા થઈ કોઈ મોટા રોગને પ્રકટાવવામાં કારણ આપનાર થઈ પડે છે. તેથી માત્ર મુખને જ ઘસીઘસીને સાફ કરવાની કાળજી રાખી, શરીરના બીજા ભાગો ઉપર પાણી ફફળાવવા જેવું ગોબરાપણું સેવવું નહિ, પણ પ્રત્યેક ભાગ મુખ જેટલો જ ઉપયોગનો જાણી પાણી વડે સારી રીતે સ્વચ્છ કરવો. જેમ શરીરને સ્વચ્છ રાખવું, તેમ વસ્ત્રોને પણ સ્વચ્છ રાખવાં. ગંધાતા ઘાંચીને કે હજામને જોઈને શું તમને કંટાળો નથી આવતો ? તમારી માટલીમાંથી પાણીનો લોટો ભરીને તે તમને પીવા આપે તો શું તમે પીશો ? તમારું તેના કરતાં ઓછા પ્રમાણમાં ગંધાતું શરીર અને ગંધાતાં વસ્ત્ર, બીજાને તેવો જ

કંટાળો ન આપે તેવી સાવધાનતા રાખજો. દાતાણ કરીને દાંત, અને ઊલ ઉતારીને જીભને પણ સાફ રાખજો. આ ઉભયમાં બેદરકાર રહેવાથી જ ઘણાં મનુષ્યોનાં મુખ ગંધાય છે. બરાબર રીતે ઊલ ન ઉતારવાથી જીભ ઉપર ધોળી છારીના થર જામે છે. તે મળ છે. અને દિવસે દિવસે ગંધાઈ ઊઠી મુખને વાસ મારતું કરે છે, એટલું જ નહિ પણ થૂંક સાથે પેટમાં જવાથી વિવિધ વ્યાધિ કરે છે.

૧૧. ઉજાગરો કઢી કરવો નહિ. પોતાની પ્રકૃતિનો વિચાર કરીને ઓછામાં ઓછા છ અને ઘણામાં ઘણા નવ કલાક નિદ્રા લેવી. રાત્રિએ દશ વાગ્યા પછી કઢી જાગવું નહિ, અને પ્રાતઃકાળે પાંચ વાગતા પછી કઢી ઊંઘવું નહિ.
૧૨. આખા દિવસમાં થઈને ઓછામાં ઓછું આઠ શેર અને વધારેમાં વધારે દશ શેર જળ પીવું. જમ્યા પછી બે કલાક સુધી જળ ન પીવું. ત્યાર પછી કલાકે કલાકે અથવા અર્ધે અર્ધે કલાકે થોડું થોડું જળ પીતા જવું. એકી વખતે સામટું બેત્રણ લોટા પી જવું સારું નથી. જળનો જેમ શરીરે બાહ્ય ઉપયોગ કરવાથી તે શરીરને બહારથી શુદ્ધ કરે છે, તેમ અંદર ઉપયોગ કરવાથી અર્થાત્ પીવાથી તે શરીરને અંદરથી શુદ્ધ કરે છે. ઉનાળામાં તો મનુષ્યો જળ વધારે પીએ છે, પણ શિયાળામાં ઘણું જ ઓછું પીએ છે. આથી શિયાળામાં પણ જળ પીવાનું સ્મરણમાં રાખવું.
૧૩. દુરાચારી મનુષ્યોનો સંગ ત્યજવો. તેમના સંગથી વિવિધ વ્યસનો પડે છે, તથા અંતઃકરણમાં વિવિધ વિકારો પ્રવેશે છે. અને વ્યસનો તથા વિકારો વિવિધ રોગોને આણનાર છે, માટે જેનોતેનો સંગ કરતાં સાવધ રહેવું.
૧૪. પોતાનાથી ઊંચા વિચારવાળા, ઊંચી બુદ્ધિવાળા તથા ઊંચા

આચારવાળા મનુષ્યોનો સંગ કરવો. આથી શારીરિક, આર્થિક, માનસિક તથા આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ ઓછે શ્રમે તથા સત્વર સધાય છે.

૧૫. બ્રહ્મચર્ય પાળવું. માસમાં માત્ર એક જ વાર સ્ત્રીના સંબંધમાં આવવું. તેમાં પણ કોઈ નાનોમોટો વ્યાધિ હોય ત્યારે, શરીરને અથવા મનને બહુ શ્રમ થયો હોય ત્યારે, ચિંતા, શોક, ક્રોધ, ભય વગેરેના વિચારોથી અંતઃકરણમાં ક્ષોભ પ્રકટ્યો હોય ત્યારે, ઉપવાસ હોય ત્યારે, કોઈ પુણ્ય પર્વના દિવસો હોય ત્યારે, અને ઉભયમાંથી એકની પણ અનિચ્છા હોય ત્યારે પુરુષે સ્ત્રીનો, અને સ્ત્રીએ પુરુષનો સંબંધ ત્યજવો. સ્ત્રીપુરુષે શય્યા જુદી જુદી રાખવી. ઉભયે એક જ શય્યામાં નિદ્રા લેવાનો સર્વદા પરિત્યાગ કરવો. કામનાને અંકુશમાં રાખવી.

૧૬. લગ્ન ન થયું હોય એવી મોટી ઉંમરના મનુષ્યોએ સંકલ્પબળને ક્રમે ક્રમે કેળવી, અયોગ્ય ઈચ્છાને સ્વાધીનમાં રાખવી, પરંતુ પશુની પેઠે તેને છૂટી મૂકી નિરંકુશ ન થવા દેવી. યુવાવસ્થામાં કામ અજય છે, એમ ઘણા કહે છે, પણ તે પ્રયત્ન ન કરનાર અવિચારીને જ. પ્રયત્ન કરનાર ગમે તેવા પ્રબળ વિકાર ઉપર પણ જય મેળવે છે જ. મીઠું, મરચું, મસાલા, ચા, કોફી વગેરે ઉત્તેજક અને માદક પદાર્થો ત્યજવાથી તેમ જ કામનાની પ્રબળતાના સમયે, શરીર અત્યંત થાકી જાય તેટલી કસરત કરવાથી, પ્રબળ વિકાર પણ જીતી શકાય છે.

૧૭. સ્વખાવસ્થામાં જણાતા વિકારોને પણ આગ્રહથી અને પ્રયત્નથી જીતવા. હાનિકારક સ્વપ્નનો આરંભ થતાં જ હું અવશ્ય જાગ્રત થઈશ, એ પ્રકારનો દૃઢ સંકલ્પ કરીને સૂઈ રહેવાથી, તેવા સ્વપ્નના આરંભમાં જ જાગ્રત થવાય છે. જાગ્રત થયા પછી

સાવધાન થઈ લઘુશંકા જઈ આવવું. એથી મૂત્રાશય ખાલી થતાં વીર્યાશય ઉપરનું દબાણ ઓછું થાય છે, અને તેમ થતાં વિકારોનો વેગ દુર્બળ પડી જાય છે.

આ વગેરે નિયમોના પાલનથી સ્ત્રીપુરુષ ઉભયે પોતાના બગડી ગયેલા આરોગ્યને સુધારવું, અને ન બગડ્યું હોય તો અધિક સુદૃઢ કરવું. સુદૃઢ આરોગ્ય થયે જ સ્ત્રીપુરુષ ઉત્તમ પ્રકારની પ્રજાને માટે યોગ્ય ગણાય છે, એ વાતનું સર્વદા સ્મરણ રાખવું. સુદૃઢ આરોગ્યથી નિર્દોષ ધાતુઓને પ્રાપ્ત કર્યા વિના જેઓ પ્રજા અર્થે પ્રવૃત્ત થાય છે, તેઓ પોતાને અત્યંત હાનિ કરે છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ પોતાના વડે થનાર પ્રજાને પણ અત્યંત હાનિ કરે છે.

ઉત્તમ પ્રકારની પ્રજાને અર્થે ત્યારે, પુરુષમાં નીચેનાં લક્ષણો હોવાં જોઈએ -

૧. તેનું શરીર અત્યંત નીરોગ તથા સુદૃઢ હોવું જોઈએ. પિતામાતા તરફથી વારસામાં તેને કોઈ પણ રોગ ન મળેલો હોવો જોઈએ, અને મળ્યો હોય તો આરોગ્યના નિયમોના પાલનથી તેણે શરીરને એટલું સંપૂર્ણ સુધારેલું હોવું જોઈએ કે તે વ્યાધિનો આભાસ સરખો પણ તેના શરીરમાં ન રહ્યો હોય.
૨. યા, કોફી, તમાકુ, ગાંજો, અફીણ, દારૂ, ભાંગ વગેરે માદક પદાર્થો જે મનુષ્યને માણસનો પશુ કરી મૂકે છે, તેમાંથી કોઈનું પણ તેને વ્યસન ન હોવું જોઈએ.
૩. તે માંસ વગેરે અભક્ષ્ય પદાર્થોનો આહાર ન કરતો હોવો જોઈએ.
૪. તે મનને અંકુશમાં રાખનાર તથા પૂર્વે વર્ણવેલા બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરનાર હોવો જોઈએ.
૫. તે બુદ્ધિમાન, સદાચારી તથા ઈશ્વરભક્ત હોવો જોઈએ.

૬. તેને પોતાની ધર્મપત્નીમાં શુદ્ધ પ્રેમ હોવો જોઈએ. આવો પ્રેમ કદાચ ન હોય તોપણ તેને પત્ની પ્રતિ અભાવ કે અણગમો તો ન જ હોવો જોઈએ. તેનું મોં ન ગમે એવું ન હોવું જોઈએ.

સ્ત્રીમાં નીચેનાં લક્ષણો હોવાં જોઈએ -

૧. પુરુષની પેઠે તેનું શરીર પણ નીરોગ, સુદૃઢ તથા માતાપિતા તરફથી પ્રાપ્ત થયેલા કોઈ પણ વ્યાધિના સ્પર્શ વિનાનું હોવું જોઈએ.
૨. ચા, કોફી, છીંકણી કે એવા જ કોઈ નિંદ્ય પદાર્થનું તેને વ્યસન પડેલું ન હોવું જોઈએ.
૩. પ્રજાને ઊંછેરવાની તેનામાં યોગ્યતા હોવી જોઈએ.
૪. તે સદાચારી, સુશિક્ષિત અને ધાર્મિક વૃત્તિવાળી હોવી જોઈએ.
૫. પોતાના પતિમાં તેને અપ્રતિમ વિશુદ્ધ પ્રેમ હોવો જોઈએ. તેવો પ્રેમ કદાચ ન હોય તોપણ પતિ પ્રતિ તેને તિરસ્કાર કે અભાવ તો ન જ હોવો જોઈએ.

આ પ્રકારનાં લક્ષણવાળાં સ્ત્રીપુરુષ ઉત્તમ પ્રકારની પ્રજાને ઉત્પન્ન કરવાને માટે સર્વ પ્રકારે યોગ્ય ગણાય છે, અને આ સર્વ લક્ષણો જેમનામાં ઓછાવધતા પ્રમાણમાં હોય છે, તેઓ તે પ્રમાણમાં મધ્યમ પ્રકારની અથવા કનિષ્ઠ પ્રકારની પ્રજાને માટે યોગ્ય ગણાય છે.

ઉત્તમ પ્રકારનો પાક તૈયાર કરવા માટે ખેડૂત જેમ વરસાદ વરસવા પહેલાં અને બી રોપવા પહેલાં જમીનને ખેડી ખાતર પૂરીને તૈયાર કરી રાખે છે, તેમ ઉત્તમ પ્રજાની ઈચ્છાવાળાં સ્ત્રીપુરુષોએ પણ ગર્ભાધાન પહેલાંથી જ કેટલીક તૈયારી કરી રાખવાની જરૂર છે. પૂર્વ વર્ણવેલા આરોગ્યના નિયમોના પાલનથી સુદૃઢ આરોગ્યને પ્રાપ્ત કરવું એ તૈયારીમાં જ ગણાય છે, એમ છતાં એવી સંપૂર્ણ અંશે તૈયારી જેમણે

ન કરી રાખી હોય, તેમણે ગર્ભાધાનથી એક માસ પૂર્વે અત્યંત સાવધાન થઈ સંપૂર્ણ અંશે તૈયારી કરવી અતિશય જરૂરની છે, એમ આ વિષયના જ્ઞાતા વિદ્વાનોનો અભિપ્રાય છે.

ઋતુપ્રાપ્તિ પછી સ્ત્રીના શરીરમાં એક માસે શુક્ર રૂપ બીજક પરિપક્વ થાય છે. તે જ પ્રમાણે પુરુષના શરીરમાં વીર્યરૂપ બીજક પણ એક માસમાં પરિપક્વ થાય છે. બીજકોના આ પરિપાક થવાના સમયમાં સ્ત્રીપુરુષની પ્રત્યેક કૃતિના અને વિચારોના સંસ્કાર તે બીજકમાં પડે છે, અને તેથી જેવી કૃતિ અને જેવા વિચાર હોય છે, તેવા જ ગુણધર્મવાળાં તે બીજકો થાય છે, વળી આ એક માસના અરસામાં જે પ્રકારનો શુદ્ધ અથવા અશુદ્ધ આહાર તે સ્ત્રીપુરુષે પોતાનામાં ગ્રહણ કર્યો હોય છે, તે આહાર પ્રમાણે શુદ્ધ અથવા અશુદ્ધ બીજકો ઉત્પન્ન થાય છે. આથી ગર્ભાધાન પૂર્વનો એક માસ અથવા જેમનાથી બને તેમણે તેથી પણ વધારે લાંબો કાળ, છ માસ કે બાર માસ સુધી સાવધાન થઈ નીચેના નિયમો આગ્રહથી પાળવા. આ નિયમોમાંના ઘણા નિયમો પૂર્વે ગણાવવામાં આવ્યા છે, તોપણ પુનઃ તેમને વર્ણવવા યોગ્ય ગણ્યું છે.

૧. સ્ત્રીપુરુષે પોતાને કોઈપણ જાતનું વ્યસન હોય તો બિલકુલ છોડી દેવું. અકરાંતિયાપણે કદી ખાવું નહિ.

૨. જેટલા જેટલા દુર્ગુણો અને ખોટી ટેવો હોય તે છોડી દેવી, નિયમિત વર્તન રાખવું.

૩. સદ્ગુણો અને સદાચારનું આગ્રહથી પાલન કરવું. ધર્મના પુસ્તકો વાંચવા. ઈશ્વરનું સ્મરણ કરવું. સદ્વિચારો કર્યા કરવા. પ્રસન્નતા સેવવી.

૪. આખો માસ ઉભયે કેવળ બ્રહ્મચર્ય પાળવું. આ નિયમનો ભંગ કરવામાં આવતાં, બીજકો પરિપક્વ થતાં નથી, અને અપક્વ બીજકથી પ્રકટેલી પ્રજા અનેક પ્રકારના દોષવાળી જ રહે છે.

પડેલાં દુષ્ટ વ્યસનો, ખોટી ટેવો અને દુર્ગુણો એક માસમાં છૂટી જવાં અસંભવિત જ છે, તેથી ઘણા માસ પૂર્વે તે છોડવાનો અભ્યાસ સેવવો એ અત્યંત અગત્યનું છે, એ પૂર્વે કહ્યું જ છે, તોપણ જેમનાથી ન બન્યું હોય તેમણે, ‘ન મામા કરતાં કહેણા મામા પણ સારા’ એ કહેવત પ્રમાણે કશું જ ન કરવું, તેના કરતાં જે કંઈ થોડું ઘણું બને તેટલું પણ આ નિયમોનું પાલન કરવા, આ માસમાં યત્નશીલ થવું.

સૂક્ષ્મ અવલોકન કરનાર મનુષ્યને જણાશે કે પૂર્વે જે જે અસાધારણ બુદ્ધિવાળા મોટા પુરુષો થયા છે, તે સર્વનાં માતાપિતાએ ઉપર વર્ણવેલા બધા નિયમોનું જ્ઞાનપૂર્વક ભાગ્યે જ પાલન કર્યું હતું. તેઓનાથી તે નિયમોનું અજાણપણે કંઈ કંઈ અંશમાં, અથવા વિશેષ અંશમાં સ્વાભાવિકપણે પાલન થઈ ગયું હતું. પરંતુ એટલા પાલન-માત્રથીયે જ્યારે તેમની પ્રજા મહાપુરુષોની પંક્તિમાં મૂકવા લાયક નીવડી છે, તો જે સ્ત્રીપુરુષો જ્ઞાનપૂર્વક આ નિયમોના પાલનમાં જોડાય, તેઓની પ્રજા ઉત્તમ પ્રકારની નીવડે એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે ? આથી કોઈપણ સ્ત્રીપુરુષે નિયમો કઠિન જાણી નિરાશ થવું ઘટતું નથી, પણ તેમણે બને તેટલા નિયમોનું બનતા ઉત્સાહઆગ્રહથી પાલન કરવું, જેથી તેમની પ્રજા જો કે સોએ સો ટકા ઉત્તમ નહિ થાય તોપણ પોણોસો ટકા કે એંશી ટકા તો તે જરૂર ઉત્તમ થશે જ. અને છેક પશુ જેવી પ્રજાને જગતમાં જન્મ આપવો તેના કરતાં આવી પોણોસો ટકા કે તેના કરતા પણ ઓછા ટકા ઉત્તમ પ્રજાને જન્મ આપવો, એ પોતાનું, પોતાની પ્રજાનું તથા જગતનું થોડું કલ્યાણ કરનાર નથી.

ઉત્તમ પ્રજાની ઈચ્છાવાળાં સ્ત્રીપુરુષો ! તમે સામાન્ય આરોગ્યવાળાં હશો, તોપણ અત્રે જે નિયમો વર્ણવવામાં આવ્યા છે, તથા હવે પછી આવનાર છે, તે નિયમોને આ તૈયારીના સમયમાં, તથા હવે પછી કહેવામાં આવનાર સમયમાં, આગ્રહથી પાળશો-જેટલા બને તેટલા

પાળશો, તથા તે સાથે સંકલ્પબળથી મનની અથવા વિચારોની જે પ્રકારની સ્થિતિ રાખી રહેવાનું હવે પછી અત્રે કહેવામાં આવનાર છે, તે પ્રમાણે રાખી રહેશો, તો નીરોગ, સુંદર અને બુદ્ધિશાળી સંતતિનાં માબાપ થવાને તથા તેમના દ્વારા મળતાં ઉચ્ચ સુખો તથા પ્રતિષ્ઠાને પ્રાપ્ત કરવાને તમે અવશ્ય ભાગ્યશાળી થશો. તમે ભલે સામાન્ય બુદ્ધિનાં હશો, સામાન્ય વિદ્યાવાળાં હશો, અથવા તમને વાંચતાંલખતાં જ માત્ર આવડતું હશે, તોપણ તમારી સંતતિ અસામાન્ય બુદ્ધિવાળી, અસામાન્ય વિદ્યાવાળી અને એ વિના પણ જે જે વિષયમાં તમે તેને અસામાન્ય કરવા ધારી હશે તે સર્વ વિષયમાં તે અસામાન્ય જ થશે.

આ નિયમોનું બધા જ પાલન કરશે તો અસામાન્ય મનુષ્યોથી દેશ ઊભરાઈ જશે, એવી ચિંતા કરવાનું તમારે કશું પ્રયોજન નથી. અસામાન્ય મનુષ્યોથી દેશ કોઈ રીતે ઊભરાઈ જવાથી દુઃખી થવાનો નથી, પણ ઊલટો અધિક સુખી થશે. દેશને જે જોઈએ છે તે અસામાન્ય મતિના અનેક મનુષ્યો જોઈએ છે, કાંઈ બબૂયકો જોઈતા નથી. પ્રત્યેક ધંધામાં જેમ જેમ અસાધારણ બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો વધતા જશે તેમ તેમ દેશ અધિક અધિક આબાદ થતો જશે. તેથી દેશની વ્યર્થ ચિંતાથી આ નિયમોના પાલનમાં સંકોચ કરવાનું કોઈને કશું પ્રયોજન નથી.

આ નિયમોના પાલનમાં એક બીજો લાભ રહ્યો છે, અને તે આ છે: આજે ઘણાં માબાપોને પોતાના પુત્રમાં કયો ધંધો કરવાની બુદ્ધિ છે અને કયા ધંધામાં તે વિજય પ્રાપ્ત કરશે તે તેમને સમજાતું નથી. અનુમાનથી ગમે તે ધંધામાં તેઓ તેને નાંખે છે. પ્રસંગે તેમાં તે વિજયી નીવડે છે, અને મોટે ભાગે તો નિષ્ફળ જ જાય છે. ઉપરના નિયમોનું પાલન થતાં આવું કશું જ બનતું નથી. પુત્ર કયો ધંધો કરવાને યોગ્ય છે એ સંબંધી અનુમાન કરવાનું માબાપને હોતું જ નથી, કારણ કે આ તૈયારીના સમયમાં જ માતાપિતા તેને જે ધંધા માટે યોગ્ય કરવો હોય

છે, તેના જ સંસ્કારો તેના મગજમાં નાંખે છે, અને તે સંસ્કાર પ્રમાણે તેની બુદ્ધિ ખીલવાથી મોટપણે જ્યારે તે ધંધામાં તેને નાંખવામાં આવે છે, ત્યારે તે તેમાં વિજય પ્રાપ્ત કરે જ છે.

સદ્વિવેકી સ્ત્રીપુરુષો ! આ પ્રમાણે હોવાથી આ તૈયારીના માસમાં જે ધંધામાં તમારે તમારા પુત્રને નાખવો હોય તે ધંધાનો તમે પ્રથમ નિર્ણય કરજો. કેટલાક પોતાનો પુત્ર ઉત્તમ વકીલ, બેરિસ્ટર, સોલિસિટર કે ન્યાયાધીશ થાય એમ ઈચ્છે છે. કેટલાક પોતાનો પુત્ર ઉત્તમ સિવિલિયન, વૈજ્ઞાનિક, ડોક્ટર કે એન્જિનિયર થાય એમ ઈચ્છે છે. કેટલાક પોતાનો પુત્ર ઉત્તમ કવિ, લેખક, વક્તા કે વિદ્વાન થાય એમ ઈચ્છે છે. કેટલાક ઉત્તમ યાંત્રિક, ચિત્રકાર, શિલ્પી કે સંગીતશાસ્ત્રી થાય એમ ઈચ્છે છે. કેટલાક ઉત્તમ વ્યાપારી, કૃષિકાર, શોધક કે ધર્મોપદેશક થાય એમ ઈચ્છે છે. કેટલાક ઉત્તમ પ્રકારનો ભક્ત, યોગી કે તપસ્વી થાય એમ ઈચ્છે છે, કેટલાક ઉત્તમ સુતાર, લુહાર, સોની કે વણકર થાય એમ ઈચ્છે છે. કેટલાક ઉત્તમ સૈનિક કે રાજનીતિજ્ઞ થાય એમ ઈચ્છે છે. કેટલાક ઉત્તમ મોચી, દરજી, કુંભાર કે હજામ થાય એમ ઈચ્છે છે. ટૂંકામાં વિવિધ જ્ઞાતિનાં ધંધો કરનાર વિવિધ માબાપો વિવિધ પ્રકારના ધંધામાં પોતાનાં પુત્રને સર્વોત્તમ જોવાને ઈચ્છે છે. આ સર્વમાંથી અથવા આ વિનાના બીજા અસંખ્ય ધંધામાંથી જેમને જે ધંધો પસંદ હોય તે ધંધો પોતાના પુત્ર માટે નિર્માણ કરવો, અને પછી તે ધંધાના સંસ્કાર પોતાના પુત્રમાં સુદૃઢ નાંખવા માટે આ તૈયારીના માસમાં તથા ત્યારપછી પણ નીચે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવો. બરાબર સમજણ પડે માટે થોડાં ઉદાહરણ લઈએ.

ધારો કે તમે તમારા પુત્રને કાલિદાસ કવિ જેવો ઉત્તમ કવિ કરવા ઈચ્છો છો. આ ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા માટે તમારે કાલિદાસના રચેલા જેટલા ગ્રન્થો હોય તેટલા, અથવા જેટલા બને તેટલા એકઠા કરવા, અને તેનો

તમારે બંનેએ સાથે અભ્યાસ કરવો. કાલિદાસના કાવ્યમાં રહેલી ખૂબીઓ શોધવાને બંનેએ પ્રયત્ન કરવો, અને તે ખૂબીઓ શોધીને તેમાં વૃત્તિને તલ્લીન કરી નાંખવી. આખો દિવસ બંનેએ કાલિદાસ સંબંધી, તેના ગ્રન્થો સંબંધી, તેના કાવ્યમાં, તેની શૈલીમાં, તેના અલંકારો વગેરેમાં રહેલી ચમત્કૃતિ સંબંધી જ રસપૂર્વક વાતો કર્યા કરવી. કાવ્યની ખૂબી જાણવાનું તમારામાં સંપૂર્ણ સામર્થ્ય ન હોય તો તેની ચિન્તા નહિ. તમે જેવું સમજી શકો એટલું જ, હૃદયની ખરી લાગણીથી તેમાં રસ પ્રકટાવી વૃત્તિમાં રમાડ્યા કરજો. કાલિદાસે જે જે સૃષ્ટિસૌન્દર્યનાં, જનસ્વભાવનાં વગેરે વર્ણન કર્યાં હોય તેનાં ચિત્રો બને તેટલાં ઉત્તમ રચીને વૃત્તિમાં આરૂઢ કરજો. સ્વલ્પમાં કાલિદાસના ગ્રન્થોના અધ્યયનમાં તમે કેવળ તન્મય થઈ જજો.

ધારો કે તમારા પુત્રને તમારે ઉત્તમ જાતનો સંગીતશાસ્ત્રી કરવો છે. આ ઈચ્છા ફલીભૂત કરવા માટે તમારે એક તાઉસ, સિતાર કે તંબૂરો ઘેર આણવો. તમારે ઉભયે કોઈ ઉત્તમ સંગીત જાણનારને પગાર આપી ઘેર રાખીને તેની પાસે સંગીતનો ધ્યાનપૂર્વક બને તેટલો અભ્યાસ કરવો. જે જાતનાં પદ્યો ગાવામાં તેને કુશળ કરવો હોય તે જાતનાં પદ્યો તમારે ગમે ત્યાંથી મેળવવાં, અને તેમને એકાગ્ર થઈ રસપૂર્વક ગાયા કરવાં. નીતિનાં, ભક્તિનાં, જ્ઞાનનાં, શૃંગારનાં, વીરત્વનાં, હાસ્યરસનાં, રૌદ્રરસનાં, વગેરે જે જાતનાં પદ્યોમાં સામાનું હૃદય ભેદી નાંખે એવું અપૂર્વ ગાન કરનારો તે પુત્રને કરવો હોય, તે જાતિનાં પદ્યો તમારે ઉભયે તે તે રસમાં વૃત્તિને લીન કરીને ગાયા કરવાં. તમારાથી તેવો હૃદયવેધક ભાવ હૃદયમાં ન પ્રકટાવી શકાય, તમારો સ્વર હારિયા જેવો કર્કશ હોય, તમને સૂરનું કે તાલનું જોઈએ તેવું સારું જ્ઞાન ન હોય, તોપણ કશી ચિંતા કરશો નહિ. આ સર્વ જાણે તમને સિદ્ધ જ છે, એમ માની અત્યંત રસમય વૃત્તિ કરીને તન્મય થઈને આખો દિવસ ગાયા કરજો. સારા ગવૈયાનાં ગાયનો સાંભળવા મળે તો તદ્દરૂપ થઈ સાંભળજો. તમારા પુત્રને નવાં

ઉત્તમ પદ્યો બનાવતો અને તેમને મનોહર રીતે ગાતો, એમ બે ગુણવાળો કરવો હોય તો તમે પોતે નવાં પદ્યો બનાવવા માંડજો. તમારાથી ન બને, શબ્દો ગોઠવાય નહિ, રચના ઢંગધડા વિનાની આવે તેની ચિંતા કરવાનું પ્રયોજન નથી. માત્ર તન્મય થઈ પ્રયત્ન કરજો. તમારું કામ પ્રયત્ન કરી સંસ્કારને પાડવાનું છે, કંઈ તમારે જાતે સંગીતમાં કુશળ થવાનું નથી. તમે જાતે સંગીતમાં કુશળ હો તો તેના જેવું બીજું એકે નથી, પણ તમે તેવા ન હો તો માત્ર પ્રયત્નને જ સેવો.

તમારા પુત્રને યોગી, ભક્ત કે તત્ત્વજ્ઞાની મહાત્મા કરવાની તમને ઈચ્છા હોય તો તમારે સ્ત્રી-પુરુષ ઉભયે પરસ્પર યોગસંબંધી ચર્ચા કરવી. કોઈ યોગના ઉત્તમ ગ્રંથનો તમારે બેઉએ સાથે અભ્યાસ કરવો. આસન, પ્રાણાયામ, ધારણા, ધ્યાન વગેરે યોગનાં અંગોનો અભ્યાસ કરવો. ખરું છે કે તમે યથાવિધિ આમાંનું કશું જ કરી શકવાનાં નહિ, પણ તેથી નિરાશ થવાનું નથી. સ્મરણમાં રાખવું કે મનને યોગની ક્રિયાઓમાં અને યોગના વિચારોમાં જોડી રાખવું, એટલું જ માત્ર કરવાનું છે યોગની ક્રિયાઓનાં સ્વરૂપો મનમાં રચીને, યોગના વિચારોમાં મનને આરૂઢ રાખવું, એટલું જ કરવાનું છે. તેમ થયે તમારા વિચારોના સંસ્કારો તમારા શરીરમાં ઉત્પન્ન થતા ધાતુઓના અણુઓમાં સ્થપાઈ તે દ્વારા તમારી પ્રજામાં સ્થપાતા હોવાથી, યોગસંબંધી જ વાર્તા રસપૂર્વક કરજો. કોઈ યોગીની મૂર્તિનું, અને તેના અંતઃકરણની સ્થિતિનું બનતું ધ્યાન કરજો. પુત્રને ભક્ત કરવા માટે જપ અને કીર્તન કર્યા કરજો. પરમેશ્વરના તમે સાચા ભક્ત હો તેમ તેમનામાં અપૂર્વ પ્રેમ પ્રકટાવજો. જ્યાંત્યાં પરમેશ્વરના સ્વરૂપને જોવાનો પ્રયત્ન કરજો. કૃષ્ણ, રામ, શિવ કે પરમેશ્વરનું જે સાકાર સ્વરૂપ તમને અત્યંત પ્રિય હોય તે સ્વરૂપનું વારંવાર સ્મરણ, ચિંતન અને ધ્યાન કરજો. તત્ત્વજ્ઞાની પુત્ર પ્રાપ્ત કરવા માટે તત્ત્વજ્ઞાનના વિચારોને હૃદયમાં આરૂઢ કરજો. યોગવાસિષ્ઠ, પંચદશી, કે ગીતા અથવા તમને પ્રિય હોય તેવા કોઈ તત્ત્વજ્ઞાનના

ગ્રંથનો રસપૂર્વક અભ્યાસ કરજો. કોઈ તત્ત્વજ્ઞ મહાત્માના ચરિત્રનું મનન કરજો, અને તેમના અંતઃકરણની સ્થિતિના સ્વરૂપને હૃદયમાં રમાડ્યા કરજો.

વિદ્યાકલામાં પારંગત પુત્રની તમને ઈચ્છા હોય તો વિદ્યા અને કલાના ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવા માંડવો. એડિસન, ટેસ્લા કે બોઝ જેવા વિશ્વવિખ્યાત વિજ્ઞાનવિદનાં ચરિત્રોનો અભ્યાસ કરવો. કોઈ નવી પ્રકારની શોધ કરવાનો પોતે વિચાર કરવો. તર્ક દોડાવવા, કલ્પના કરવી અને પ્રયોગો કરવા. જે તે રીતે મનને કળાના અને વિદ્યાના વિચારોમાં જોડેલું રાખવું.

અર્જુન જેવા અથવા ભીમ જેવા વીર પુત્રની ઈચ્છા હોય તો મહાભારતમાંથી અર્જુનનાં અને ભીમનાં પરાક્રમોનાં વર્ણન અત્યંત રસથી વાંચવાં અને સાંભળવાં. ભીમ કે અર્જુનના સ્વરૂપની વૃત્તિથી કલ્પના કરવી, અને તે કલ્પનામાં મનને આખા દિવસ રમાડ્યા કરવું.

ભૂસ્તરવિદ્યામાં કુશળ પુત્રની ઈચ્છા હોય તો સ્ત્રી-પુરુષ ઉભયે સાથે દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં પ્રવાસ કરવો. પૃથ્વીનાં સ્તર શી રીતે બને છે, તેનો અભ્યાસ કરવો. વિવિધ સ્થળે ફરીને વિવિધ સ્તરોને જોવાં, તેમનો અભ્યાસ કરવો અને તે અભ્યાસમાં મનને ઉત્સાહપૂર્વક તન્મય કરી દેવું.

ચિત્રવિદ્યામાં અત્યંત કુશળ પુત્રની ઈચ્છા હોય તો ઉભયે ચિત્રકલાનો સાથે અભ્યાસ કરવો, ચિત્રકલાના ગ્રંથો વાંચવા, ઉત્તમ ચિત્રકારોનાં ચિત્રો જોવાં. સ્વલ્પમાં ચિત્રકલાના વિચારોમાં અને ક્રિયામાં પોતાના મનને સર્વ પ્રકારે જોડી રાખવું.

વક્તૃત્વમાં અત્યંત કુશળ પુત્રની ઈચ્છા હોય તો ઉભયે વ્યાખ્યાન આપવાનો અભ્યાસ કરવો. કોઈ સાંભળનાર ન હોય તો પતિએ પોતાની પત્ની આગળ, પોતાને ઉત્તમ વક્તા કલ્પી, ઉત્તમ વક્તાના સર્વ પ્રકારના

હાવભાવપૂર્વક ભાષણ કરવું, અને તે પ્રમાણે પત્નીએ પોતાના પતિ આગળ કરવું. બની શકે તો સારા વક્તાઓનાં ભાષણો સાંભળવા જવું. ટૂંકમાં વક્તૃત્વની કલામાં વૃત્તિને તન્મય કરી દેવી.

આ પ્રમાણે જેમને જે પ્રકારનો પુત્ર પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા હોય તેમણે તે પ્રકારના વિચારો તથા તેવી ક્રિયાઓ રસપૂર્વક કરવી. વિચારો અને ક્રિયામાં પ્રેમપૂર્વક એકાગ્ર થવું-તદાકાર થવું, એ જ માત્ર મુખ્ય નિયમ છે.

સુતારના છોકરામાં સુતારનો ધંધો કરવાની અને લુહારના છોકરામાં લુહારનો ધંધો કરવાની યોગ્યતા, વ્યવહારમાં જે અનેક પ્રસંગે દૃષ્ટિએ પડે છે, તેનું કારણ પૂર્વોક્ત નિયમોનું પિતાથી ન્યૂન અંશમાં અજાણપણે પાલન થયું છે તે છે. જો પિતા અને માતા ઉભયથી આ નિયમનું જ્ઞાનપૂર્વક સર્વ અંશમાં પાલન થાય, તો સંતતિમાં ઈચ્છાનુકૂલ ગુણલક્ષણ વગેરે બહુ જ ઉત્તમ પ્રકારે સ્થાપી શકાય.

પૂર્વે સ્પષ્ટ કર્યું જ છે તો પણ પુનઃ સ્પષ્ટ કરવાની અગત્ય છે કે પિતા તથા માતાએ જે પ્રકારનાં ગુણલક્ષણવાળો પુત્ર કરવો હોય, તે ગુણલક્ષણોને પોતામાં પૂર્ણપણે ધારણ કરવાં જ જોઈએ, એવો કંઈ નિયમ નથી. ચિત્રકલામાં કે સંગીતકલામાં સર્વોત્તમ પુત્ર પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાવાળાં માબાપે ઉત્તમ પ્રકારની ચિત્રકલા કે સંગીતકલા જાણવી જ જોઈએ, યોગી પુત્રની ઈચ્છા રાખનાર માબાપે પોતે યોગવિદ્યામાં કુશળ હોવું જોઈએ, એવો કંઈ નિયમ નથી. ગર્ભાધાનથી પૂર્વના આ એક માસમાં માતાપિતા ઉભયે તથા ગર્ભ રહ્યા પછી નવ માસ સુધી મુખ્યત્વે કરીને એકલી માતાએ માત્ર આગ્રહપૂર્વક, ઉત્સાહપૂર્વક, રસપૂર્વક, દૃઢ નિશ્ચયપૂર્વક અને એકાગ્રતાપૂર્વક પ્રયત્ન જ કર્યા કરવાનો છે. ચિત્રકલા અથવા સંગીતકલા કેટલી અને કેવી આવડે છે, તથા યોગ કેવો અને કેટલો સિદ્ધ થાય છે, તે જોવાનું નથી. માત્ર તે શીખવાનો પ્રયત્ન કેવા

પ્રકારનો થાય છે, તે ઉપર જ ધ્યાન આપવાનું છે. પ્રયત્ન ઉત્તમ પ્રકારનો થયો, એટલે માબાપનું કર્તવ્ય પૂર્ણ થાય છે. કારણ કે માબાપ જે જે કલા અથવા ગુણને ધારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે તે પ્રયત્નથી માબાપના મગજના અણુઓમાં તે પ્રયત્નના સંસ્કાર દટપણે પડે છે. અને તે જ સંસ્કાર પાછા ગર્ભમાં માતાપિતાના એકાગ્રતાવાળા વિચારના બળથી પ્રતિબિંબિત થાય છે.

યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના વોશિંગ્ટન શહેરના એક વિદ્વાને હમણાં એક યંત્ર શોધી કાઢ્યું છે. તે યંત્રમાં મીણ જેવા નરમ પદાર્થની બનાવેલી એક લાટ છે. આ યંત્ર સામે ચાર ફૂટ છેટે ઊભા રહીને જો તમે કોઈ વિચાર કરો છો તો તત્કાળ તે વિચારનું પ્રતિબિંબ પેલી લાટ ઉપર પડે છે, અને તે પ્રતિબિંબને જોઈને તમે શાનો વિચાર કરતા હતા તે કોઈ પણ મનુષ્ય કહી શકે છે. જ્યારે ચાર ફૂટ છેટેની લાટ ઉપર, વિચાર આ પ્રમાણે પોતાના સંસ્કાર (છાપ) પાડે છે, તો પછી ગર્ભમાં રહેલા બાળકના મગજના અત્યંત કોમળ અણુઓ ઉપર માતાના એકાગ્રતાપૂર્વક કરેલા વિચારોના સંસ્કાર પડે એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે ?

આથી કરીને કોઈ પણ કલાના, ગુણના, લક્ષણના કે વિદ્યાના સંસ્કાર બાળકમાં પાડવા માટે તે કલા વગેરેને સંપૂર્ણ જાણવાની અગત્ય છે એવું કાંઈ જ નથી. બાળકને જે પ્રકારનું કરવું હોય તે પ્રકારના થવામાં તમે પોતે પ્રયત્ન જ કરશો એટલે ઘણું છે, પણ તે પ્રયત્ન તે કંઈ માથાઉતારણા જેવો નહિ જ. તન દઈને, મન દઈને પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ. આગ્રહથી, રસથી, એક વાર નહિ, બે વાર નહિ, પણ પુનઃ પુનઃ નિરંતરપણાથી પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ. અને આવો પ્રયત્ન થતાં નિશ્ચય માનજો કે તમારો પુત્ર તમે ધાર્યો હશે તેના કરતાં પણ અત્યંત ગુણ ઉત્કૃષ્ટ થયા વિના રહેનાર નથી.

આ પ્રમાણે એકલી કલાના કે વિદ્યાના કે કોઈ ધંધાના સંસ્કાર

બાળકમાં સ્થાપીને તમારે સંતોષ પામવાનું નથી. આ પ્રમાણે વિચારપૂર્વક સંસ્કાર સ્થાપવાથી, તમે સ્થાપેલા સંસ્કાર પ્રમાણે તમારો પુત્ર આ જગતમાં અસાધારણ મનુષ્ય થશે, એમાં કશો જ સંશય નથી. પણ કોઈ વિષયમાં એકલી અસાધારણતા એ કંઈ આ જગતમાં મનુષ્યને પોતાને તથા અન્યને સુખ ઉપજાવનાર થતી નથી. કોઈ વિષયમાં અસાધારણ બુદ્ધિની સાથે જો નીતિની અને ધર્મની વૃદ્ધિ નથી હોતી, તો એ જ અસાધારણ બુદ્ધિ જગતમાં અનેક જાતના અનર્થ કરે છે. દૃષ્ટાંત તરીકે અસાધારણ કવિત્વ અથવા વિદ્વત્વ જો નીતિના અને ધર્મના બળથી યુક્ત નથી હોતું તો તે એવાં કાવ્યો રચે છે અથવા એવા ગ્રંથો ગૂંથે છે કે જેથી હજારોનું અહિત જ થાય છે. એ જ પ્રમાણે અસાધારણ વીરત્વ પણ જો નીતિ અને ધર્મવાળું નથી હોતું, તો તે વડે લાખો નિર્દોષ મનુષ્યોનો આ જગતમાં સંહાર વળી જાય છે. સિકંદર, સીઝર, નેપોલિયન, નાદિરશાહ, તૈમુર, અકબર, ઔરંગજેબ વગેરેનાં કોઈ કોઈ વિષયમાં અસાધારણ લક્ષણોથી જગતમાં કેટલી કેટલી નિરર્થક લડાઈઓ થઈ છે, અને કેટલાં હજારો મનુષ્યોનો નિરર્થક કચ્ચરઘાણ વળી ગયો છે એ કોણ નથી જાણતું ? કેટલા કેટલા રાજનીતિજ્ઞ પુરુષોની ધર્મબળ અને નીતિબળ વિનાની બૌદ્ધિક કાર્યદક્ષતાથી કેટલી કેટલી રંક પ્રજાઓને મસ્તકે પરતંત્રતાની ધૂંસરી સદાને માટે મુકાઈ છે, એ ઈતિહાસપ્રસિદ્ધ વાર્તાથી કોણ અજાણ્યું છે ? આમ હોવાથી અસાધારણ બુદ્ધિના સાથે ધર્મબળના અને નીતિબળના સંસ્કારો પણ બાળકમાં પાડવાને માટે માબાપે તેટલી સાવધાનતા અને પ્રયત્ન સેવવાની અગત્ય છે.

ધર્મબળના અને નીતિબળના સંસ્કાર બાળકમાં સુદૃઢપણે પડે, એટલા માટે માબાપે આ તૈયારીના સમયમાં બને તેટલા ધાર્મિક તથા નીતિમાન થવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ પ્રયત્ન ઉપરના ડોળવાળો નહિ પણ ખરા મનથી થવો જોઈએ. ટીલાંટપકાં તાણવાં, માળાઓ

પહેરવી કે એવો જ કોઈ બાહ્ય આડંબર કરવો, એનું નામ નીતિમાન થવાનો અને ધાર્મિક થવાનો પ્રયત્ન નથી. અંતરથી નીતિમાન અને ધાર્મિક થવું જોઈએ. આથી કરીને આ તૈયારીના વખતમાં માબાપે કોઈપણ જાતનું અનીતિવાળું વર્તન કરવું નહિ. એટલું જ નહિ પણ વાણીને તથા મનને પણ અત્યંત શુદ્ધ રાખવાં. તેમણે મન, વાણી અને શરીરથી કોઈ પણ પ્રાણીને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય એવું કશું જ કરવું નહિ. સર્વ ઉપર પોતાના આત્મા જેવો પ્રેમ રાખવા પ્રયત્ન કરવો. સત્ય બોલવું. પુરુષે પરસ્ત્રીને અને સ્ત્રીએ પરપુરુષને માતા કે બહેન સમાન અને પિતા કે બંધુ સમાન ગણવાં. અંતરમાં કોઈ પણ જાતના વિષયના વિચારોને બને ત્યાં સુધી પ્રવેશવા ન દેવા. પરવસ્તુને અન્યાયથી ગ્રહણ કરવા ઈચ્છા કરવી નહિ. ક્રોધ, લોભ, મોહ, શોક, ભય આદિ વિકારોને વશ થવું નહિ. દયા, ક્ષમા, આર્જવ, પ્રસન્નતા, નિર્ભયતા આદિ સદ્ગુણોને આગ્રહથી ધારણ કરવા. પ્રાતઃકાળે નિત્ય પાંચ વાગતાં ઊઠવું, અને સ્નાન વગેરેથી સત્વર પરવારી પરમેશ્વરનું સ્મરણ, ચિંતન તથા ધ્યાન કરવાં. વિચારમાં, વાણીમાં અને કૃતિમાં સાધુ જેવા થવું. અંતરની શુદ્ધિને અત્યંત ઉત્સાહથી સાધવાને પ્રયત્ન સેવવો. આ સમયમાં માબાપ જેવું વર્તન રાખે છે, અને જેવા વિચાર કરે છે, તેવા જ વિચાર અને વર્તનવાળી સંતતિ થતી હોવાથી, વિચાર અને વર્તન જેમ બને તેમ ઉચ્ચ અને વિશુદ્ધ રાખવાં. સત્શાસ્ત્રમાં કહેલી કરુણા, મુદિતા, ઉપેક્ષા અને મૈત્રીને ધારણ કરવી, અર્થાત્ દુઃખીને જોઈને તેમના ઉપર કરુણા દર્શાવવી, દુર્જનોની દુષ્ટતા પ્રતિ ક્રોધ ન કરતાં તેમની ઉપેક્ષા કરવી, સજ્જનો પ્રતિ સદા મૈત્રી દર્શાવવી, અને જ્યાંજ્યાં સદ્ધર્માચરણ થતું હોય ત્યાંત્યાં તે જોઈને પ્રસન્ન થવું. જેમજેમ માબાપ અંતરના ખરા ભાવથી આ સદ્ગુણોને તથા શુદ્ધ વર્તનને સેવે છે, તેમતેમ બાળકના અન્તઃકરણમાં તે સદ્ગુણોની તથા શુદ્ધ વર્તનની અત્યંત ઊંડી છાપ પડે છે, અને મોટપણે તેનાં અત્યંત ઉત્તમ ફળ પ્રકટે છે.

અસાધારણ બુદ્ધિબળ, ધર્મબળ તથા નીતિબળના સંસ્કાર બાળકમાં પૂર્વોક્ત પ્રકારે સ્થાપીને વળી માબાપે એક અગત્યના વિષયનું વિસ્મરણ કરવું ઘટતું નથી. અને તે વિષય તે શરીરનું સૌન્દર્ય અને આરોગ્ય છે. શરીરની સુન્દરતા કોના મનનું આકર્ષણ નથી કરતી, અને કયા વિજયને પ્રાપ્ત નથી કરતી ? એકલા સૌન્દર્ય મોટા બુદ્ધિવાળા, મોટા શૂરત્વવાળા, મોટા બળવાળા, મોટા ઐશ્વર્યવાળા અને મોટા જ્ઞાનવાળાઓને પણ દીન કરી મૂક્યાનાં અસંખ્ય ઉદાહરણો પ્રસિદ્ધ છે. જેમ ઉષ્ણતા બરફને ઓગાળી નાખે છે, તેમ સૌન્દર્ય સામાના જડ અંતઃકરણને પણ ઓગાળીને પાણીપાણી જેવું કરી નાંખે છે. શ્રીકૃષ્ણના સૌન્દર્યે ગોકુળની સઘળી ગોપીઓને અને ગોવાળોને ગાંડાવેલાં કરી મૂક્યાં હતાં, એ કોણ નથી જાણતું ? શ્રીરામની સુન્દરતાથી જનક રાજાની આખી નગરી મોહિત થઈ ગઈ હતી, એ વાર્તા શું પ્રસિદ્ધ નથી ? સીતા, દ્રૌપદી વગેરેનાં સૌન્દર્ય અને કાંતિ આગળ રાવણ અને કીંચક જેવા પણ બકરી જેવા દીન શું નથી થતાં ? અનેક અબળાઓએ પોતાને પ્રાપ્ત રૂપસંપત્તિ વડે રાક્ષસ જેવા નિષ્કુર અંતઃકરણવાળા નૃપતિઓને પણ વેંશ જેવા નરમ નથી કરી મૂક્યા ? ઉત્તમ પ્રકારનાં બુદ્ધિબળ, નીતિબળ, અને ધર્મબળ વિનાનું રૂપ પણ આ જગતમાં જ્યારે જ્યાં જાય છે ત્યાં મોટે ભાગે વિજયને પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે ઉપર વર્ણવેલાં ત્રણ બળવાળું સૌન્દર્ય જ્યાં હોય ત્યાં સર્વત્ર તે વિજયને પ્રાપ્ત કરે, એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે ? આમ હોવાથી ઉત્તમ રૂપવાળું સુદૃઢ શરીર પોતાની સંતતિને આપવામાં માબાપે બેકાળજી કરવી ઘટતી નથી. કારણ કે આ તૈયારીના સમયમાં સહજ કાળજી લેવાથી પ્રત્યેક માબાપ પોતાની પ્રજાને સૌન્દર્યવાળી કરી શક્યા વિના રહેતાં નથી.

પ્રાચીન કાળમાં થઈ ગયેલી ગ્રીક પ્રજા શરીરે અત્યંત બળવાન તથા સૌન્દર્યવાળી હતી, તેનું કારણ બીજું કશું જ ન હતું, પરંતુ તે પ્રજાની સ્ત્રીઓ પોતાની સંતતિ અત્યંત બળવાન તથા રૂપવાન થાય તે સંબંધી પ્રતિભાસંપન્ન સંતાનની પ્રાપ્તિ

ખાસ કાળજી રાખતી. તેઓ પોતાને અત્યંત સુંદર તથા બળવાન પુત્ર જન્મે એવી નિરંતર પ્રબળ ઈચ્છા કરતી. અને આ ઈચ્છા સિદ્ધ કરવા તેઓ પોતાની દૃષ્ટિ સમીપ અત્યંત સુંદર પ્રતિમાઓને નિરંતર રાખતી તથા મનમાં પણ તેમનું ચિંતન કર્યા કરતી. અત્યંત કુશળ શિલ્પીઓએ તૈયાર કરેલાં આરસપહાણનાં તથા સંગેમરમરનાં અતિ મનોહર પૂતળાં પ્રત્યેક ગ્રીક બનતા સુધી પોતાના ઘરમાં રાખતો, અને આ પૂતળાંની રમ્ય આકૃતિ સ્ત્રીઓનાં અંતઃકરણમાં રમી રહેતાં, તેમને જે પ્રજા થતી તે સૌંદર્યમાં દેવ જેવી સુંદર થતી.

જે માબાપ આરોગ્યના નિયમો ઉત્તમ પ્રકારે પાળે છે, ગૃહસ્થે પાળવાનું બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, તથા મન, વાણી અને કૃતિથી શુદ્ધ રહી શુદ્ધ જીવન ગાળે છે, તેમની પ્રજા સુંદર થયા વિના રહેતી નથી, એ વાર્તા ખરી છે, તોપણ તેમણે પણ પોતાનાં સંતાન દેવનાં જેવાં સુન્દર થાય એટલા માટે ગર્ભાધાનપૂર્વે અને પછી પણ કોઈ અત્યંત સુંદર મૂર્તિને કે ચિત્રને પોતાની દૃષ્ટિ સમીપ અને મનમાં નિરંતર તરતું રાખવા પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ. બને તો તેમણે પોતાના ઘરમાં ભીંત ઉપર મનોહર ચિત્રો ટાંગવાં જોઈએ, અને આરસપહાણની ચિત્રને હરનાર મૂર્તિઓ વાંરવાર દૃષ્ટિએ પડે એવે સ્થળે ઘરમાં મૂકવી જોઈએ. જેમની કલ્પનાશક્તિ બહુ ઉત્તમ હોય તેમણે પોતાની કલ્પનામાં રામ જેવું કે કૃષ્ણ જેવું એક અત્યંત મનોહર સ્વરૂપ રચવું જોઈએ. તેનામાં ઈશ્વર જેવા અથવા પોતાના પુત્રને જેવો કરવો હોય તેવા સર્વ ગુણ ધારવા જોઈએ, અને પછી તે ચિત્રને પુનઃ પુનઃ વૃત્તિથી જોયા કરવું જોઈએ. કોઈ મહાપુરુષની સુંદર રંગેલી અથવા વગર રંગેલી રમણીય છબી હોય તો તેથી પણ કાર્ય સરી શકે છે, પ્રસંગે આવી છબીનું, ચિત્રનું કે પ્રતિમાનું મુખ સુંદર હોય છે, પણ શરીર નિર્બળ હોય છે, તો તેવા પ્રસંગે અત્યંત બલિષ્ઠ શરીરવાળી કોઈ બીજી છબી મેળવવી, અને એકનું સુંદર મુખ અને બીજીનું બળવાન શરીર સ્ત્રીપુરુષ બંનેએ પોતાનાં મનમાં આરૂઢ

કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ ચિત્રની સ્ત્રીપુરુષે વારંવાર પ્રશંસા કરવી, અને આવો અમને પુત્ર થાઓ, એવો પુનઃ પુનઃ સંકલ્પ કરવો જોઈએ.

એક ગૃહસ્થે પોતાના ઘરમાં એક કુમારિકાનું સુંદર ચિત્ર ભીંત ઉપર લટકાવ્યું હતું. તેને મળવા આવનાર એક સજ્જને તે ચિત્રને જોઈને કહ્યું કે, “તમારી પુત્રી જેને મેં હમણાં જ જોઈ, તેનું આ બરાબર આબેહૂબ ચિત્ર છે. તમે કયા ચિત્રકાર પાસે આ ચિત્ર કઢાવ્યું ? તે બહુ જ કુશળ ચિત્રકાર જણાય છે.” તે ગૃહસ્થે ઉત્તર આપ્યો : “આ ચિત્ર મારી પુત્રીનું નથી, પણ આ ચિત્ર પ્રમાણે મારી પુત્રીની આકૃતિ ઘડાઈ છે.” તે સજ્જને અતિ આશ્ચર્ય પામી પૂછ્યું : “તમે શું કહો છો તે સમજાતું નથી. આ ચિત્ર પ્રમાણે તમારી પુત્રીની આકૃતિ ઘડાઈ છે, એટલે શું શિલ્પી જેમ કોઈ નમૂના પ્રમાણે પથ્થરમાંથી પૂતળું ઘડી કાઢે તેમ તમે આ ચિત્ર પ્રમાણે તમારી પુત્રીના શરીરને ઘડી કાઢ્યું છે ?” તે ગૃહસ્થે હસીને ઉત્તર આપ્યો : “હા, મારી પુત્રી જ્યારે ગર્ભમાં હતી ત્યારે તેની માતાએ આ ચિત્રનું અત્યંત એકાગ્રતાથી ધ્યાન ધર્યાં કર્યું હતું, તથા આવી જ સુંદર આકૃતિવાળી પોતાની પુત્રી થાય એવી દૃઢ ઈચ્છા કર્યાં કરી હતી. અને તેના પરિણામમાં આ ચિત્રના જેવી જ સર્વ પ્રકારે રૂપેરંગે મળતી કન્યાનો અમારે ત્યાં જન્મ થયો છે.”

માતા પોતાના મનમાં જેવું ચિત્ર ધારે છે તેવા જ રૂપરંગવાળું તેને બાળક પ્રસવે છે, એ સંબંધમાં ખ્રિસ્તીઓના ધર્મપુસ્તકમાં એક ઉદાહરણ આપ્યું છે, તે આ સ્થળે સ્થાપેલા સિદ્ધાંત ઉપર બહુ સારો પ્રકાશ પાડે છે. લેબન નામના એક મનષ્યે પોતાના જમાઈ જેકોબને પોતાની ગાયો ચારવા નોકર તરીકે રાખ્યો. જેકોબ એવા કરારથી નોકર રહ્યો કે જે જે ગાયોને ડાઘાવાળાં અને ચટાપટાવાળાં વાછરડાં જન્મે તે સઘળાં મારે લેવાં અને તે વિનાનાં બીજાં બધાં તમારે લેવાં. લેબને આ કરાર કબૂલ

કર્યો. પછી જેકોબ ગાયોને રોજ સીમમાં ચરાવવા લઈ જતો. ત્યાં તેણે કાળી છાલના ઝાડની લીલી લાકડીઓ કાપી, અને દરેકને ચટાપટા પડી રહે તેમ તેમના ઉપરથી છાલની પાતળી પાતળી ચીપ ગોળ ઉતારી. લાકડીઓના જે ભાગ ઉપરથી છાલ ઉતારવામાં આવી તે ભાગ ધોળો થયો, અને તે વિનાનો બાકીનો કાળો રહ્યો. આવી ધોળા ચટાપટાવાળી લાકડીઓ તેણે ગાયોને પાણી પાવાના એક સ્થળમાં રાખી મૂકી. પછી જ્યારે કોઈ સુંદર બળવાન ગાયને ગર્ભ રહેલો સમજાતો કે જેકોબ તે ગાયને દરરોજ પેલી લાકડીઓવાળા સ્થળમાં પાણી પાવા લઈ આવતો, અને ત્યાં પાણી પીતાં તે ગાયની પેલી લાકડીઓ ઉપર દૃષ્ટિ પડતી. નિત્ય આ પ્રમાણે કરવામાં આવતું, તેથી અંતે જ્યારે તે ગાયને પ્રસવ થતો ત્યારે તેને ચટાપટાવાળું કાબરચીતરું વાછરડું જન્મતું. હવે જ્યારે કોઈ દુર્બળ ગાયને ગર્ભ રહેતો ત્યારે જેકોબ તે ગાયને પેલી ચટાપટાવાળી લાકડીઓ રાખેલે ઠેકાણે પાણી પીવા લઈ જતો ન હતો. આથી તે ગાયને જે વાછરડું જન્મતું, તે ચટાપટા વિનાનું જન્મતું. ચટાપટાવાળાં વાછરડાં પોતાને લેવાનો કરાર હતો, અને તે વિનાનાં વાછરડાં તેના સસરાને મળવાનાં હતાં, તેથી જેકોબ આમ કરતો હતો. આનું પરિણામ એ આવ્યું કે જેકોબને ભાગે જે જે વાછરડાં આવતાં તે સઘળાં જ અત્યન્ત બળવાન તથા નીરોગી આવતાં, અને તેના સસરાને ભાગે સઘળાં જ વાછરડાં દુર્બળ આવતાં. વળી જેકોબ ગાયોની બહુ સંભાળ લેતો તેથી દુર્બળ ગાયો સંખ્યામાં બહુ જ થોડી રહી હતી. આથી જેકોબને ભાગે લગભગ બધાં જ વાછરડાં આવતાં.

બાળકનું શરીર બંધાવામાં માતાના વિચારની કેટલી બધી અસર થાય છે, તે ઉપરના દૃષ્ટાંતથી આપણને સ્પષ્ટ થયા વિના રહેતું નથી.

એક ઈટાલિયન સ્ત્રીને પોતાની બહેનપણીના એક પુત્રને પોતાને ત્યાં રાખવાની ફરજ પડી હતી. આ છોકરાની વર્તણૂક એટલી બધી ઉત્તમ

હતી કે તે ઈટાલિયન સ્ત્રીને પોતાનાં બીજાં છોકરાં કરતાં પણ આ છોકરો બહુ પ્રિય થઈ પડ્યો હતો. સ્વભાવથી જ આ છોકરાનું સ્મરણ-ચિંતન તે ઈટાલિયન સ્ત્રીને થયા કરતું. થોડા માસ પછી તે સ્ત્રીને એક પુત્ર પ્રસવ્યો. તે રૂપ, રંગ, વગેરે સર્વ બાબતમાં પેલા છોકરાને એટલો બધો મળતો હતો કે જ્યારે તે આઠ વર્ષનો થયો ત્યારે આ બંને છોકરાઓ સગા ભાઈ છે, એમ જે કોઈ તેમને જોતું તે કહેતું.

માતાના વિચારની ગર્ભના શરીર ઉપર થતી અસરનાં આવાં સેંકડો ઉદાહરણો અત્રે ટાંકી શકાય તેમ છે. પરંતુ સદ્ધિવેકી વાંચનારની આટલાથી જ ખાતરી થાય તેમ હોવાથી હવે અધિક વિસ્તાર નકામો છે.

બાળકમાં અસાધારણ બુદ્ધિબળ, ધર્મબળ અને નીતિબળના સંસ્કારો પડ્યા પછી તથા તેનું આરોગ્ય અને સૌંદર્ય ઉત્તમ પ્રકારનું થાય એ અર્થે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પ્રયત્ન કર્યા પછી, તે હસમુખ પ્રસન્ન સ્વભાવનું થાય, એ માટે પણ તેમણે પ્રયત્ન કરવાની અગત્ય છે. બાળકોના ચીડિયા સ્વભાવથી તેમને ઉછેરવામાં માબાપોને જે ત્રાસ પડે છે, તે અવર્ણનીય છે. ઘણાં બાળકો આખી રાત રડરડ કરીને માબાપને ઊંઘવા દેતાં નથી. કેટલાંક ઘડીએ ઘડીએ ચિડાય છે. કેટલાંકને સહજસહજ વાતમાં વાકું પડે છે અને કેટલાંક એવાં તો આડાં હોય છે કે ઘણુંયે સમજાવતાં છતાં જરાયે માનતાં નથી. આથી અસંખ્ય કુટુંબોમાં ભારે અશાંતિ અને અવ્યવસ્થા પ્રસરી રહે છે. આ સર્વ, આ તૈયારીના સમયમાં જો માબાપ સહજ સાવધાન રહે છે, તો નિવારી શકાય છે. જો બાળકને કદી ન રડે એવું અને પ્રસન્ન હસમુખ સ્વભાવનું કરવું હોય તો માબાપે ગર્ભાધાન પૂર્વે અને ત્યાર પછી નિરંતર પ્રસન્ન રહેવું. ચિડાવાનું કે ક્રોધ કરવાનું ગમે તેવું કારણ ઊભું થાય તોપણ સ્ત્રીએ પતિ ઉપર કે પતિએ પોતાની સ્ત્રી ઉપર તેમ જ કુટુંબના કે સંબંધના કોઈપણ મનુષ્ય ઉપર કદીપણ ચિડાવું નહિ. કે ક્રોધ કરવો નહિ. શોક થવાના ગમે

તેવા પ્રસંગો બને, પ્રિયજન માંદું પડે, મરી જાય, ઘર બળી જાય, ધનની હાનિ થાય, ગમે તે બને તોપણ-હસ્યા જ કરવું. દુઃખની કોઈની આગળ ફરિયાદ કરવી નહિ, તેમ દુઃખ પડ્યું છે એવો પોતાના મનમાં પણ વિચાર કરવો નહિ. અપ્રસન્નતા ઊપજવાના સામાન્ય પ્રસંગોમાં પણ-કોઈ કંઈ કટુ વચન કહે, અપમાન કરે, બિલાડી કાંઈ ઢાંકેલું ખાઈ જાય કે કૂતરો ઓટલો બગાડી જાય તોપણ-જરા પણ ક્રોધ કરવો નહિ, પણ હસ્યા જ કરવું. પ્રત્યેક બનતા અને બનનાર પ્રસંગમાં અશુભને ન જોતાં શુભને જોયા કરવું. આગ્રહથી આમ વર્તવામાં આવશે તો તમારું બાળક અસાધારણ બુદ્ધિબળવાળું, ધર્મબળવાળું, નીતિબળવાળું અને સુંદર નીરોગ શરીરબળવાળું થશે, એટલું જ નહિ પણ દુઃખમાં અને સુખમાં નિરંતર પ્રસન્ન અને હસમુખા સ્વભાવવાળું થશે, એટલું જ નહિ, પણ તે જેના જેના સંબંધમાં આવશે તે સર્વને સુખ અને શાંતિને ઉપજાવનાર થઈ પડશે.

આ પ્રમાણે ગર્ભાધાનથી પૂર્વે બાર માસથી, છ માસથી, ચાર માસથી અથવા ઓછામાં ઓછા એક માસથી, જેમને જેવી અનુકૂળતા હોય તેમણે તે પ્રમાણે, ઉપર કહ્યા પ્રમાણે, પોતાનાં બાળકોને ઉત્તમ પ્રકારનાં કરવા માટે પોતાનું વર્તન, વાણી અને વિચાર સર્વ પ્રકારે સુધારવાં. ઉપર ટપકે નહિ, પણ જેટલા ખરા મનથી પોતાનું વર્તન સુધારવામાં આવે છે તેટલી ઊંડી છાપ બાળકના મનમાં પડે છે, એ સિદ્ધાંતને નિરંતર સ્મરણમાં રાખીને માબાપોએ દૃઢ સંકલ્પપૂર્વક ખરા મનથી પોતાના સર્વ વર્તનને ઊંચા પ્રકારનું કરવું. વધારે સમય ન બને તો ગર્ભાધાનથી પૂર્વના એક માસના સમયમાં તો સર્વ પ્રકારના ભોગ આપીને પણ પોતાના સર્વ વર્તનને અત્યંત શુદ્ધ રાખવું.

આ પ્રકારે, તૈયારીનો સમય વીતી ગયા પછી પતિએ પોતાની ધર્મથી પ્રાપ્ત ઋતુસ્નાત પત્નીમાં યોગ્ય સમયે ઈશ્વરસ્મરણપૂર્વક

ગર્ભાધાન કરવું. ગર્ભાધાન સમયે પણ ઉભયે અત્યંત પ્રસન્નતા સેવવી, તથા જે ગુણોને પોતાની પ્રજામાં સ્થાપવાનો પોતે નિશ્ચય કર્યો હોય તે ગુણોનું ચિન્તન કરવું.

ગર્ભાશયમાં ગર્ભની સ્થિતિ થયા પછી તે કેવી રીતે વૃદ્ધિને પામે છે, તે વિષે આ સ્થળે સંક્ષેપમાં કરેલું વર્ણન નિરુપયોગી નહિ ગણાય.

ગર્ભ રહ્યા પછી દસમે દિવસે તેનો આકાર અર્ધ-પારદર્શક, તથા જરા ભૂરી બરફની કણિકા જેવો થાય છે. વીસમે દિવસે તે ગર્ભનું કદ લગભગ એક વટાણા જેવડું થાય છે, અને તેની અંદર એક જાતનો પ્રવાહી રસ ભરેલો હોય છે. આ પ્રવાહી રસના મધ્ય ભાગમાં એક લંબચોરસ અથવા વાંકી લીટી જેવો અપારદર્શક ડાઘો હોય છે. ચૌદમે દિવસે ખુલ્લી આંખે તે સ્પષ્ટ દેખાય છે. આ ડાઘો તે જ ભવિષ્યમાં થનાર બાલકરૂપ અણુઓનો સમૂહ છે. આ સમયે તેનું વજન એક ઘઉંભાર હોય છે.

એકવીસમે દિવસે આ અણુઓનો સમૂહ વધીને એક વાલના દાણા જેવડો થાય છે, તેનું વજન ત્રણથી ચાર ઘઉંભાર થાય છે. કરોડરજજુનાં હાડકાં, હૃદય, મગજ વગેરે ભાગ આ સમયે રચાવા માંડે છે.

ત્રીસમે દિવસે ગર્ભ એક મોટી બગાઈ જેવડો થાય છે. તે કૂંડાળું વળીને પડેલા એક કીડા જેવો દેખાય છે. હજી હાથપગ તેમાંથી નીકળ્યા હોતા નથી. માથું શરીરના બીજા ભાગ કરતાં મોટું હોય છે. આ સમયે જો તેને લાંબો કર્યો હોય તો તે લગભગ અર્ધો ઈંચ થાય છે.

પાંચમે અઠવાડિયે માથું શરીરના બીજા ભાગ કરતાં પ્રમાણમાં ઘણું જ મોટું થયું હોય છે. નેત્રને ઠેકાણે તેમાં બે કાળા ડાઘા હોય છે. કોઈ મોટા મનુષ્યના શરીરમાં હૃદય બહારથી જેવું દેખાય છે, તેવો આકાર આ સમયે હૃદયનો દેખાય છે.

સાતમે અઠવાડિયે નીચલા જડબાનું અને હાંસડીનું હાડકું બંધાવા માંડે છે. કરોડરજજુની બન્ને બાજુએ જણાતી સાંકડી રેષાઓથી પાંસળીઓ રચાતી સમજાય છે. હૃદયની આકૃતિ વધારે પૂર્ણ સ્થિતિવાળી થતી જાય છે. મગજ પણ વધારે મોટું થાય છે, અને હાથપગ શરીરમાંથી ફૂટી નીકળે છે, ફેફસાં નાની કોથળી જેવાં રચાયાં હોય છે, તેમની લંબાઈ તો માત્ર એક તસુના બારમા ભાગ જેટલી હોય છે. શ્વાસનલિકા એક નાજુક દોરા જેવી હોય છે, પણ યકૃત ઘણું મોટું હોય છે. મૂત્રાશય અને જનનેન્દ્રિય પણ આ સમયે જ રચાય છે, પણ હજી બાળક પુરુષ-જાતિનું છે કે સ્ત્રીજાતિનું તેનો નિર્ણય કરી શકાતો નથી. આ પ્રસંગે ગર્ભની લંબાઈ પોણો તસુ હોય છે.

બે માસે હાથના ભાગ અધિક સ્પષ્ટ થવા માંડે છે, તેમ છતાં હજી આંગળીઓ રચાઈ હોતી નથી. હજી બાળકની જાતિ ઓળખી શકાતી નથી. નેત્રના ડોળા બહાર પડતા જણાય છે, પણ હજી તેના ઉપર પોપચાં સ્પષ્ટ જણાતાં નથી. નાક બરાબર ઊંચું નીકળી આવ્યું હોતું નથી. મુખ પહોળું હોય છે. ગર્ભની લંબાઈ આ સમયે દોઢથી બે તસુ થઈ હોય છે, અને તેનું વજન એક તોલાથી બે તોલા સુધીનું હોય છે. આ સઘળા વજનમાં એકલા માથાનું વજન જ ત્રીજા ભાગનું હોય છે.

સાઠથી સિત્તેર દિવસમાં વૃદ્ધિ સત્વર થાય છે. ડોળા મોટા થાય છે, પોપચાં સ્પષ્ટ જણાય છે, નાક ઊંચું તરી આવે છે, મોં મોટું થાય છે, કાનનો બાહ્ય આકાર રચાય છે, મગજ નરમ અને માવા જેવું થાય છે, ગળાનો ઘાટ બરાબર બંધાય છે, અને હૃદય પૂરેપૂરું રચાઈ રહે છે.

ત્રણ માસ પૂર્ણ થતાં પોપચાં પૂરેપૂરાં સ્પષ્ટ થાય છે, પણ તે બંધ હોય છે. હોઠ બિડાયેલા હોય છે. કપાળ અને નાકનો સ્પષ્ટ ભેદ સમજાય છે, અને બાળકની જાતિ પણ સ્પષ્ટ થાય છે. હૃદય વેગથી ધડકે છે, મોટી રક્તવાહિનીઓમાં રાતું લોહી વહેવા માંડે છે. હાથની અને પગની

આંગળીઓ સ્પષ્ટ ગણી શકાય છે, અને પિંડીઓ બંધાય છે. આ સમયે ગર્ભની લંબાઈ ચારથી પાંચ તસુ હોય છે, અને તેનું વજન નવટાંકથી પાશર સુધી હોય છે.

ચોથા માસમાં તેની લંબાઈ છથી આઠ તસુની થાય છે, અને વજન દોઢ પાશરથી અર્ધશેર સુધીનું થાય છે. મુખ પૂર્વ કરતાં વધારે લાંબું થયું હોય છે. હજી નેત્ર, નસકોરાં અને મુખ બંધ હોય છે. ચામડીનો વર્ણ ગુલાબી રંગનો હોય છે.

પાંચમા માસમાં શરીરની લંબાઈ આઠથી દસ તસુ હોય છે, અને વજન અર્ધશેરથી અર્ધશેર અને અધોળનું હોય છે.

છઠ્ઠા માસમાં લંબાઈ અગિયારથી સાડાબાર તસુ હોય છે, અને વજન આશરે એક રતલ હોય છે. આ સમયે માથા ઉપર વાળ થાય છે, તેમ જ ભમરો ઉપર તથા પોપચાંને પણ ઘણા જ કોમળ વાળ આવે છે.

સાતમા માસમાં પ્રત્યેક અવયવ કદમાં વધે છે, અને તેનો ઘાટ પણ વધારે પૂર્ણ થાય છે. હાડકાં લગભગ રચાઈ રહે છે. તેની લંબાઈ બારથી ચૌદ તસુની હોય છે, અને વજન અઢીથી ત્રણ રતલનું થયું હોય છે. આ સમયમાં જો બાળકનો પ્રસવ થાય છે તો તે શ્વાસ લઈ શકે છે, રડી શકે છે, ધાવી શકે છે, અને જો તેની બરાબર સંભાળ લેવામાં આવે છે તો તે મોટું થઈને જીવે પણ છે. તે એટલું બધું નિર્બળ હોય છે કે નહાવાનો અને વસ્ત્ર પહેરવાનો શ્રમ સહન કરી શકતું નથી, અને તેને ધવડાવવાના સમય સિવાય લગભગ બધો વખત ઊંઘાડ્યા કરવું જ જોઈએ. વળી તેના શરીરમાં ઉષ્ણતા એટલી ઓછી હોય છે કે તેને ગરમ કપડામાં લપેટી તેની માતાના પડખામાં અથવા બીજા કોઈના ખોળામાં નિરંતર રાખવું જોઈએ, જેથી અન્ય મનુષ્યની ગરમી વડે તે હૂંફાળું રહે.

આઠમા માસમાં બાળકની લંબાઈ વધવાને બદલે જાડાઈ વધે છે. તે માત્ર સોળથી અઢાર તસુ જ લાંબું હોય છે, અને તોપણ તેનું વજન

ચારથી પાંચ શેરનું થાય છે. ત્વચાનો વર્ણ ઘણો જ રાતો હોય છે, અને તે એક જાતના ચીકણા પદાર્થથી ખરડાયેલી હોય છે. વળી તેના ઉપર રુંવાટી ઊગી નીકળી હોય છે. નીચેનું જડબું જે પ્રથમ ઘણું ટૂંકું હતું, તે આ માસમાં ઉપરના જેટલું જ લાંબું થયું હોય છે.

નવમા માસમાં અર્થાત્ પૂરેપૂરી મુદત થયે ગર્ભની લંબાઈ ઓગણીસથી ત્રેવીસ તસુ થઈ હોય છે, અને તેનું વજન છથી નવ રતલ જેટલું થયું હોય છે. વાળ જેવી સૂક્ષ્મ રક્તવાહિનીઓમાં રાતું લોહી વહેવા માંડે છે, અને ત્વચાને પરસેવો પણ થાય છે.

ગર્ભાધાન સમયે ગર્ભાશયમાં પુરુષ જે બીજક રોપે છે, તેની લંબાઈ એક તસુનો છસોમો ભાગ હોય છે. પુરુષના વીર્યરૂપ બીજકની સાથે સ્ત્રીનું શુક્ર ભળતાં, ઉભયના સંયોગનો જે અણુસમૂહ રચાય છે, તેનો વ્યાસ એક તસુનો બસેંચાળીસમો ભાગ હોય છે આ અણુસમૂહમાં જેમ વડના બીજમાં મોટું વડનું ઝાડ રહ્યું હોય છે. તેમ આમાં ભવિષ્યમાં થનાર સ્ત્રી અથવા પુરુષ રહ્યાં હોય છે. માબાપો ! ગર્ભાધાનપૂર્વે તમે જેવું વર્તન કર્યું હોય છે, તે સર્વના સંસ્કાર આ રાઈના દાણા જેટલા અણુસમૂહમાં પડ્યા હોય છે. આ અણુસમૂહમાંથી તમે ધારો છો તો એક મહાયોદ્ધો કે એક હીજડો પ્રકટાવી શકો છો, આ અણુસમૂહમાંથી તમે ધારો છો તો એક મહાયોગી કે એક દુષ્ટ રાક્ષસ ઉત્પન્ન કરી શકો છો. આ અણુસમૂહમાંથી તમે ધારો છો તો એક જડમતિ બુડથલ ઉપજાવી શકો છો, સદ્ગુણી કે દુર્ગુણી, વ્યસની કે નિર્વ્યસની, કામી કે નિષ્કામ મનુષ્ય, આ અણુસમૂહમાંથી તમારા ગર્ભાધાન પૂર્વેના વિચાર અને વર્તન પ્રમાણે પ્રકટે છે, અને તેને લીધે તમારે માથે કેટલી જવાબદારી રહેલી છે એ તમારે કોઈ ક્ષણે પણ વીસરી જવું જોઈતું નથી.

ગર્ભ રહ્યા પૂર્વે માતા અને પિતા ઉભયના વિચાર અને વર્તનના સંસ્કાર ભવિષ્યમાં થનાર બાળક ઉપર પડે છે. પરંતુ ગર્ભ રહ્યા પછી તો

વિશેષે કરીને માતાના વિચાર અને વર્તનના સંસ્કાર વૃદ્ધિ પામતા ગર્ભ ઉપર સ્થપાય છે, અને તેથી કરીને ગર્ભ રહ્યા પછી માતાએ પોતાના વર્તનમાં અત્યંત સાવધાન રહેવું જોઈએ. આથી એમ સમજવાનું નથી કે ગર્ભ રહ્યા પછી પિતાના વિચાર તથા વર્તનની અસર ગર્ભ ઉપર નથી, થતી. પિતાની પણ થાય છે, પરંતુ તે માતાના જેટલી નહિ. માતાનો તે ગર્ભ સાથે જેટલો સાક્ષાત્ સંબંધ છે, તેટલો પિતાનો નથી, અને તેથી માતાએ આહાર, વિહાર અને વિચારમાં બેદરકાર રહેવું એ હાનિકારક છે.

ગર્ભનું પોષણ માતાના રુધિર વડે થતું હોવાથી, તથા તેના રચાતા મગજને તે રુધિર જ પોષણ આપતું હોવાથી, એ આહારના નિયમોના પાલન ઉપર લક્ષ આપવું યોગ્ય છે. મનુષ્ય જે કંઈ વિચાર તથા ક્રિયા કરે છે, તેની અસર તેના જઠર વગેરે અવયવોમાંથી સ્ત્રવતા રસ ઉપર થાય છે, અને આ રસની અસર રુધિર ઉપર થાય છે. રુધિર પુનઃ જ્ઞાનતન્તુસમૂહ ઉપર અસર કરે છે, અને આ પ્રમાણે મનુષ્યમાં સારા અથવા નઠારા વિચારોના અને વર્તનના સંસ્કાર સ્થપાય છે. આથી મનુષ્યના રુધિરના એક બિંદુમાં તેના આખા જીવનવ્રતનાં સૂક્ષ્મ બીજકો રહ્યાં છે, એમ કહીએ તો તે ખોટું નથી.

ચીડિયા સ્વભાવવાળી, દાથરા જેવું મોં કરી આખો દિવસ બેસી રહેનારી, નકામો બળાપો કરનારી અને ખેદને સેવનારી માતાના રુધિરના પ્રત્યેક રજકણમાં તેના આ સ્વભાવના સંસ્કારો સુદૃઢ રીતે સ્થપાય છે, અને તે રુધિરથી નવ માસ સુધી પોષાયેલા બાળકના રોમેરોમમાં માતાના તે સ્વભાવના સંસ્કારો વ્યાપી રહે છે. છેક નાની ઉંમરમાં પણ બાળકો ચીડિયાં, રિસાળ, આખી રાત રડરડ કરનારાં, અને બળિયલ શાથી હોય છે, તેનું કારણ હવે તમને સ્પષ્ટ સમજાય છે ? તેમાં બાળકની કસૂર નથી, પરંતુ માતાની અને પિતાની છે.

શુદ્ધ નિર્દોષ રુધિરથી ગર્ભકાળે બાળકને પોષણ આપ્યા કરો, અને

જન્મ્યા પછી તે કદી પણ રિસાળ અને રડરડ કરનાર નહિ જ થાય.

માતાના શરીરમાં શુદ્ધ રુધિર ઉત્પન્ન થાય એટલા માટે પ્રથમ તેણે શુદ્ધ આહાર સેવવો જોઈએ. ગર્ભની સ્થિતિકાળે જે સ્ત્રીઓ ગમે તે અલાબલા ખાય છે, તેઓને પ્રસૂતિ સમયમાં સુખપૂર્વક પ્રસવ થતો નથી, એટલું જ નહિ પણ દુષ્ટ આહારથી ઉત્પન્ન થયેલા દુષ્ટ રુધિર વડે પોષાયેલું બાળક પણ દોષવાળું જ થાયછે. સાદું અન્ન, તાજાં ફળ, અને તાજું શાક એ જ શુદ્ધ આહાર ગણાય છે. કેટલાક વિદ્વાનો એકલાં તાજાં ફળને અને તાજા શાકને જ ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને માટે નિર્દોષ આહાર ગણે છે, અને તે જ તેમને ખાવાની સલાહ આપે છે. ફળનો અને શાકનો સંયોગ કરીને ખાવાની તેઓ મના કરે છે, અર્થાત્ સવારે એકલાં ફળ ખાવાં, અને સાંજે એકલું શાક ખાવું. ફળની સાથે રોટલી ખાતાં અડચણ નથી, પણ તે બહુ જ ઓછા પ્રમાણમાં ખાવી. કારણ કે વધારે પ્રમાણમાં ખાવાથી ગર્ભનાં હાડકાં કઠિન થઈ જવાનો સંભવ આવે છે, અને તેથી પ્રસવકાળે અધિક કષ્ટ થાય છે. ફળ ખાવાં તે પણ એકી વખતે એક જ જાતનાં ફળ ખાવાં. બે ત્રણ જાતનાં ફળ સાથે ખાવાં નહિ, તેમ જ બેત્રણ જાતનાં શાક પણ સાથે ખાવાં નહિ. શુદ્ધ લોહીને જ કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોવાથી માતાએ ઘી, દૂધ, ખાંડ, તેલ, મીઠું, મરચાં, મરી, રાઈ, મસાલા વગેરે પદાર્થો બહુ જ ન્યૂન પ્રમાણમાં વાપરવા. બને તો મીઠું, મરચું, મરી, રાઈ, મસાલા વગેરે તો બિલકુલ જ ન વાપરવા, ચા, કોફી જેવી અલાબલાઓનો સ્પર્શ સરખો પણ ન કરવો.

આ સમયમાં ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને ગર્ભનું ઉત્તમ પ્રકારે પોષણ થાય એ માટે બમણો કે ત્રમણો આહાર ગ્રહણ કરવાની તેમ જ ભાતભાતનાં સ્વાદિષ્ટ ષડ્સ ભોજન ગ્રહણ કરવાની અગત્ય છે, એમ મનુષ્યના મોટા ભાગનું માનવું હોય છે, અને તેથી ગર્ભવતી સ્ત્રીઓ ઈચ્છામાં આવે તેવા પદાર્થો આંખો મીચીને ખાય છે, પરંતુ આ તેમનું માનવું ભૂલભરેલું છે.

ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને ગર્ભના આરંભના માસોમાં તેઓ જેટલો આહાર ગ્રહણ કરતી હોય તેથી વધારે આહારની જરૂર જ હોતી નથી. જે આહાર બીજે સમયે ગ્રહણ કરવામાં આવે છે ત્યારે વિકારી રુધિરને ઉત્પન્ન કરે છે, તે આહાર ગર્ભકાળે નિર્દોષ રુધિરને ઉત્પન્ન કરે, એ સંભવતું નથી, અને તેથી દોષવાળા આહારની શરીરમાં અગત્ય માનવી, એ ભૂલભરેલું છે.

પૂર્વ કહેલા આરોગ્યના તે નિયમો પાળનાર સુદૃઢ શરીરવાળી નીરોગી સ્ત્રીઓને તો 'ભાતભાતનાં સ્વાદિષ્ટ ષડ્સ ભોજન' ખાવાની ઈચ્છા જ થતી નથી. જેઓ રોગી હોય છે, અને જેમણે ગમે તેવા ક્યરા ખાઈને જ્ઞાનતન્તુઓને અને ઈન્દ્રિયોને બહેકાવી મૂક્યાં હોય છે, તેમને જ ગર્ભકાળે, આ ખાઉં કે તે ખાઉં, એવા ભસકા થાય છે.

માતાઓએ સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ કે આ સમયે આહારને ગ્રહણ કરવાના નિયમો-જેવા કે હદ ઉપરાંત ન ખાવું, બરાબર ચાવ્યા વિના લપલપાટ કરી ન ખાવું, ઊનીઊની રોટલી, ઊનીઊની કઢી, ઊનાંઊનાં ભજિયાં વગેરે ઊનાઊના પદાર્થો ન ખાવા, મેંદાની રોટલી કે પૂરી કે શીરો, કે ઘીમાં કે તેલમાં તળેલા વિવિધ ન પચે એવા ભારે પદાર્થો, ખાંડની વિવિધ વસ્તુઓ, અથાણાં, ચટણીઓ, રાઈતાં વગેરે ન ખાવાં, વગેરે નિયમોનો ભંગ કરવાથી મન્દાગ્નિનો અથવા અજીર્ણવિકારનો ત્રાસદાયક વ્યાધિ ભવિષ્યમાં જન્મનાર બાળકને થાય છે, અને શરીરનાં બંધારણ સમયે જ પ્રકૃતિમાં પ્રાપ્ત થયેલો આ વ્યાધિ મોટી ઉંમરે પછી કાયમ રહે છે, અને તેને મટાડવામાં બહુ પરિશ્રમ અને કષ્ટ વેઠવું પડે છે. વળી આ સમયે માતા જે જે અયોગ્ય આહારને સેવે છે, અને જે જે પદાર્થોની ભારે લલુતા રાખે છે, તે જ પદાર્થો સેવવાની બાળકને જન્મ પછી બળવાન ઈચ્છા રહે છે. આ કારણથી ઘણાં બાળકો ભાણા ઉપર બેસી પેટ ગાગરડી જેવું થાય છે ત્યાં સુધી ખા ખા કરે છે,

મિતાહાર શું છે તે ગમે તેટલું સમજાવતાં છતાં સમજતાં નથી, ખાવાનું નથી આપવામાં આવતું તો માબાપની આડીઅવળી નજર થતાં ઘરમાંથી ગમે ત્યાંથી ખાવાનું શોધી કાઢી ચોરીને ખાઈ જાય છે, અને તેવો લાગ નથી ફાવતો તો પૈસા ચોરીને બજારમાંથી છાનાંમાનાં ખાવાનું લઈ આવી, પોતાની લોલુપ વૃત્તિને તૃપ્ત કરે છે, ત્યારે જ તેમને જંપ વળે છે.

માતાએ મિતાહારી થવા ઉપરાંત તથા શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરવા ઉપરાંત, આ સમયમાં હવાવાળા તથા સૂર્યના પ્રકાશવાળા સ્થાનમાં દિવસના આઠે પ્રહર રહેવું જોઈએ. અંધકારવાળા તથા શુદ્ધ હવાની અવરજવર વિનાના ઘરમાં તેણે કદી પણ ન રહેવું. જેમ હવા અને પ્રકાશવાળાં સ્થાનોમાં જ વૃક્ષો ઊગે છે, ખીલે છે, અને વધે છે, તે જ પ્રમાણે પ્રાણીઓ પણ હવા અને પ્રકાશવાળાં સ્થાનોમાં જ ઉત્તમ પ્રકારે ઊછરે છે, અને વૃદ્ધિને પામે છે. આથી કરીને શિયાળામાં તેમ જ ઉનાળામાં, દિવસે તેમ જ રાત્રિએ, ગર્ભવતી સ્ત્રીએ પોતાના ઘરની સઘળી જ બારીઓ ઉઘાડી રાખવી, પવન લાગશે, શરદી થઈ જશે, એવાં અજ્ઞાન મનુષ્યોનાં ભડકાવનારાં વચનોથી કદી પણ ભડકવું નહિ. અંધકારવાળાં અને હવા વિનાનાં સ્થાનોમાં રહેવાથી જ શરદી થાય છે, અને માંદું પડાય છે. ખેતરોમાં ઉઘાડામાં આખો દિવસ અને રાત રહેનારા ખેડૂતોને કદી શરદી થતી નથી. અને ડોક્ટરનું કે વૈદનું મોં જોવાનો તેમને દહાડો આવતો નથી, અને મહેલમાં પડદાપડદીમાં નિત્ય રહેતાં રાજાને અને રાણીઓને તથા શ્રીમંતોને વલોણા વારે શરદી થાય છે, અને ડોક્ટરનું કે વૈદનું મોં જોયા વિના તેમને દિવાળીનો દહાડો પણ ખાલી જતો નથી. આથી જે માતાએ પોતાના બાળકને ખોડખાંપણવાળું, નબળા દાંતવાળું, વાંસામાંથી વાંકું વળી ગયેલું, ફીકું અને નિસ્તેજ ચામડીવાળું, ઢીલા લોચા જેવા સ્નાયુવાળું, અને મન્દાગ્નિના રોગથી પીડાયેલું કરવું હોય તેણે સુખેથી પવનથી, પ્રકાશથી અને તડકાથી ડરવું,

અને ઘરમાં બારીબારણાં બંધ કરી, છતે સૌભાગ્યે ખૂણો સેવવો.

માતાએ આ ગર્ભાવસ્થાના દિવસોમાં નિત્ય સ્નાન કરવું. ઘણા મનુષ્યો અને ઘણી કુવડ સ્ત્રીઓ શિયાળામાં જ્યારે બહુ ટાઢ પડે છે ત્યારે સ્નાન કરતી નથી. પણ ગર્ભવતી સ્ત્રીએ સ્નાન વિના રહેવું, એ પોતાને તથા ગર્ભને હાનિ કરનાર છે, માટે તેણે શરીરને સાબુથી બરાબર યોળીને નિત્ય સ્નાન કરવું. પછી વસ્ત્રથી શરીરને ઘસીને કોરું પાડવું. પછી અગાશીમાં તડકામાં જઈને પોતાના શરીર પર સૂર્યનો તડકો પાંચસાત મિનિટ લેવો. શિયાળામાં વધારે વાર લેવાશે તો અડચણ નથી. સૂર્ય એ પ્રાણીમાત્રનું જીવન છે, અને તેનો તડકો શરીર પર લેવાથી આરોગ્યને બહુ લાભ થાય છે. તડકો લેતી વખતે સ્વચ્છ હવાના દીર્ઘ શ્વાસ લેવા, સીધા ઊભા રહેવું, અથવા બેસવું અને શુદ્ધ હવાથી ફેફસાંને ધીરે ધીરે ભરાય તેટલાં ભરવાં અને પછી ધીરે ધીરે ખાલી કરવાં. ચાર કે પાંચ સેકંડ જેટલા વખતમાં ભરવાં અને તેટલા જ વખતમાં ખાલી કરવાં. શક્તિ વધ્યે છ, સાત કે આઠ સેકંડ જેટલો વખત ફેફસાં ભરવામાં તથા તેટલો જ વખત ખાલી કરવામાં ગાળવો, એ અધિક હિતકર છે. દિવસમાં આ પ્રમાણે ત્રણચાર વાર ખુલ્લી હવામાં કરવાથી રુધિરની બહુ સારી શુદ્ધિ થાય છે, અને તેમ થતાં ગર્ભમાં સ્થિત બાળક ઉત્તમ પ્રકારે પોષાય છે.

ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ઉજાગરો કદી કરવો નહિ. આઠ અથવા નવ કલાક નિત્ય નિયમિતપણે નિદ્રા લેવી.

પૂર્વે કહ્યું જ છે કે ગર્ભ રહ્યા પછી નવ માસ સુધીમાં બાળકનું શરીર વગેરે પૂરેપૂરાં રચાઈ રહે છે. આ નવ માસમાં પ્રથમના ચાર માસમાં માતાએ બાળકનું શરીર સૌન્દર્યવાળું તથા ઉત્તમ આરોગ્યવાળું થાય તે માટે તથા તેનું ધર્મબળ, નીતિબળ, માનસબળ તથા સદ્ગુણબળ સર્વોત્તમ પ્રકારનું થાય તે માટે, જેવો એકાગ્રતાપૂર્વક પ્રયત્ન ગર્ભાધાન

પૂર્વે કરવામાં આવ્યો હતો, તેવો ભારે પ્રયત્ન કરવો નહિ, માત્ર વિચારો વગેરેની શુદ્ધિ રાખવા સામાન્ય પ્રયત્ન કરવો. ભારે પ્રયત્ન ચાર માસ વીત્યા પછી પાંચમા માસથી કરવો. આ ચાર માસમાં તેણે માનસ પ્રયત્ન અધિક ન કરતાં શારીરિક પ્રયત્ન અધિક કરવો. આ માટે તેણે બને તો પોતાના પતિ સાથે અથવા એકલા, નિત્ય ખુલ્લી હવામાં ત્રણથી છ માઈલ ફરવું. જેને તેવી અનુકૂળતા ન હોય તો ચોમાસામાં, ઉનાળામાં કે શિયાળામાં પ્રસવને થોડા દિવસો બાકી રહે તે વિના બધા જ દિવસોમાં નિત્ય ફરવા જવું. આથી આ નવ માસ માતાનું આરોગ્ય ઉત્તમ પ્રકારનું રહેશે. એટલું જ નહિ, પણ પ્રસવનો સમય પણ બહુ સુખમાં જશે.

આ ચાર માસ માનસ શ્રમ કરવા ઉપર ના કલ્પું છે, તેનો અર્થ એવો ગ્રહણ કરવાનો નથી, કે મનને જેમ વહે તેમ સ્વચ્છન્દે વહેવા દેવું, કહેવાનો ભાવ એટલો જ છે કે બાળકમાં જે જે માનસિક શક્તિઓના દૃઢ સંસ્કાર પાડવાનો નિર્ણય કર્યો હોય તે માનસિક શક્તિઓને પોતાનામાં કેળવવાનો આગ્રહપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો નહિ. દાખલા તરીકે બાળકને ઉત્તમ ગણિતશાસ્ત્રી કરવો હોય તો આ ચાર માસમાં માતાએ ગણિતના સિદ્ધાંતો સમજવાનો કે દાખલાઓ ગણવાનો માનસ પ્રયત્ન સેવવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. પરંતુ તેણે સદ્ગુણનું તો આગ્રહથી પાલન કર્યા જ કરવાનું છે. તેણે કોઈ સમયે ક્રોધ, શોક, ભય વગેરે વિકારોને વશ થવાનું નથી, પણ નિરન્તર સુપ્રસન્ન રહેવાનો જ પ્રયત્ન કર્યા કરવાનો છે. આ જ પ્રમાણે બીજું કોઈ પણ અપલક્ષણ કે દુર્ગુણ પોતાના પુત્રમાં ન પ્રવેશી જાય એટલા માટે, તેણે આ ચાર માસમાં અને તે પછીના પણ પાંચે માસમાં, પોતે તેવાં અપલક્ષણમાં કે દુર્ગુણમાં પગ મૂકવો નહિ. તે જ પ્રમાણે કોઈ અયોગ્ય વિચારો, તર્કો કે કાલ્પનિક ચિત્રો રચી તેમાં મનને તલ્લીન કરવું નહિ. ઈન્દ્રિયો વડે પણ તેવા કોઈ અયોગ્ય સ્થાનોનો, શબ્દોનો વગેરે વિષયોનો સંબંધ સેવી તેની ઊંડી છાપ મન ઉપર પડે તેમ ન કરવું.

આ ગર્ભસ્થિતિના નવે માસ સ્ત્રીપુરુષ ઉભયે મનને સ્વાધીનમાં રાખી બ્રહ્મચર્ય પાળવું. આ સમયમાં બ્રહ્મચર્યનો ભંગ કરવો, એ પશુના વ્યવહારથી પણ નિંદ્ય વ્યવહાર છે, અને તેવો વ્યવહાર સેવનારને તેનાં હાનિકારક ફળ પ્રાપ્ત થયા વિના રહેતાં નથી.

પાંચમા માસનો આરંભ થતાં જ, બાળકનામાં ઈચ્છેલું ધર્મબળ, નીતિબળ, મનોબળ વગેરે સુદૃઢ સ્થપાવા અર્થે પૂર્વે કહેલા સઘળા નિયમોનું આગ્રહથી પાલન કરવું. બાળકને કવિ કરવો હોય, લેખક કે વક્તા કરવો હોય કે ઉત્તમ ચિત્રકાર કે સંગીતશાસ્ત્રી કરવો હોય, જે કાંઈ કરવો હોય તેના સંસ્કાર પાડવાનો આ સમય છે અને તેથી તે પ્રમાણેના ધારેલા સંસ્કાર તેનામાં પાડવા, માતાપિતા ઉભયે, પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે તન તથા મન દઈને પ્રયત્ન કરવા માંડવો. સાંજે, સવારે, જ્યારે જ્યારે પુરુષને ઘેર રહેવાના પ્રસંગો આવે ત્યારે તેણે પોતાની પત્નીને, નિર્ણય કરેલા વિચારોમાં આરૂઢ રહેવાની સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા કરી આપવી. પ્રસંગે પ્રસંગે પ્રેમનાં તથા ઉત્તેજનનાં વચનો વધીને પોતાની પત્નીના ઉત્સાહને જાગ્રત રાખવો તથા વધારવો. તેણે પોતે પણ મારો પુત્ર આ પ્રકારનો થાઓ, એવા સંકલ્પો કર્યા કરવા. વાતચીતથી, વિચારોથી તથા બાહ્ય સાધનોથી ઘર અને ઘરનું વાતાવરણ એવું કરી મૂકવું કે ઉભયને પોતે આરંભેલા ઉત્કૃષ્ટ કર્તવ્યનું અખંડ સ્મરણ રહે. પરંતુ આ સર્વ કરતાં ચિંતાને સેવવી નહિ. ધારેલું પરિણામ આવશે કે નહિ, કરેલો આવો ભારે શ્રમ વ્યર્થ તો નહિ જાય, એવા સંશયને કે ભયને જરા પણ ધરવો નહિ. કારણ કે આ સમયે ચિંતા, સંશય, ભય વગેરે સેવવાં એ ભવિષ્યમાં થનાર બાળકમાં ચિંતા, સંશય અને ભયનાં કારણો રોપવા બરાબર છે, તેથી પ્રસન્નતાને અને શ્રદ્ધાને જ સેવ્યા કરવી. ગર્ભપૂર્વે અને ગર્ભસમયે માતાપિતા જેવા વિચાર કરે છે, અને જેવું વર્તન રાખે છે, તેવી જ સંતતિ થાય છે એ સિદ્ધ નિયમનું સદૃઢપણે નિત્ય સ્મરણ રાખવું. એ નિશ્ચયમાં જેમને શ્રદ્ધા હોતી નથી, તેઓ તે નિશ્ચયમાં કદી

પણ ખરા મનથી પ્રવૃત્તિ કરતા જ નથી. આથી આપણું આ પ્રકારનું વર્તન અવશ્ય આપણું ઈચ્છેલું ફળ પ્રકટાવશે જ, એવી શ્રદ્ધાને દૃઢ કરતા જવું.

માતાપિતાના વિચારોની અને વર્તનની અસર ગર્ભસ્થિત બાળકને થયા વિના રહેતી જ નથી, એ નિશ્ચય કપોલકલ્પિત નથી, પણ અનુભવથી સિદ્ધ થયેલો છે, એવી દૃઢ શ્રદ્ધા માબાપોમાં પ્રકટે, એ માટે આ સ્થળે થોડાં વિશેષ ઉદાહરણો આપીએ છીએ. આ ઉદાહરણોમાં કેટલાંકમાં માતાપિતાએ આ નિયમનું જ્ઞાનપૂર્વક પાલન કર્યું છે, અને કેટલાંકમાં તેમનાથી અજાણપણે પાલન થઈ ગયું છે, એમ છતાં જેમ અગ્નિને જાણીને અડીએ તોપણ દઝાય છે અને અજાણતાં અડીએ તોપણ દઝાય છે, તેમ જ્ઞાનપૂર્વક પાલનથી અને અજ્ઞાનપૂર્વક પાલનથી પણ પરિણામ તો સરખું જ આવ્યું છે.

અભિમન્યુ ગર્ભરૂપે જ્યારે સુભદ્રાના ઉદરમાં હતો, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે કોઠાયુદ્ધ કેમ કરવું, તે સુભદ્રાને શ્રવણ કરાવ્યું હતું. ગર્ભકાળે અભિમન્યુમાં પડેલા આ સંસ્કારે, આગળ ઉપર કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધમાં કેવું અસાધારણ પરાક્રમ દર્શાવ્યું છે તે વિશ્વપ્રસિદ્ધ છે.

ગર્ભકાળે બુદ્ધની માતાના વિચારનું સ્વરૂપ તથા તેનું આવેલું પરિણામ પૂર્વે આપણે જોયું છે. ઈશ્વરના અને દેવદૂતના જ વિચારમાં નિમગ્ન રહેનારી મેરીનો પુત્ર ઈસુ કેવો થયો, તે કોઈને અજાણ્યું નથી. એ જ પ્રમાણે બીજા પણ અનેક મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો જો મળી આવે તો આપણને સ્પષ્ટ થયા વિના ભાગ્યે જ રહેશે કે આ લેખમાં સ્થાપેલાં નિશ્ચયનું તેમનાં માતાપિતાથી ગર્ભપૂર્વે કે ગર્ભકાલે જાણતાં કે અજાણતાં પાલન થયા વિના રહ્યું નથી.

કેટલાંક વર્ષ ઉપર બોસ્ટનમાં જેસી પોમેરોય નામના પંદર વર્ષના એક છોકરાએ કેટલાંક છોકરાંને બહુ ઘાતકીપણે મારી નાંખવાથી આખું નગર ખળભળી ઊઠ્યું હતું. કોર્ટમાં કામ ચાલતાં તેની માતાની

જુબાનીથી નીકળી આવ્યું હતું કે તેનો ધણી કસાઈનો ધંધો કરતો હતો, અને જ્યારે જ્યારે તે પશુઓનો વધ કરતો હતો ત્યારે તે સ્ત્રી અત્યંત રસથી તે દુષ્ટ ક્રિયા જોયા કરતી હતી.

ન્યૂયોર્કમાં એક સ્ત્રીને નાટકનો ધંધો કરવાની પ્રબળ ઈચ્છા થઈ આવી હતી. આથી તે ધંધાનું જોઈતું જ્ઞાન મળે એ માટે તે દરરોજ નાટકો જોવા જતી અને સ્ત્રીપાત્રોના હાવભાવ વગેરેનું અત્યંત રસપૂર્વક અધ્યયન કરતી. આ સમયે તે ગર્ભવતી હતી. તેને જે પુત્ર થયો તે છેક નાની ઉંમરમાં, જે સ્ત્રીપાત્રોના હાવભાવ વગેરેનું તેની માતાએ અધ્યયન કર્યું હતું, તે પાત્રોના જ હાવભાવની, બરાબર નકલ કરવા લાગ્યો. તેની ત્રણ વર્ષની ઉંમરે આ છોકરો સ્ત્રીનાં વસ્ત્ર પહેરતો, અને બરાબર સૂરતાલ સાથે ગાતો અને નાચતો, અને તે સાથે એવા તો અદ્ભુત હાવણ્યવાળા અને મનોહર હાવભાવ કરતો કે તેને જોનારા પ્રત્યેક જણ કહેતા કે તેણે નાટકમાં રહીને શિક્ષણ લીધું છે. આ છોકરામાં જો સ્ત્રીનાં અને પુરુષનાં બંને લક્ષણો આવ્યાં હોત તો આ ઉદાહરણ, આપણા નિશ્ચયને એટલું બધું પુષ્ટિ આપનાર ન થઈ શકત, પરંતુ આ છોકરાને તો કોઈ છોકરો કહેતું તો તે ચિડાઈ જતો. તે છોકરી થવાનું, દેખાવાનું અને કહેવડાવવાનું પસંદ કરતો.

એક ગર્ભવતી સ્ત્રી રસ્તામાં છૂટા નાસતા એક ઘોડાથી બહુ જ ભય પામી. જ્યારે તેને પુત્ર પ્રસવ્યો ત્યારે તેની પીઠ ઉપર ઘોડાના જેવા જાડા વાળ હતા, અને જ્યારે તે છોકરો આવેશમાં આવતો ત્યારે ઘોડાની પેઠે હણહણતો.

કેટલાક પુરુષો કન્યારાશિ હોય છે. અર્થાત્ તેમનું બોલવું, ચાલવું, સર્વ બૈરાંના જેવું જ ઘણે ભાગે હોય છે. તેઓ લહેકા પણ બૈરાંના જેવા જ કરે છે, એથી ઊલટું કેટલીક સ્ત્રીઓમાં પુરુષોનાં લક્ષણો હોય છે. તેઓ પુરુષોની પેઠે ચાલે છે, પુરુષોની પેઠે બોલે છે, અને પુરુષના જેવું જ શૌર્ય

વગેરે દર્શાવે છે. કેટલીકને તો પુરુષના જેવી મૂછો તથા દાઢી પણ ઊગે છે. આ સર્વનું કારણ, તેઓ જ્યારે ગર્ભમાં હતા ત્યારે તેમની માતાએ તે પ્રકારના વિચાર, અથવા તેવાં ચિત્રો દૃષ્ટિ સમીપ સ્થિર રાખ્યાં હોય છે, એ જ છે. ગર્ભમાં સ્ત્રીનું શરીર રચાઈ ગયા પછી માતાએ કાં તો પુત્રની પ્રબળ ઈચ્છા કરી હોય છે, અથવા પુરુષનાં લક્ષણોનું કે એવું જ કોઈ પ્રબળ ચિંતન કર્યું હોય છે, અને તેથી સ્ત્રીશરીરમાં પુરુષનાં લક્ષણોના સંસ્કાર પડે છે. અથવા ગર્ભમાં પુત્રનું શરીર રચાયા પછી સ્ત્રીનાં લક્ષણોનું ચિંતન કર્યું હોય છે, અને તેથી પુરુષશરીરમાં બૈરાંનાં લક્ષણો પ્રકટે છે.

ઝેરા કોલ્બોર્ન નામનો એક મનુષ્ય કેબોટ નામના ગામમાં થઈ ગયો. તે ઈ.સ. ૧૮૦૪માં જન્મ્યો હતો. જ્યારે તે છ વર્ષનો થયો ત્યારે હિસાબ ગણવામાં તેણે એટલી બધી અસાધારણ ચમત્કારિક શક્તિ દર્શાવી કે આખો દેશ આશ્ચર્યથી ચકિત થઈ ગયો. તે પાંચ આંકડાના ગુણાકાર તત્કાર મોંથી ગણીને કહેતો, મિશ્ર અપૂર્ણાંકને તત્કાળ સાદા રૂપમાં આણતો અને મોટી સંખ્યાના અવયવો (factors) આશ્ચર્યકારક ઝડપથી પાડી દેતો. તેની વિલક્ષણ શક્તિનો પ્રયોગ દેખાડવાને માટે તેને હાર્વર્ડની પાઠશાળાના પ્રોફેસરોના મંડળ પાસે લઈ જવામાં આવ્યો હતો. ત્યાં તેને પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો કે ૧૮૧૧ વર્ષના કેટલા દિવસ અને કેટલા કલાક થશે ? વીસ સેકંડમાં તેણે ઉત્તર આપ્યો કે ૬૬૧૦૧૫ દિવસો, અને ૧૫૮૬૪૩૬૦ કલાકો તેને બીજો પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો કે અગિયાર વર્ષની કેટલી સેકંડ થાય ? ચાર સેકંડમાં તેણે જવાબ આપ્યો કે ૩૪૬૮૯૦૦૦. આવા અને આવા અનેક પ્રશ્નોના તેણે બહુ ત્વરાથી ખરા જવાબ આપ્યા હતા. આ છોકરાની માને અંકગણિતનું કશું જ્ઞાન ન હતું, પણ તેનો જન્મ થયા પૂર્વે થોડા મહિના પહેલાં તેને એક તાકામાંથી કેટલા વાર કપડું જશે, તેનો તોડ કાઢવામાં રાતદહાડો વિચાર

કરવો પડતો હતો. આ હિસાબ ગણી કાઢવામાં તેના મગજને જે અસાધારણ શ્રમ થયો હતો, તેની અસર તેના ગર્ભમાં રહેલા બાળક ઉપર થઈ અને તેથી જ્યારે તે જન્મ્યો ત્યારે ગણિતમાં તેણે આશ્ચર્યકારક બુદ્ધિબળ દર્શાવ્યું.

ડાલ્ટનમાં રહેતા કાર્લ મેક એલ્ડીની નામના એક નાના છોકરાએ ટોમી કિડનું ખૂન કર્યું. એ છોકરો એટલો બધો નાનો હતો કે તેના અપરાધને માટે તેને શિક્ષા કરવી એ વ્યર્થ હતું. તેનાં માબાપ નીરોગી અને સદાચારી હતાં પણ તેનો જન્મ થયા પૂર્વે તેની માએ શરીરમાં લોહી ઠરી જાય એવી નવલકથાઓ આખો દિવસ વાંચ્યા કરી હતી. આથી કાર્લમાં ખૂન કરવાના સંસ્કારો સ્થપાયા હતા.

આનંદ થવાને માટે અથવા વખત ગાળવાને માટે ગર્ભ પૂર્વે અને ગર્ભ રહ્યા પછી માતાપિતાએ ગમે તેવી નવલકથાઓ વાંચવાથી કેવાં માઠાં પરિણામ આવે છે, તે આથી સ્પષ્ટ થાય છે.

એક મનુષ્યને ગાયનનો અત્યંત શોખ હતો. તે એવું માનતો કે જેને સંગીતનું જ્ઞાન નથી તે મનુષ્ય નકામો છે. દૈવયોગે આ મનુષ્યનું એક એવી સ્ત્રી સાથે લગ્ન થયું હતું કે જેને સંગીતનાં મૂળતત્ત્વોનું પણ જ્ઞાન ન હતું. સંગીત ઉપર પોતાના પતિનો પ્રેમ તથા તેના જ્ઞાન વિનાના મનુષ્ય સંબંધી તેનો અભિપ્રાય જાણ્યા પછી તે સ્ત્રીને ભય થયો કે મારે જે પ્રજા થશે તેને જો સંગીત નહિ આવડે તો મારા પતિને તે અળખામણી ઝેર જેવી લાગશે. આથી તેને ગર્ભ રહ્યો કે તરત જ તેણે એક પિયાનો મેળવ્યો, અને દરરોજ કેટલાક કલાક તેના ઉપર તાલીમ લેવા માંડી. વળી તેનો સ્વર સારો ન હોવા છતાં પણ તેણે પોતે ગાવા પણ માંડ્યું. આ પ્રકારના પ્રયત્નની સાથે, મારે જે પ્રજા થાય તે સંગીતમાં અસાધારણ બુદ્ધિવાળી થાઓ, એવી તીવ્ર ઈચ્છાને પણ તેણે સેવ્યા કરી. આ સ્ત્રીને હાલ બે બાળકો છે, અને તેઓ જન્મથી જ સંગીતકળામાં અસાધારણ

બુદ્ધિ દર્શાવે છે. તેઓ ગમે તેવા રાગ એકવાર સાંભળે કે તરત ગાઈ શકે છે, અને ગમે તેવા કઠિનમાં કઠિન પદને વાદિત્રમાં વગાડી શકે છે. તેઓને સંગીતમાં અપાર આનંદનું ભાન થાય છે. આ ઉદાહરણમાં માતાએ, આ લેખમાં સ્થાપેલા નિયમનું જ્ઞાનપૂર્વક પાલન કર્યું છે, અને તેનું પરિણામ કેવું આવ્યું છે તે આપણે સ્પષ્ટ રીતે જોઈએ છીએ. ખાસ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ કે આ દૃષ્ટાંતમાં માતાને સંગીતનું લેશ પણ જ્ઞાન ન હતું, તેમ પ્રયત્ન કરવાથી પણ તેને તે વિષયનું ઉત્તમ જ્ઞાન થયું ન હતું. તેણે માત્ર આગ્રહપૂર્વક પ્રયત્ન જ કર્યો હતો, અને પોતાનો પુત્ર સંગીતમાં કુશળ થાય એવી તીવ્ર ઈચ્છા જ કર્યા કરી હતી. આમ હોવાથી, પુત્રમાં ધારેલી શક્તિઓ ખીલવવા, માબાપે તે શક્તિઓ પોતાનામાં ઉત્તમ પ્રકારે ખીલવવાની કશી જ અગત્ય નથી, પરંતુ પ્રયત્ન જ કરવાની અને એકાગ્રતાપૂર્વક તીવ્ર ઈચ્છા જ કર્યા કરવાની અગત્ય છે, એ પૂર્વે સ્થાપેલા નિયમનું માતાપિતાએ વિસ્મરણ કરવું જોઈતું નથી.

આ સ્થળે એક સૂચના કરવી અપ્રાસંગિક નથી, અને તે એ છે કે પ્રત્યેક માતાપિતાએ પોતાની પ્રજામાં સંગીતકળાના સંસ્કાર સ્થાપવા પ્રયત્ન કરવો અગત્યનો છે. કઠિનમાં કઠિન હૃદયને પણ સંગીત દ્રવીભૂત કરી શકે છે. તેના એકસૂરવાળાં આન્દોલનોથી પશુઓ, પક્ષીઓ અને જડ પદાર્થો પણ ડોલી જાય છે, તો મનુષ્યની તો વાત જ શી કરવી ? હૃદયના ઊંડામાં ઊંડા ભાવ અને લાગણીઓ, સંગીતમાં જેવી દર્શાવી શકાય છે, તે પ્રમાણે બીજા કશાથી થઈ શકતું નથી. સંગીત એ આત્માની સ્વાભાવિક ભાષા છે. અજ્ઞાન, અભણ, ગામડિયો, આનંદમાં આવી જતાં, પોતાનો આનંદ ગમે તે દુહો કે સાખી જોરથી લલકારીને દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ શોક સમયે મોં વાળવામાં પણ સંગીતને આણીને પોતાના તથા સામાના હૃદયને વીંધી નાંખે છે. યુદ્ધમાં રણશૃંગ, ભેરી, મુંદગ વગેરે વાદિત્ર, શૂરત્વના સ્વર પ્રવર્તાવી પવર્ધને પણ પાનો ચઢાવે છે. પ્રેમી પ્રેમનું ગાન ગાઈ વિરાગવાન હૃદયને

પણ ડોલાવી દે છે. ભક્ત સંગીતની મદદ વડે અભક્તની નાસ્તિકતાને પણ ક્ષણમાં ધોઈ નાંખે છે. વિકારીને નિર્વિકાર કરવા અથવા નિર્વિકારને વિકારી કરવા, સંગીત સમાન અન્ય એક પણ ઉપાય નથી. તે રોગીના રોગને ટાળવા જેમ સમર્થ છે, તેમ નીરોગીને રોગી કરવા પણ સમર્થ છે. સ્વલ્પમાં સદુપયોગ વડે આ વિશ્વમાં તે મનુષ્યનું કલ્યાણ કરવાનું અપૂર્વ સાધન હોવાથી સંગીતકળાના સત્સંસ્કાર પોતાની સંતતિમાં સ્થાપવા માટે પ્રત્યેક માબાપને આ સ્થળે સૂચના કરી આપણા મૂળ પ્રસંગને પુનઃ સાધીએ છીએ.

ગર્ભસમયે, અજ્ઞાણતાં સંગીતના સંસ્કાર પાડવાનો પ્રયત્ન થવાથી આવેલા ઉત્તમ પરિણામનું એક ઉદાહરણ કેનેક્ટિકટમાંથી પ્રકટતા એક વર્તમાનપત્રમાં નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવ્યું છે.

બાલ્ટિક નામના ગામડામાં સુસાં નામની ચાર વર્ષની એક છોકરી છે. તે પિયાનોમાં ચાળીશ કરતાં પણ વધારે રાગો યથાર્થ રીતે ઉતારી શકે છે. દેવળમાં તેણે થોડાં ભજનો પિયાનોમાં વગાડ્યાં હતાં, તેથી ત્યાંના શ્રોતૃમંડળને અત્યંત આનંદ અને આશ્ચર્ય થયું હતું. આ છોકરીને વાંચતાં કે લખતાં કશું જ આવડતું નથી.

એક મનુષ્ય યંત્રો બનાવવાનો ધંધો કરતો હતો. એક શ્રીમાન પુરુષે તેને એક મોટું અને વિલક્ષણ પ્રકારનું યંત્ર બનાવી લાવવા કહ્યું. આ યંત્ર બનાવવાના વિચારમાં તે રાત્રિ-દિવસ ગૂંથાયેલો રહ્યો. તે શ્રીમાન પુરુષને પ્રસન્ન કરવાની તેની આતુરતા એટલી બધી વધી ગઈ કે બધાં કામ તેણે પડ્યાં મૂક્યાં, અને આ યંત્રને જ સર્વ પ્રકારે ઉત્તમ કરવામાં તેણે પોતાનું બધું ધ્યાન લગાડ્યું. તેની ગર્ભવતી સ્ત્રીને પણ પોતાના પતિના કામમાં મદદ કરવાની વૃત્તિ થઈ આવી, અને બંને તે નવા યંત્ર સંબંધી સાથે વિચાર કરતાં, સાથે વાતચીત કરતાં, અને તેને બનાવવાની યોજના સાથે ઘડતાં. આ સ્ત્રીને પૂર્ણ માસે એક કન્યાનો

જન્મ થયો. તે મોટી થઈ ત્યારે તેનામાં નવાં યંત્રો શોધી કાઢવાનું તથા બનાવવાનું અસાધારણ બુદ્ધિબળ પ્રકટ થયું.

સ્ત્રીઓમાં પુરુષોના જેવી માનસ શક્તિઓ અને ગુણો વિકાસને પામે તે વાત ઘણાને કંદાય નહિ રુચે, અને એમ છતાં હાલના જેવી મોટે ભાગે બુડ્ધલ સ્ત્રીઓ જન્મે તેના કરતાં, અસાધારણ માનસ શક્તિઓવાળી કન્યાઓનો જન્મ થાય તો તેમાં દેશને હાનિ કરતાં લાભ વધારે છે. અસાધારણ માનસ શક્તિઓની સાથે ધર્મબળના અને નીતિબળના સંસ્કારો સ્થાપવાની સાવધાનતા રાખવામાં આવે છે તો કન્યાનો જન્મ થવા છતાં પણ લાભ જ થવાનો સંભવ છે. કારણ કે પૂર્વે જેમ વીરત્વવાળી સ્ત્રીઓએ યુદ્ધમાં યદ્દી પોતાના પતિને અનેક પ્રકારે મદદ આપી છે, તેમ આવી સ્ત્રીઓ ગૃહસ્થાશ્રમમાં પોતાના પતિને અનેક પ્રકારે સહાયભૂત થઈ પડ્યા વિના રહેશે નહિ.

માતાપિતાના વિચાર અને વર્તનની ગર્ભસ્થિત બાળક ઉપર થતી અસરનાં, ઉપર લખ્યાં તેવાં સેંકડો ઉદાહરણો અત્રે આપી શકાય. પરંતુ ઉદાહરણોથી જ લેખનો વિસ્તાર કરવાનો ઉદ્દેશ ન હોવાથી વિશેષ ઉતારા કર્યા નથી. કોઈ પણ બુદ્ધિમાન સ્ત્રીપુરુષ, પોતાની પાડોશમાં, પોતાના મિત્રમંડળમાં અને પોતાના સહવાસવાળાં કુટુંબોમાં લક્ષપૂર્વક અવલોકન કરશે, તો આ લેખમાં સ્થાપેલા સિદ્ધાંતની સત્યતા તેમને સ્પષ્ટ થયા વિના રહેશે નહિ, અને તે સિદ્ધાંત એ છે કે ગર્ભાધાન પૂર્વે માતા અને પિતા ઉભયનું જેવું વર્તન અને વિચાર હોય છે, તથા ગર્ભ રહ્યા પછી માતાનું મુખ્યત્વે કરીને જેવું વર્તન અને વિચાર હોય છે, તેવી જ તેમની સંતતિ સર્વ પ્રકારે થાય છે.

તમારા બાળકનાં સારાં અથવા નઠારાં લક્ષણો જોઈને, દુર્બળ અથવા બળવાન શરીર જોઈને, સારું અથવા ખોટું રૂપ જોઈને અને તેજસ્વી કે મન્દ બુદ્ધિ જોઈને તમને આશ્ચર્ય કે ખેદ થતો હોય, તો

ગર્ભાધાન પૂર્વે તમારું ઉભયનું જીવન કેવા પ્રકારનું હતું, અને ગર્ભાધાન પછી માતાએ નવ માસ સુધી કેવી રીતે જીવન ગુજાર્યું છે, તેનો વિચાર કરી જોજો, અને તમને તત્કાળ સ્પષ્ટ થશે કે તમારું બાળક તમને આશ્ચર્ય કે ખેદ ઉપજાવનાર થવામાં તમે પતિપત્ની પોતે જ કારણ છો.

માતાપિતાના ઉત્તમ પ્રકારના વિચાર અને વર્તનથી સુરૂપવાન, બુદ્ધિમાન અને બળવાન શરીરવાળી પ્રજા થયા વિના રહેતી જ નથી એ સિદ્ધ નિયમ છે, અને એમ છતાં આ નિયમમાં જેમને સંશય હોય તેમણે પોતાના જૂના ચીલામાં ગૃહસ્થાશ્રમનું ગાડું હાંક્યા જવું. પરિણામે આ સિદ્ધાંતની સત્યતામાં તેમને ઊઠેલો સંશય, અનુભવ થતાં દૂર થશે.

તમને સદ્ગુણી, સુંદર, બળવાન અને બુદ્ધિમાન બાળક ન ગમતાં હોય તો લખેલા વિધિથી ઊલટાં ચાલજો, અને તમારા સઘળા કોડ, તમારા ધાર્યા કરતા પણ ઉત્તમ પ્રકારે પૂરાં પડશે.

તમારી પ્રજાને દિવસમાં પાંચ વાર ચા પીતી, બીડીઓ પીતી કે દારૂ પીતી કરવી હોય, તો હે માતા અને પિતા થવાની ઈચ્છાવાળા સ્ત્રીપુરુષો ! તમે ગર્ભ રહ્યા પૂર્વે અને પછી સાંજસવાર ચાના પ્યાલા ગટગટાવજો, બીડીઓ પીજો અને મદ્યપાન કરજો. તમારી પ્રજાને જુઠ્ઠી, ચોરંટી, કંકાસખોર, અને લઢવાડિયાણ કરવી હોય તો તમે બંને ગર્ભ રહ્યા પૂર્વે અને પછી, સહજ સહજ બાબતોમાં જુઠું બોલજો, પાડોશીની કે મિત્રોની વસ્તુઓ સહજ પણ લાગ ફાવે ત્યારે ચોરી લાવજો. આખો દિવસ કંકાસ કરજો, અને પરસ્પર લઢયા કરજો. તમારી પ્રજાને તમારે આળસુ, મૂર્ખ, નાસ્તિક, વિષયી, કાયર, કપટી, અને એવાં જ બીજાં સેંકડો અપલક્ષણવાળી કરવી હોય તો આ સર્વ લક્ષણો તમે પોતે ધારણ કરજો, અને તમારી પ્રજાને તેવાં અનીતિનાં આચરણ શીખવાને માટે દુરાચારી મનુષ્યોની સોબત કરવાનો પરિશ્રમ નહિ જ પડે.

વરમોટ નામના ગામમાં એક સ્ત્રી અને પુરુષ પરસ્પર કંઈ

કારણસર લઢ્યાં. આથી સ્ત્રીએ પોતાના પતિ સાથે અબોલા લીધાં. પતિએ તે સ્ત્રીને તેનો રોષ ત્યજવા ઘણુંયે સમજાવી, પણ તે એકની બે થઈ જ નહિ. તેણે પોતાનો રોષ ત્યજ્યો નહિ અને પતિની સાથે બોલી નહિ. થોડા વખત પછી તેને એક પુત્ર પ્રસવ્યો. તે મોટો થયો, અને બોલતો થયો ત્યારે સર્વની સાથે બોલવા લાગ્યો, પરંતુ તેનો બાપ તેને ગમે તેટલો બોલાવે તો પણ તે કદી પણ બોલતો નહિ. છોકરો નાનો છે, અજ્ઞાન છે, એમ જાણી પિતાએ તે પાંચ વર્ષનો થયો ત્યાં સુધી જતું કર્યું, પણ પછી પણ જ્યારે તેને બોલાવવાનો પુષ્કળ પ્રયત્ન કર્યા છતાં પણ તે ન બોલ્યો, ત્યારે તેને સપ્ત શિક્ષા કરવાની ધમકી આપી અને તે ધમકી પ્રમાણે તેને શિક્ષા કરવામાં આવી પણ ખરી, પરંતુ તે છોકરો શિક્ષાથી રડ્યો, નિસાસા મૂક્યા, એ વગેરે સઘળું કર્યું, પણ તેના બાપની સાથે એક અક્ષર સરખો પણ બોલ્યો નહિ. તે બોલવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો, પણ તેનાથી બોલાતું જ ન હતું. આજે તે મોટી ઉંમરનો માણસ થયો છે, અને તોપણ તેના બાપ સાથે જ્યારે જ્યારે તે વાત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે નિઃશ્વાસ મૂકવા સિવાય અને શોકનાં ડચકાં ખાધા સિવાય, તેનાથી એક અક્ષર પણ બોલી શકાતો નથી.

કેનેડામાં એક છોકરો હડહડતો જૂઠો નીકળવાથી તેના બાપે એક દિવસ તેનું જૂઠાણું પકડી તેને શિક્ષા કરવા માંડી, ત્યારે તેણે પોતાના બાપને પૂછ્યું : “બાપા ! તમે નાના હતા ત્યારે કોઈ દિવસ જૂઠું બોલ્યા હતા ?” છોકરાના આ પ્રશ્નથી બાપને લાગી આવ્યું, અને તેથી તેણે પ્રશ્નને ઉડાવી દીધો, પણ છોકરાએ આગ્રહથી પાછું પૂછ્યું કે “તમે નાના હતા ત્યારે જૂઠું બોલ્યા હતા ?” બાપે ઉત્તર આપ્યો : “ના, પણ શા માટે તું આ પ્રશ્ન કરે છે ?” તેણે ફરી પૂછ્યું : “મારી મા નાની હતી ત્યારે તે શું જૂઠું બોલતી હતી ?” બાપે કહ્યું : “મને ખબર નથી, તારી માને પૂછ.” છોકરાએ કહ્યું : “તમારા બેમાંથી એક પણ જૂઠું બોલનાર હોવું જ જોઈએ, નહિ તો જૂઠું બોલનાર છોકરો તમારે ત્યાં જન્મવો જ ન

જોઈએ.”

કેટલી કેટલી માતાઓ અને કેટલા કેટલા પિતાઓ, પોતાનાં બાળકોનાં વિવિધ અપલક્ષણો માટે બાળકોને જ દોષવાન ગણીને તેમને શિક્ષા કરવા પ્રવૃત્ત થાય છે ! શું હજારો ઘરમાં આપણે માતાઓને પ્રતિદિન બડબડતી નથી સાંભળતા કે ‘મારો રડ્યો હજી ઊગે છે તો હમણાં, એટલામાં આવાં અપલક્ષણો ક્યાંથી શીખી આવ્યો !’ અજ્ઞાન માતાઓ ! એ તમારો ‘મારો રડ્યો’ તમારા ગર્ભમાં હતો ત્યારે તમે જ તે અપલક્ષણો તેને શીખવ્યાં છે. તમે જાણતાં હશો કે પાડોશીનાં છોકરાં પાસેથી તમારો ‘મારો રડ્યો’ આ અપલક્ષણો શીખી આવ્યો છે, પણ એ તમારું અજ્ઞાન છે. તમારા આંગણામાં તમારે હાથે જ બાવળિયો વાવી હવે તેના કાંટા વાગતાં બબડો છો કે ક્યા રડ્યાએ મારા આંગણામાં બાવળિયો ઉછેર્યો !

પૂરાં સોળ વર્ષ તો હજી થયાં હોતાં નથી, એટલામાં દુરાચરણના ભંડારરૂપ નીવડેલા કોઈ કોઈ છોકરાઓ શું તમારા જોવામાં નથી આવ્યા ? આટલી નાની ઉંમરમાં ઘરમાંથી કંઠીઓ ચોરી જતા અને ગણિકાઓને ત્યાં આપી આવતા અથવા નાટકોમાં તેનો દુરુપયોગ કરતા, લુચ્યા, જૂઠા અને અનેક જાતના દુર્ગુણોથી ભરેલા છોકરાઓ શું તમે નથી જોયા ? આઠ-નવ વર્ષની ઉંમરથી જ બીડીઓના અટલ વ્યસની થઈ ગયેલા કે ગંજેરી થઈ ગયેલા કે દારૂડિયા થઈ ગયેલા છોકરાઓ શું તમારી દૃષ્ટિએ નથી આવ્યા ? શું આ છોકરાઓને આ અપલક્ષણો કોઈ દુષ્ટ સોબતીઓએ શીખવ્યાં એમ તમે કહો છો ? ઉપરટપકે વિચાર કરનાર તમને આમ ભાસે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. પણ ખરું કારણ તે છોકરાઓનાં માબાપ છે. તે છોકરાઓનાં માબાપનાં વર્તન અને વિચારનો અર્થાત્ ગર્ભ પૂર્વે અને ગર્ભ પછી તેમનાં જીવનનો જો તમે અભ્યાસ કરશો, તો તમને જણાશે કે માબાપે જ તેમનામાં તેમનાં

અપલક્ષણોનાં બીજ રોપ્યાં હતાં. છોકરાઓનાં જેટલાં માબાપ તમને આચારમાં દુષ્ટ ન જણાય તેથી ભુલાવો ખાશો નહિ. ગોટલો આંબા જેવડો મોટો ન હોય, તેથી શું ગોટલો આંબાનો પિતા નથી, એમ તમે કહી શકશો ?

પિતા અથવા માતા વ્યભિચારી ન હોય અને તો પણ જો તેમણે ગર્ભકાળે વ્યભિચારના વિચારને તન્મયતાપૂર્વક સેવ્યો હોય છે, તે પુત્ર વ્યભિચારી થયા વિના રહેતો નથી. જેમ ઘઉંનો એક દાણો જમીનમાં પડી, સેંકડો દાણા ઉગાડે છે તેમ પિતા અથવા માતાનો એક જ વિચાર ગર્ભસ્થિત બાળકમાં પડી, બાળક દ્વારા તે વિચારને અનુકૂળ સેંકડો કે હજારો કૃત્યો કરાવે છે.

સંસારમાં સર્વ રીતે પ્રતિષ્ઠિત ગણાતાં અનેક મા-બાપોનાં પુત્રપુત્રીઓ મોટી ઉંમરે વહી ગયાનાં દૃષ્ટાંતો જોઈને કોને ખેદ થયા વિના નથી રહ્યો ? કેટલાંક સભ્ય માબાપની પુત્રીઓ તો એવાં કુકર્મો કરે છે કે તે માબાપથી પોતાની જ્ઞાતિમાં અને ગામમાં ઊંચું મુખ રાખીને ફરી શકાતું પણ નથી. આવે પ્રસંગે કોઈ કુસંગતિનો દોષ કાઢે છે, કોઈ કર્મનો દોષ કાઢે છે, કોઈ માબાપની કેળવણી આપવાની કયાશનો દોષકાઢે છે અને કોઈ પુત્રીઓને હદ ઉપરાંત છૂટ આપવાનો દોષ કાઢે છે. આ સર્વ કારણો ન્યૂન અંશમાં હેતુભૂલ ભલે હોય, પરંતુ કડવા વૃક્ષનું બીજક હોય છે તો જ કડવાં ફળ આપનારું ઝાડ થાય છે. કંઈ ગળ્યા ફળના બીજકમાંથી ગમે એટલી અસાવધાનતા હોય તો પણ કડવાં ફળ થતાં નથી. તેમ પુત્રપુત્રીઓનાં બીજક રચાતાં, માબાપે જો તેમને દોષવાળાં નથી કર્યાં હોતાં, અને ગર્ભમાં તેમના હૃદયમાં જો અયોગ્ય સંસ્કાર નથી પડ્યા હોતા, તો બાળકોને કુસંગ છતાં, અને તેમને કેળવણી આપવામાં માબાપોની અસાવધાનતા છતાં પણ તેઓ મોટી ઉંમરે બગડેલાં જોવામાં આવતાં નથી. વિકારોને ઉશ્કેરે એવા ઉત્તેજક કે માદક આહારો ગર્ભ પૂર્વે

કે ગર્ભકાળે માબાપ કશો પણ વિચાર કર્યા વિના પોતાની સ્વાદેન્દ્રિયને વશ થઈ સેવે છે, પરંતુ તે આહાર બાળકોનાં શરીરમાં વિકારના સંસ્કાર સ્થાપે છે, અને તેમને મોટી ઉંમરે વહેવડાવી મૂકે છે. જો અયોગ્ય ખાનપાનના પદાર્થો દુષ્ટ વિકારોને ઉત્પન્ન ન કરતા હોય તો તમે સુખેથી ચાનાં અને કોફીનાં તપેલાં ઉકાળી ઉકાળીને પીઓ, પાણીને બદલે દારૂને જ આખો દિવસ પીધા કરો, માંસ ખાઓ, તીખી અને તમતમતી મસાલાવાળી ભાત-ભાતની મોંમાં સ્વાદ રહી જાય એવી વસ્તુઓ ગળા સુધી ઠાંસી ઠાંસીને ખાઓ. સાદા આહારને ગંગા નદીમાં પધરાવી દઈ, આજે ખૂબ તેલમાં કકડાવેલાં પાનાંનાં ભજિયાં તો કાલે ચોટલી ઊભી કરે એવો ઊનોઊનો ચેવડો, આજે પાંચસાત ચટણીઓ, દસવીસ અથાણાં અને ત્રીસચાળીસ શાક સહિત દૂધપાકપૂરીનું ભોજન તો કાલે શિખંડપૂરીનું ભોજન સુખેથી અકરાંતિયા થઈ જમો. તમને વારવાની અમને કશી પણ દરકાર નથી, પણ જ્યારે તમારો આ સ્વચ્છન્દાચાર તમારા પોતાના જ રુધિરને વિકારી કરી તે દ્વારા તમારા મગજને વિકારી કરે, તમારા વિચારોને ભ્રષ્ટ કરે, તમારી દુષ્ટ વાસનાઓને પોષે, તમારા શરીરમાં વિવિધ રોગને કરે, અને તમારામાં પ્રકટેલા મનના તથા તનના રોગોનાં બીજકો તમારાં નિર્દોષ બાળકોમાં સ્થાપી તેમનું આખું જીવન દુઃખમય કરી મૂકે, અને આ પ્રમાણે ક્રમે ક્રમે આખી પ્રજાને કેટલીક પેઢીઓ જતાં વંઠાડી મૂકે, ત્યારે કુંભકર્ણની નિદ્રા જેવા તમારા અજ્ઞાનને ટાળવાને મેઘનાદ જેવા મોટા પોકારો અમે પાડીએ, અને તમને ન રુચે એવા કઠોર વચનો પણ પ્રસંગે કહી બેસીએ તો તેમાં અમે શું ખોટું કરીએ છીએ ? અજ્ઞાન માબાપો ! જાગ્રત થાઓ. તમે તમારાં બાળકનાં હિત કરનાર માતાપિતા છતાં અજાણપણે તેમને લીલાં લાકડાંની સળગાવેલી હોળીમાં હોમી દો છો !

સુધરેલા દેશોના એક ન્યાયમંદિરમાં એક મનુષ્યને ખૂનના

અપરાધને માટે ઊભો કરવામાં આવ્યો હતો. કેટલાક દિવસ તેનું કામ ચાલ્યા પછી જૂરીએ તે અપરાધી છે, એવો અભિપ્રાય આપ્યો. ફાંસીની શિક્ષા ફરમાવતાં પહેલાં ન્યાયાધીશે કેદીને પૂછ્યું કે તારે તારા બચાવ માટે કંઈ કહેવું છે ?

કેદી કે જે સુદૃઢ શરીરનો અને સામાના મનનું કંઈક આકર્ષણ કરે એવા દેખાવવાળો હતો, તેણે ન્યાયાધીશ પ્રતિ દષ્ટિ સ્થાપી અને ગદ્ગદ્ સ્વરે નીચે પ્રમાણે કહ્યું :-

“હું અપરાધી છું, અને મૃત્યુની શિક્ષા વિના બીજી કશી જ આશા રાખતો નથી. કારણ કે શું મારા આખા જીવનમાં મેં સેંકડો પાપો નથી કર્યાં ? યુવાવસ્થામાં જ પાર વિનાના ગુનાઓને માટે મને સેંકડો વાર પકડવામાં આવ્યો છે. મેં કેવળ દુરાચારવાળું દુષ્ટ જીવન ભોગવ્યું છે. મેં સઘળા જ પ્રકારના ગુના કર્યાં છે-જૂઠું બોલ્યો છું, ચોરીઓ કરી છે, ખોટા દસ્તાવેજો કર્યાં છે, અને હાલ ખૂન પણ કર્યું છે. અને તોપણ મને ફાંસીની શિક્ષા કરવી જોઈતી નથી, કારણ કે મેં ઉપર ગણાવેલા ગુનાઓમાંથી એક પણ ગુનો, જાણીબૂજીને મારી સ્વેચ્છાથી કર્યો નથી. મારામાં જે દુષ્ટતા મારા માબાપ તરફથી મને વારસામાં મળી છે, અને જે હાલ મારામાં છે, તેને ટાળવાને મેં ભારે પ્રયત્ન કર્યો છે, વિકારોની સાથે મેં ભારે યુદ્ધ કર્યું છે, અરે ! મેં પરમેશ્વરને પણ તે ટાળવાની પ્રાર્થના કરી છે મને વારસામાં આવું ભ્રષ્ટ મન આપનાર મારો બાપ ક્યાં છે ? આવા દુષ્ટ દુર્ગુણોને પોષનાર અને મારા અંતઃકરણમાં તેમનાં ઊંડાં મૂળ નાંખનાર મારી મા ક્યાં છે ? કારણ કે મારા શરીરમાં ફાલીફૂલીને મોટા થયેલા જે દુર્ગુણોને તમે આજે જુઓ છો, અને જેમણે આજે આ ખૂન મારી પાસે કરાવ્યું છે, તે દુર્ગુણોનાં બીજકો તેમણે જ મારામાં રોપ્યાં હતાં, અને તેમને પાળીપોષી મોટાં કર્યાં હતાં, અને તેથી ફાંસીની શિક્ષા તેમને કરવી જોઈએ, મને નહિ. અવશ્ય મને નહિ જ કરવી જોઈએ,

કારણ કે શું આ દુર્ગુણોની સામે મેં નિત્ય બાથંબાથા નથી કરી, અને તેમનો પરાજય કરવા શું મેં તેમની સાથે નિત્ય યુદ્ધ નથી કર્યું ? પરંતુ તેમની સાથે ગમે તેટલું યુદ્ધ કરવા છતાં પણ હું સર્વદા નિષ્ફળ થયો છું. મારા શરીરના બંધારણ સાથે જ મને મળેલી પ્રકૃતિનો હું જય કરી શક્યો નથી. મારી શિક્ષા ઓછી કરાવવાને અર્થે મારે જે કહેવાનું છે, તે આટલું જ છે.”

કહેવાની જરૂર નથી કે કેદીનાં આ વચનો ગમે તેટલાં સત્યથી ભરેલાં હતાં તો પણ તેને ગુનેગાર ઠરાવવામાં આવ્યો, અને તેને ફાંસીએ લટકાવવામાં આવ્યો.

પ્રિય વાયક ! શું તમારું હૃદય કબૂલ કરે છે કે આ મનુષ્ય ખરેખર ગુનેગાર હતો ?

અને આવાં ને આવાં હજારો દૃષ્ટાંતો સંસારમાં નિત્ય બને છે. દોષ કોઈ કરે છે, અને શિક્ષા કોઈને થાય છે. પખાલીના દોષને માટે પાડાને ડામ દેવામાં આવે છે !

માબાપો ! પ્રજાને જન્મ આપવામાં તમારે માથે સાધારણ જોખમ રહેલું નથી. આ જોખમ તમે સત્વર સમજો, અને પ્રજોત્પતિનાં અતિ પવિત્ર કાર્યને પશુવ્યવહાર જેવું ન કરી નાખવા તમે અત્યંત સાવધાન રહો, એ અર્થે આ લેખ લખવાનો પરિશ્રમ કરવામાં આવ્યો છે. પુત્રવાનને શાસ્ત્રે સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ કહી છે, તે આવી સાવધાનપૂર્વક ઉત્પન્ન કરેલા ઉત્તમ સુપુત્રથી જ નહિ કે ઘેરઘેર આજે પશુ જેવી જે સંતતિ જોવામાં આવે છે તેમનાથી. આજે જે સંતતિ તમે પ્રકટ કરો છો, તે તમને સ્વર્ગ અપાવે છે કે શું અપાવે છે, તે મારે તમને આ સ્થળે સ્પષ્ટ કરીને કહેવાની કશી જ અગત્ય નથી. અંતરમાં શાંત ચિત્તથી વિચાર કરીને જોશો એટલે તમને જ તે દીવા જેવું સ્પષ્ટ જણાય એમ છે. આ જોવામાં કોઈ ત્રિકાળદર્શી યોગીના જેવાં દિવ્ય નેત્ર હોવાની કશી જ

જરૂર નથી.

ઘણા સામાન્ય મતિના મનુષ્યો આ લેખમાં સ્થાપેલા સિદ્ધાંત વાંચીને એકદમ વગર વિચાર્યે કહેવાના કે આ બધું કહ્યું તે ઠીક છે, પણ શું જગતમાં નીતિમાન માબાપને પેટે અનીતિમાન, ભક્ત માબાપને પેટે અભક્ત, અને બુદ્ધિમાન માબાપને પેટે મૂર્ખ છોકરાં નથી જન્મતાં ? મા અને બાપ બંને ડાહ્યાં હોય છે, અને છોકરો છેક જ મૂર્ખ નીકળ્યાના જોઈએ તેટલા દાખલા છે. અમારો પેલો ઓળખીતો હરજીવન મોટો વિદ્વાન છે અને તેની સ્ત્રી પણ ભણેલી અને હોશિયાર છે, અને તો પણ તેનો છોકરો તો નર્ચો વાંદરા જેવો છે. માથું પણ વાંદરા જેવડું છે, અરે મોં પણ વાંદરા જેવું જ છે. બોલી તો શકતો જ નથી, અને ચિડાય છે ત્યારે વાંદરા જેવાં જ દાંતિયાં કરે છે. વિચાર અને વર્તન પ્રમાણે જ છોકરાં થતાં હોય તો એ છોકરાનાં માબાપનાં વિચાર અને વર્તન શું વાંદરા જેવાં છે ?

આખો વિષય ધ્યાન દઈને વાંચનારને તો આવી શંકા થવાનો સંભવ નથી. માત્ર ઉપરટપકે વાંચનારને જ આવી શંકા થવાનો સંભવ છે તેથી તેવા લોકોના ખુલાસા માટે પુનઃ કહીએ છીએ કે અંતઃકરણમાં જે વિચારો તન્મયતાપૂર્વક સેવાય છે, જે વિચારોની અંતઃકરણમાં પ્રબળ અસર હોય છે, જે વિચારો એકાગ્રતાપૂર્વક થયા હોય છે, જે જાતના વર્તનમાં તન અને મન અત્યંત રસપૂર્વક જોડાયું હોય છે, તેવા જ વિચાર અને તેવા જ વર્તનની ગર્ભસ્થિત બાળક ઉપર પ્રબળપણે અસર થાય છે. ઘણા મનુષ્યોમાં દુનિયાને દેખાડવા જેટલું જ બહારનું નીતિબળ, ધર્મબળ અને ભક્તિ હોય છે. તેઓ બીજાના આગળ સભ્ય, વિનયી, માયાળુ, મિષ્ટ વચનો બોલનાર અને ડાહી ડાહી વાતો કરનારા હોય છે, પણ તેમના ખાનગી જીવનમાં તેઓ ભારે કોપી, કામી તથા અસભ્ય હોય છે. બીજાઓની સાથે નિરંતર હસતું મુખ રાખી મિષ્ટ વચનો બોલનાર

ઘણા મનુષ્યોને જો તમે ઘરમાં પોતાની સ્ત્રી સાથે, કે તાબાનાં માણસો સાથે વર્તતા જોશો તો આશ્ચર્ય પામશો. સહજ સહજ બાબતમાં તેઓ પોતાની સ્ત્રી સાથે છણકા કરે છે, તેની સાથે મોં ચઢેલું ને ચઢેલું રાખે છે, માબાપ કે ભાઈઓની સાથે પણ તેવું જ વર્તન રાખે છે, અને તાબામાં નોકર હોય છે તો તેમના પ્રતિ પણ સોએ વર્ષે એક પણ માયાળુ શબ્દ ઉચ્ચારતા નથી. બીજાઓ આગળ માળાઓ ફેરવે, જ્ઞાનની ડાહી ડાહી વાતો કરે, ક્ષમા, આર્જવ, પ્રેમ વગેરે સદ્ગુણોનો બોધ કરે, અને જ્ઞાનની સાતમી ભૂમિકામાંથી હમણાં જ ઉત્થાન થયું હોય એવાં તત્ત્વમય વચનો વઢે, પણ કમળને જેટલો જળનો સ્પર્શ હોય છે, તેટલો જ આ મનુષ્યોને તેમના બાહ્ય આડંબરનો અંતઃકરણમાં સ્પર્શ થયો હોય છે ! અને વિચારનો અને વર્તનનો અંતઃકરણમાં સાચો સ્પર્શ થયા વિના, સાચા જ્ઞાનથી હૃદય વીંધાયા વિના, શરીરના અણુઅણુમાં શી રીતે તેના દૃઢ સંસ્કાર પડે, અને અણુઅણુમાં દૃઢ સંસ્કાર પડ્યા વિના સ્ત્રી અને પુરુષનાં બીજમાં તે સંસ્કાર ક્યાંથી આવે અને આ પ્રમાણે જો સંસ્કારવાળું બીજક ન થયું હોય અને બીજારો પણ થયા પછી પણ માતા વડે શુદ્ધ વર્તનરૂપી જળથી તેનું સિંચન ન થયું હોય તો શી રીતે ઉત્તમ પ્રજા થાય ? હરજીવનને પોતે વિદ્વાન છતાં વાંદરા જેવો છોકરો જન્મ્યો, એટલું જ તમે જોઈ શકો છો, પણ હરજીવનની પત્નીએ ગર્ભસ્થિતિ થયા પછી કેવા કેવા વિચારો કર્યા હશે, તે વિષે તમે કશું જાણો છો ? કદાચ હરજીવનની પત્ની અગાશીમાં સૂકવેલી દાળને વાંદરાં ખાઈ જતાં જોઈને તેને હાંકવા ગઈ હશે, અને કદાચ કોઈ બૂઢ તેની સામે થયો હશે, અને તેને અત્યંત ભય થયો હશે, અને તેની છાપ તેના હૃદયના ઊંડા ભાગમાં કોતરાઈ ગઈ હશે, અથવા તેના આંગણામાં લખુડાં વાંદરાં લઈને કોઈ મદારી આવ્યો હશે, અને તે વાંદરાંની રમત તેણે તેના અંતઃકરણમાં ઊંડી અસર થાય એવી રીતે લક્ષપૂર્વક જોઈ હશે, અથવા તેને કોઈ ભયંકર સ્વપ્ન આવ્યું હશે, અને તેમાં કોઈ વાંદરો તેની પાછળ પડ્યો હશે અને તેથી

તેને અપાર ભય થયો હશે, અને જાગ્યા પછી પણ ઘણા દિવસ સુધી અથવા મહિના સુધી આ વાંદરાનું સ્વપ્નમાં સ્મરણ કરી કરીને તે ભયથી છળ્યા કરી હશે, અથવા આવું જ કાંઈ વાંદરાના સંબંધનું તેને બન્યું હશે, અને તેની અસર તેના ગર્ભમાં સ્થિત બાળક ઉપર થઈ હશે, અને તેથી તેનું બાળક વાંદરા જેવું થયું હશે, એમ કેમ નહિ બન્યું હોય ? હરજીવનના અને તેની પત્નીના જીવનના સર્વ પ્રસંગો જાણ્યા વિના, વિદ્વાન અને હોશિયાર પિતામાતાને પેટે વાંદરા જેવો છોકરો જન્મ્યો, માટે તમે સ્થાપેલો સિદ્ધાંત ખોટો છે, એમ વદવું એ કેટલું ભૂલભરેલું છે ? જેમ કુશળ ચિત્રકાર અથવા શિલ્પી આખું ચિત્ર કે પ્રતિમા અત્યંત સાવધાનતાથી ચીતરે છે કે ઘડે છે, પણ એકાદ ક્ષણ અસાવધ રહી જો તેના ઉપર ગમે તેમ પીંછી ફેરવી દે છે, અથવા ટાંકણું ગમે ત્યાં લગાવી દે છે તો તૈયાર થયેલું સુંદર ચિત્ર કે પ્રતિમા કોડીની કિંમતનાં થઈ જાય છે, તે જ પ્રમાણે વિદ્વાન અને કુશળ માબાપ છતાં પણ ગર્ભાધાનપૂર્વે અને ગર્ભકાળે, સહેજ પણ તેઓ અસાવધાન રહે છે, તો બધો ખેલ કથાળી નાંખે છે.

હવે આ વિષયમાં માત્ર એક જ બાબત કહેવાની રહી, અને તે એ કે બાળકનો પ્રસવ થયા પછી માબાપે કેમ વર્તવું.

ગર્ભાધાન પૂર્વેની તૈયારીનો પ્રયત્ન, એ ખેતરને ખેડવાના અને બીજકને તૈયાર કરવાના પ્રયત્નની તુલ્ય છે. ગર્ભસ્થિતિ થયા પછી કરવામાં આવતો પ્રયત્ન, એ રોપેલા બીજકને ઉત્તમ પ્રકારે અંકુર કાઢવા, જળ, પ્રકાશ, હવા વગેરેની અનુકૂળતા કરી આપવાનો પ્રયત્ન કરવા તુલ્ય છે. અને બાળક જન્મ્યા પછી તેને ઉછેરી મોટું કરવું, એ અંકુર કાઢેલા બીજકને વૃક્ષ થતાં પર્યન્ત અને ફળ આપવા પર્યન્ત જળ વગેરે સીંચવાનો તથા પશુપક્ષીઓથી તેનું રક્ષણ કરવાનો પ્રયત્ન કરવા તુલ્ય છે. આમ હોવાથી આ છેલ્લા સમયમાં અર્થાત્ બાળક ઓછામાં ઓછું

ત્રણ વર્ષનું અને ઘણામાં ઘણું દશ વર્ષનું થાય ત્યાં સુધી અસાવધ રહેવું ઘટતું નથી. આ વિષય એટલો મોટો છે કે તેને વિસ્તારથી લખીએ તો જેટલાં પૃષ્ઠ ભર્યાં તેટલાં અથવા તેથી પણ વધારે પુનઃ ભરાય, માટે સ્વકલ્પમાં એટલું જ કહીએ છીએ કે જે નિયમે માતાપિતા ગર્ભાધાન પૂર્વે વર્તતાં આવ્યાં છે તે જ નિયમે તેમણે હવે પછી પણ વર્તવાનું કાયમ રાખવું, અને જે ઉત્તમ સંસ્કારો ગર્ભકાળે બાળકના મગજમાં તેમણે સ્થાપ્યા છે, તે સંસ્કારોને પોતાના જીવનના દૃષ્ટાંતરૂપી સૂર્યનો પ્રકાશ દેખાડીને ઉગાડી વૃક્ષરૂપ કરવા આ છેલ્લા સમયમાં માતાપિતાએ, પૂર્વેની પેઠે કંઈ વારંવાર દૃઢ સંકલ્પો એકાગ્ર થઈને કરવાની જરૂર નથી. અવકાશ હોય તો સામાન્ય સંકલ્પો કરવા, અને પોતાનું વર્તન અત્યંત નિર્દોષ રાખવું. બાળકના દેખતાં એક પણ અસદાચરણ પ્રાણ જાય પણ ન કરવું. બાળકના દેખતાં માએ બાપ ઉપર ક્રોધ કરવો કે બાપે મા ઉપર ક્રોધ કરવો, અસત્ય બોલવું, લઢવું અને એવા જ બીજા નિંદ્ર વ્યવહારોને કરવા, એ બાળકમાં રોપેલાં સદ્ગુણનાં બીજકોને જળ સીંચવાની ક્રિયા નથી, પણ તેમને ચિમળાવી નાંખવાની ક્રિયા છે.

તે જ પ્રમાણે માબાપે બાળકના દેખતાં કે બાળકથી છાનું ચા, કોફી, તમાકુ, ગાંજો, અફીણ, મદ્ય કે એવું કશું જ વ્યસન સેવવું નહિ. તમારું પોતાનું ઉત્તમ દૃષ્ટાંત જ બાળકના નેત્ર આગળ નિરંતર ધરી રાખવું. જો આગ્રહથી તમે આ પ્રમાણે કરશો, તો તમારે બાળકને કદી પણ નીતિમાન થવાનો મુખથી બોધ આપવાની અગત્ય રહેશે જ નહિ. જેમ સારી રીતે ખેડેલી, ખાતર પૂરેલી અને સંભાળ લીધેલી જમીનમાં છોડ આપોઆપ ફાલીફૂલી મોટા થાય છે અને ખેડૂતને સમય આવ્યે પોતાનાં મિષ્ટ ફળ આપે છે, તેમ તમારું શુદ્ધ વર્તન જોઈને તમારાં બાળકો તમારા બોધ વિના આપોઆપ, તમે ઈચ્છો છો એવી ઉત્તમ પ્રજારૂપ થઈને આ લોકમાં તમારા વાંછિતાર્થ પૂર્ણ કરી પરલોકમાં પણ તમારી ઊર્ધ્વગતિને સાધનાર થઈ પડશે એ નિશ્ચય છે.

માતાઓ ! તમે જાણો છો કે જેવા તમે વિચાર સેવો છો અને જેવું તમે વર્તન રાખો છો, તેવા જ વિચાર અને વર્તનના સંસ્કારવાળું તમારું દૂધ થાય છે, અને તે દૂધ પીને મોટું થનાર બાળક પણ તેવા જ પ્રકારના વિચાર અને વર્તનવાળું થાય છે. તમે જાણતાં હશો કે જરા ક્રોધ કર્યો કે જરા શોક કર્યો કે જરા ભયને ચિંતાને આપણે વશ થયાં, તેમાં બાળકને તે શી મોટી હાની થવાની છે ? પણ તમારો એ વિચાર ભૂલભરેલો છે. તમે જેવો આહાર સેવો છો, તેના જેવા ગુણવાળું તમારું ધાવણ થાય છે, એટલું જ નહિ, પણ તમારા શરીરમાં જ્યારે દૂધ રચાય છે ત્યારે તમારા મનની જેવી સ્થિતિ હોય છે તે સ્થિતિના ગુણો તે દૂધમાં આવે છે.

એક પ્રસંગે એક સ્ત્રીને તેની પડોશણ જોડે ખૂબ વઢવાડ થઈ. લઢાઈ થઈ રહ્યા પછી તરત જ પોતાના બાળકને તે ધવડાવવા બેઠી. એકાદ ક્ષણ તે છોકરું ધાવ્યું નહિ હોય એટલામાં તો તેને ભારે આંકડીઓ આવી અને મરણતોલ થઈ ગયું. આ બાળકને શાનું ઝેર ચઢ્યું ? માતાના દૂધનું કે બીજા કશાનું ? ગાયને કે ભેંસને પણ સપ્ત માર મારીને જો પછી દોહવામાં આવે છે તો તેનું પણ દૂધ વિકારવાળું થાય છે અને તે દૂધને પીનાર મોટી ઉંમરના મનુષ્યો માંદા પડે છે, તો કોમળ બાળકને માતાના વિકારવાળા દૂધની અસર થાય એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે ? આથી શુદ્ધ દૂધ પોતાના શરીરમાં થાય એ માટે માતાએ શુદ્ધ આહારને ગ્રહણ કરવો, એટલું જ નહિ, પણ નિરંતર શુદ્ધ વિચારોને જ સેવવા. તેણે કદી પણ ક્રોધ, શોક, ભય, ચિંતા, ખેદ વગેરે વિકારોને વશ થવું નહિ, પણ નિરંતર પ્રસન્ન રહેવું.

બાળક નવ કે દસ માસનું થાય ત્યાં સુધી માતાએ જ્યારે જ્યારે તેને ધવડાવવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે તે પૂર્વે પાંચસાત મિનિટ જે સદ્ગુણ અથવા કલા બાળકમાં કેળવવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તે ગુણ અથવા કલાનું આગ્રહથી સેવન કરવું. અર્થાત્ બાળકને કવિ કરવા ધાર્યો હોય

તો કવિતા જોડવાનો પ્રયત્ન કરવો, અને ભક્ત કરવા ધાર્યો હોય તો પોતે ઈશ્વરની પ્રેમપૂર્વક ભક્તિ કરવી. આમ કરવાથી માતાના વિચાર અને વર્તનના સંસ્કારો માતાના શરીરમાં ઉત્પન્ન થયેલા દૂધમાંના પ્રત્યેક અણુમાં પડશે, અને આવા સંસ્કારી દૂધનું પાન, ગર્ભ પૂર્વે અને ગર્ભકાળે તે બાળકમાં સ્થાપેલા સંસ્કારોને ઉગાડવામાં અને પુષ્ટ કરવામાં જળની ગરજ સારશે.

ઘણી અજ્ઞાની માતાઓ પ્રસૂતિના સ્થાનમાં બારી-બારણાં બંધ કરીને અંધારુંઘોર કરી મૂકે છે. જાણે વાયરો વાવાથી પોતાને અને બાળકને શરદી થઈ જશે, એ ભયથી ખુલ્લી હવાને તેઓ જરા પણ પ્રસૂતિના ઓરડામાં આવવા દેતી નથી. તે ઓરડામાં છાણાની ધૂણી તો સવારસાંજ બેબે કલાક હોવાની જ. વળી વિવિધ જાતનાં વસાણાં વડે તેમ જ રાત્રે દીવા વડે ઓરડાની હવા એટલી તો વાસ મારતી અને અશુદ્ધ કરી મૂકે છે કે તે સ્થાનમાં સાજું માણસ પાંચ મિનિટ બેઠું હોય તો તેનું માથું ચઢ્યા વિના રહેતું નથી, અને વધારે વાર રહે તો તે માંદું પડ્યા વિના પણ રહેતું નથી. આવા નરકથી પણ નઠારા સ્થાનમાં (કારણ કે નરકમાં પણ ખુલ્લી હવા આવવા માટે બારી બારણાં હશે જ) કોમળ બાળકને એક ગંધાતી ગોદડીમાં ઢબૂડી મૂકવામાં આવે છે. આવા 'બ્લેક હોલ'માં બાળકને ચાળીસ દિવસ સુધી અર્થાત્ ૮૬૦ કલાક સુધી પૂરી મૂકીને માબાપ બાળકની સાથે માબાપપણું દર્શાવતાં નથી, પણ અજ્ઞાનથી રાક્ષસપણું જ દર્શાવે છે.

સદ્ધિવેકી માતાઓ ! સુભાગ્યે તમે પ્રસૂતા થાઓ તો આવું રાક્ષસપણું તમારા સ્થાનમાં એક ક્ષણ પણ ચાલવા ના દેશો. જ્યારે વૃક્ષોને પણ શુદ્ધ હવાની અત્યંત જરૂર છે, અને તે વિના તેઓ પીળાં પડી જાય છે, અને મરી જાય છે, તો મનુષ્યોને અને તરતનાં જન્મેલાં બાળકોને તેની જરૂર હોય જ, એમાં કહેવું શું હતું ? એક નાના ઓરડામાં

હવાનો ઉપયોગ કરનાર તમે, તમારું બાળક, વળી તમારી સરભરામાં રહેલાં બેત્રણ ડોસાંડગરાં, એમ પાંચ છ માણસો તો હો છો. તેમાં વળી એક દીવો સળગતો હોય છે, અને જે દીવાને, એવી ગણના કરવામાં આવી છે કે બારથી સોળ માણસના જેટલી હવા જોઈએ છે, -અર્થાત્ આ હિસાબે તમારા ઓરડામાં વીસ માણસો ભરાયાં હોય છે, તેમને તમે બારીઓ ખુલ્લી રાખી હોય તોપણ જોઈતી હવા મળવાના સાંસા છે, તેમાં તમે બારી-બારણાં બંધ રાખી, સગડી સળગાવી, છાણાંની ગૂંગળાવી નાખે એવી ધૂણી કરી હોય છે, -આ પ્રકારના તમારા પ્રસૂતિના ઓરડાને મારે કલકતાના ‘બ્લેક હોલ’ની ઉપમા આપવી કે શાની ઉપમા આપવી તે મને જડતું નથી. આવા વિષના સમુદ્રમાં તમારું બાળક જીવે છે, એ જ આશ્ચર્ય છે.

પ્રસૂતિના સ્થાનમાં ખુલ્લી હવાને દિવસના ચોવીસે કલાક-હું શું કહું છું તે સમજો છો ? - ત્રેવીસ કલાક ઓગણસાઠ મિનિટ અને સાઠે સેકંડ - આવવા દો. દિવસે કે રાત્રે, શિયાળામાં કે ઉનાળામાં, બારી કે બારણાંને એક ક્ષણ પણ ન અડકાવો. શરદી થઈ જશે, વાયુ થઈ જશે, એ બધા વહેમોને સો હાથ ઊંડા કૂવામાં નાંખી આવો. જીવનને આપનાર, જિવાડનાર અને જે એક ક્ષણ ન મળે તો મરી જવાય છે, તેવી હવાને શ્વાસમાં લેવાથી અને શરીર ઉપર તેનો સ્પર્શ થવાથી શરદી થશે ! વાયુ થશે ! કેવું અજ્ઞાન ! કેવું અવિચારીપણું !

પ્રસૂતિના સંબંધમાં ગ્રંથોના ગ્રંથો ભરાય એટલું મારે કહેવાનું છે. પણ તે કોઈ બીજે પ્રસંગે કહેવાશે. હાલ ચાલતી વાતને જ ચલાવવી, એ વધારે યોગ્ય છે.

બાળકને કેવી રીતે ઉછેરવું, કેટલી વાર ધવડાવવું, અન્ન ખવડાવવાનું ક્યારથી શરૂ કરવું. તે સમયે તેને કેવો આહાર આપવો, એ વગેરે અનેક ઉપયોગી બાબતો, આ વિષયના સંબંધની છે, પરંતુ

તેમને વર્ણવવાનો આપણો મૂળ ઉદ્દેશ ન હોવાથી, હવે માત્ર એક જ શંકાનું નિરાકરણ કરી આ વિસ્તારવાળા લેખનો અંત આણીશું.

આ લેખ વાંચતાં ઘણાને શંકા થઈ હશે જ કે અમુક ગુણલક્ષણવાળો પુત્ર કરવા આપણે ધાર્યો, અને તદ્દનુસાર પ્રયત્ન કર્યો પણ પરિણામે પુત્રી જન્મી, અથવા અમુક ગુણલક્ષણવાળી પુત્રી ધારી હોય અને પુત્ર જન્મ્યો, તો પછી કેવા ફજેતીના ફાળકા થવાના ? શૌર્યાદિ ગુણથી યુક્ત ધીરવીર પુત્ર પ્રકટાવવા ધાર્યો હોય ત્યાં તેવી પુત્રી જન્મે તો પછી એવી પુરુષના ગુણવાળી પુત્રીનું કરવું શું ?

આ શંકા સામાન્ય વિચાર કરનારને ભય ઉત્પન્ન કરે એવી છે. પણ બુદ્ધિમાને તેથી ભય ધરવા જેવું જ કશું નથી. શૌર્યાદિ ગુણવાળો વીર પુત્ર ન પ્રકટતાં વીર બાળા પ્રકટી, તેમાં શી હાનિ થઈ ? પૂર્વે અનેક વીરાંગનાંઓ રણક્ષેત્રમાં ધૂમી છે, અને વિજયનાં વાદ્ય વગડાવ્યાં છે. બીકણબિલાડી, કાયર સો પુત્રો કરતાં એક વીર બાળા હજાર દરજજે અથવા લાખ દરજજે સારી છે. એથી કશો જ અનર્થ થવાનો નથી.

ઉત્તમ પ્રકારની કવિત્વ શક્તિવાળો પુત્ર પ્રકટાવવા ધાર્યો હોય, અને પુત્રી પ્રકટી તો તેથી પણ શી હાનિ થાય તેમ છે ? કેમ ઉત્તમ કવિત્વવાળી સ્ત્રીથી સાહિત્યશાસ્ત્રની અધોગતિ થશે ? શું પુરુષોનો એકલાનો જ ઉત્તમ કવિ થવાનો અધિકાર છે, અને સ્ત્રીઓનો નથી ? શું પૂર્વે કોઈ સ્ત્રીકવિનો જન્મ નથી થયો ? અને થવાથી શું ભરતખંડ રસાતળ ગયો છે ?

તે જ પ્રમાણે ઉત્તમ પ્રકારનો સુતાર કે લુહાર કે શિલ્પી પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા ધાર્યો હોય અને પુત્રીનો જન્મ થયો, તો તેમાં પણ શું બગડી ગયું ? આવા ગુણવાળી સ્ત્રી પોતાના બુદ્ધિબળનો પોતાના પતિ સાથે ઘેર બેઠે બેઠે ઉપયોગ કરશે તો તેથી શી હાનિ થશે ? દિવસે પતિ સુતારને ધંધે જાય. અને સ્ત્રી ઘેર બેઠી બેઠી અવનવી કારીગરીની

વસ્તુઓ બનાવે તો તેથી શું તેના પતિના ગૃહસ્થાશ્રમનો વિનાશ થશે ?

ઉત્તમ ધર્મબળ, ઉત્તમ નીતિબળ, ઉત્તમ આરોગ્ય, એ સર્વની તો સ્ત્રી તેમ જ પુરુષ સર્વને જ જરૂર છે, એટલે તેમાં કંઈ વિરોધ લેવા જેવું છે જ નહિ, અને જે વિદ્યાકલાઓ વિશેષે કરીને પુરુષોથી સેવાય છે, તે સ્ત્રીઓ સેવે તો તેમાં ખાસ હાનિ જેવું કશું જ નથી. એમ છતાં જેમને હાનિ ભાસતી હોય તેમણે પોતાની ઈચ્છાનુકૂળ પુત્ર કે પુત્રીરૂપ પ્રજાને પ્રાપ્ત કરવાના નિયમોનું જ્ઞાન મેળવવું. જગતમાં સર્વ પ્રકારની વિદ્યાઓ પ્રયત્નથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. અર્થાત્ આ વિદ્યા પણ પ્રયત્નવાનને દુર્લભ નથી. વિસ્તાર અત્રે થઈ શકે તેમ નથી, માટે સહજ સૂચન કરી વિરમીશું.

આ પ્રકૃતિપ્રદેશ, પુરુષ અને પ્રકૃતિ ઉભયના સંયોગવાળો છે, અને તેથી પ્રકૃતિપ્રદેશનો પ્રત્યેક અણુ, પછી તે વાયુનો હો, તેજનો હો, પાણીનો હો, પાષણનો કે ખનિજનો હો, વૃક્ષનો હો, જંતુઓનો હો, પશુપક્ષીનો હો કે મનુષ્યોનો હો, તોપણ દ્વિજાતિનો છે, અર્થાત્ પ્રત્યેક અણુમાં પરમાત્મા જે પુરુષ અને માયા જે સ્ત્રી તે બંને રહેલાં છે. એવો એક પણ અણુ નથી કે જેમાં પુરુષ અને સ્ત્રી એ બે તત્ત્વ ના હોય. આમ હોવાથી જગતમાં જે જે પુરુષ વર્ગના પ્રાણીપદાર્થો છે, તેઓમાં પુરુષ અને સ્ત્રી એ બે તત્ત્વો રહેલાં છે, અને તે જ પ્રમાણે જે જે સ્ત્રીવર્ગના પ્રાણી પદાર્થોહોય છે, તેઓમાં સ્ત્રી અને પુરુષ એ બે તત્ત્વો રહેલાં છે. પુરુષવર્ગમાં પુરુષત્વ ઉપર તરતું રહે છે, અને સ્ત્રીવર્ગમાં સ્ત્રીતત્વ ઉપર તરતું રહે છે, તેથી આ પ્રાણીપદાર્થ પુરુષવર્ગનો છે, અને આ પ્રાણીપદાર્થ સ્ત્રીવર્ગનો છે, એવા ભેદ પડ્યા છે, બાકી વસ્તુતઃ કોઈ પુરુષ સ્ત્રીતત્વ વિનાનો નથી, અને કોઈ સ્ત્રી પુરુષતત્વ વિનાની નથી.

આમ હોવાથી ગર્ભાધાન સમયે જો સ્ત્રીપુરુષ, ઉભય દ્વારા રોપવામાં આવતાં બીજકમાં પુરુષતત્વ તરતું રહે અને સ્ત્રીતત્વ દબાતું

રહે. એવો તીવ્ર ઈચ્છાપૂર્વક એકાગ્ર થઈ સંકલ્પ કરે તો પુત્રપ્રજા થવાનો સંભવ આવે છે. અને એ જ પ્રમાણે તેથી વિરોધી ઈચ્છા, અને સંકલ્પ કરવાથી સ્ત્રીપ્રજા થવાનો સંભવ આવે છે વળી ગર્ભાધાન પૂર્વે માતાપિતાએ સંતત કરેલો પ્રબળ સંકલ્પ પણ થનાર બાળકની જાતિનો નિર્ણય કરવામાં હેતુભૂત હોય છે.

કોઈ વિજ્ઞાન વળી આ સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે પોતાનો અભિપ્રાય પ્રકટ કરે છે. ઋતુસ્નાન કર્યા પછી સ્ત્રીને જો બેથી છ દિવસ સુધીમાં ગર્ભ રહે છે તો કન્યા જન્મે છે. અને નવથી બાર દિવસ સુધીમાં ગર્ભ રહે છે તો પુત્ર જન્મે છે. આ વિના પણ આ સંબંધમાં વિદ્વાનોના ભિન્ન ભિન્ન અભિપ્રાય છે. જિજ્ઞાસુએ અન્ય દ્વારથી તે જાણવા પ્રયત્ન સેવવો.

વિષયનો વિસ્તાર અધિક થવાથી હવે અટકવું પડે છે. ઉત્તમ પ્રજા કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવી, તે સંબંધમાં દિશા દર્શાવવાનો આ લેખમાં પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. આશા છે કે બુદ્ધિમાન સ્ત્રીપુરુષો આ ઉપરથી પોતાના ખરા કર્તવ્યને યથાર્થરૂપ સમજે.

પ્રિય વાયકો ! ઉત્તમ ગાયો, ઉત્તમ બળદો કે ઉત્તમ ઘોડા કરવાનો પ્રયત્ન થોડી વાર ત્યજી દો. ઉત્તમ વૃક્ષો ઉછેરવામાં, ઉત્તમ ઘર બાંધવામાં, ઉત્તમ વસ્ત્રો સિવડાવવામાં અને એ વિનાનાં સેંકડો અને હજારો ઉત્તમ કામો કરવામાં તમે જે પરિશ્રમ કરો છો, અને જે સમય ગાળો છો, તે થોડી વાર બંધ રાખો, અને ઉત્તમ પ્રજા કરવાના તમારા મુખ્ય અને પ્રથમ કર્તવ્યને હાથમાં ધરો. એકડા વિના જેમ સો કે હજાર કે લાખ મીંડાં પણ નકામાં છે, તેમ ઉત્તમ પ્રજા વિના તમારા સઘળા પરિશ્રમનાં પરિણામો નકામાં છે. તમારે ત્યાં આંબો હોય અને તેના મૂળમાં મીઠું નાંખવાથી તથા એવા જ બીજા કોઈ પદાર્થો નાંખવાથી નાળિયેર જેવડી કેરીઓ આવવાની કોઈ ખાતરી આપતું હોય તો તેમ કરવામાં તમે શું વિલંબ કરો છો ? અને જ્યારે તમારા પ્રયત્નથી નાળિયેર જેવડી કેરી તમારે ત્યાં

આવે છે, ત્યારે તે જોઈને તમને શું અસાધારણ આનંદ નથી પ્રકટતો ?

કેરી જેવાં તુચ્છ ફળ કરતાં, તમારી પ્રજારૂપ ફળ અત્યંત ઉચ્ચ છે. તેનું મૂલ્ય કોઈથી આંક્યું જાય એમ નથી. તમારા પ્રયત્નથી તે સર્વોત્તમ પ્રકારનું નીવડી, નાનું હોય ત્યારે તમારા ઘરમાં સર્વને અસાધારણ આનંદ અને સુખનો હેતુ થઈ પડે, અને મોટું થાય ત્યારે તમને અને આખા જગતને અપૂર્વ સુખ પ્રકટાવનાર થઈ પડે, એવો મનોહર દેખાવ જોવો શું તમને ગમતો નથી ?

તમારાં અને અમારાં નેત્રો, ભરતખંડમાં પ્રત્યેક ઘેર આવા દેશદીપકરૂપ પુત્રરત્નો અને પુત્રીરત્નો નીરખવા સત્વર ભાગ્યશાળી થાઓ, એ જ પરમાત્મા પ્રતિ પ્રાર્થના કરી, કલમને ઊંચી મૂકીએ છીએ.

(ટાઈટલ - ૨ નું ચાલુ)

૨૩. અબ્રાહમ લિંકન મનુભાઈ ભટ્ટ
૨૪. દુઃખની પાનખરમાં આનંદનો એક ટહુકો કુમારપાળ દેસાઈ
૨૫. જાગો! ફિર એક બાર ડૉ. ચંદ્રકાન્ત મહેતા
૨૬. જીવનનું સાચું સુખ રાજ્ વાલ્ડો ટ્રાઈન, અનુ. મીરા ભટ્ટ
૨૭. મોટા જ્યારે હતા નાના યશવન્ત મહેતા
૨૮. જીવલેણ રોગો - કારણ અને નિવારણ વૈદ્ય વજુભાઈ વ્યાસ
૨૯. અનંત સાથે એકતાર રાજ્ વાલ્ડો ટ્રાઈન, અનુ. મીરા ભટ્ટ
૩૦. જીવનઘડતર ચાંપશી વિ. ઉદેશી, સંપાદક : મુકુન્દ શાહ
૩૧. ચાલો જીવનને આનંદમય બનાવીએ જ્યોતિ થાનકી
૩૨. ઝાકળબિંદુ મીરા ભટ્ટ
૩૩. આધુનિક માનવ શાંતિની શોધમાં સ્વામી નિખિલેશ્વરાનંદ
૩૪. કેન્સરમાં પંચવિધ ઉપચાર વૈદ્ય વજુભાઈ વ્યાસ
૩૫. જીવનમાંથી જડેલી વાતો ધર્મેન્દ્ર મ. માસ્તર (મધુરમ્)
૩૬. સુખ, શાંતિ અને સમૃદ્ધિના પંથે મુકુન્દ પી. શાહ
૩૭. વાનગીઓનો રસથાળ સુરૂપા એસ. ઠક્કર
૩૮. હરિયાળી ક્રાંતિ સંપાદક : મોહન ધારિયા અનુ. મીરા ભટ્ટ
૩૯. જીવનના પ્રેરક પ્રસંગો ધર્મેન્દ્ર મ. માસ્તર (મધુરમ્)
૪૦. સફળતાનાં સ્વર્ણિમ સોપાનો-એકાગ્રતા અને ધ્યાન સ્વામી નિખિલેશ્વરાનંદ
૪૧. બાળકો છે... પ્રભુના પયગંબરો જ્યોતિ થાનકી
૪૨. અત્તરનાં પૂમડાં યશવન્ત મહેતા
૪૩. હાથે લોટું હૈયે મીણ મીરા ભટ્ટ
૪૪. યોગ મટાડે રોગ વૈદ્ય વજુભાઈ વ્યાસ

(ઉપરનાં તમામ પુસ્તકો હાલ અપ્રાપ્ય છે.)

આ પુસ્તક વિશે

વર્ષો પહેલાં શ્રીમાન વિશ્વવંદ્ય - શ્રી છોટાલાલ જીવનલાલ માસ્તર સાહેબે - 'યોગિનીકુમારી' નામનો અધ્યાત્મનિપુણ ગ્રંથ લખેલો. એ ગ્રંથમાંની વિગતોએ અનેક લોકોને વિચારતા કરી મૂકેલા. પુસ્તકોની દુનિયામાં એ ગ્રંથે નોખી જ ભાત પાડેલી. એ ગ્રંથમાં પ્રજાજીવનને સ્પર્શતા મહત્વના વિષય સુપ્રજનનશાસ્ત્રની લેખકે એ પુસ્તકમાંના 'ઉત્તમ પ્રજાની ઈચ્છાવાળાં સ્ત્રીપુરુષોએ શું કરવું ?' નામના પ્રકરણમાં વિશદ છણાવટ કરી છે.

અત્યારના યુગમાં આપણા દેશમાં પશ્ચિમના વાતાવરણે ઘેરી અસર ઉત્પન્ન કરી છે. ત્યાંની રહેણીકરણી તથા આચારવિચારને અનુસરવાની જાણે ફેશન બની ગઈ છે. પરિણામે પ્રાચીન સમયમાં જીવનમૂલ્યો ધરાવતી, શારીરિક અને માનસિક રીતે સ્વસ્થ તેમજ સંયમશીલ પ્રજા જોવામાં આવતી, તેવી પ્રજા આજે પ્રમાણમાં ઓછી જોવા મળે છે. આનું કારણ શું એવો પ્રશ્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે.

પોતાની ઈચ્છા મુજબની ઉત્તમ સંતતિનું નિર્માણ થઈ શકે ખરું ?

પ્રતિભાસંપન્ન સંતાન પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા રાખતાં મા-બાપોએ વિશેષ કરીને માતાઓએ-સગર્ભાવસ્થા પૂર્વે અને પછી શું કરવું જોઈએ, કેવા આચારવિચાર રાખવા જોઈએ વગેરેની અભ્યાસપૂર્ણ માહિતી અને માર્ગદર્શન આ પુસ્તિકામાં આપવામાં આવ્યાં છે. આ બધાંનું યોગ્ય આચરણ કરવામાં આવે તો ધાર્યાં પરિણામો મેળવી શકાય તે અંગે અનેક સચોટ દૃષ્ટાંતો પણ લેખકે આ પુસ્તિકામાં આપ્યાં છે. આપણા સમાજ અને દેશનું ઉજ્જવળ ભાવિ ઘડવાનું સ્વપ્ન આવી પ્રતિભાસંપન્ન પ્રજાના નિર્માણ દ્વારા જ સંભવી શકે. આ સંદર્ભમાં પ્રસ્તુત પુસ્તિકાનું મહત્વ કંઈક અનેરું છે !

